

สำนักหอสมุด

THAMMASAT

U N I V E R S I T Y

หอสมุดปรีดี พนมยงค์

ทลายหมอบให้เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่

ศาสตราจารย์ ไพโรจน์ ชัยนาม ม.ป.ช.,ม.ว.ม.,ท.จ.ว.
และ

คุณหญิงบรรเลง ชัยนาม ต.จ.,ต.ม.

ธรรมศาสตร์บัณฑิตหญิงคนแรก
ของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง (๒๔๗๔)

าพณา ดร.ศุภศิลป์ ชัยนาม เอกอัครราชทูตประจำกระทรวงการต่างประเทศ
บริจาคเงินจัดทำสติกเกอร์

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖๔

พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)

เจ้าภาพพิมพ์ในงานปลงศพ

คุณหญิงปฏิมานพิเศษ (ลมุน อมาตยกุล)

ณ วัดประยุรวงศาวาส

วันที่ ๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๔

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

ถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ อายุ ๒๖ ปี

คำนำ

ในงานปลงศพคุณหญิงปัทมาธิเบศ (ลุ่มน อมาตยกุล) เจ้าภาพมีความประสงค์จะพิมพ์หนังสือที่เกื้อกูลการศึกษาประวัติศาสตร์สักเรื่องหนึ่ง เป็นของสำหรับแจกในงาน ขอให้กรมศิลปากรเป็นธุระหาต้นฉบับ

กรมศิลปากรเลือกได้ พระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนมาศ (เจิม) ซึ่งเป็นหนังสือที่พึงปรารถนาอย่างยิ่งของผู้ใฝ่ใจในทางประวัติศาสตร์ เมื่อเจ้าภาพได้รับเรื่องไปพิจารณาโดยรอบคอบแล้ว ก็แสดงความพอใจ และตกลงรับพิมพ์ ทั้งปรากฏอยู่ในเล่มนี้

บรรดาพระราชพงศาวดารสยามความเก่า จับเรื่องตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมา ที่กรมศิลปากรมีต้นฉบับอยู่เวลานี้ทั้งที่พิมพ์แล้วและยังมิได้พิมพ์ คือ

(๑) พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ มีบานแผ่นนอกบกไว้ดังนี้

ศักราช ๑๐๔๒ ศักราชกนกัษัตริย์ ฅวันพุดเดือน ๕ ขน ๑๒ คำ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าเห็นอกระหม่อมสั่งว่า ให้เอากฎหมายเหตุของพระโหราเขียนไว้แต่ก่อน และกฎหมายเหตุซึ่งหาได้แต่หอหนังสือ และเหตุซึ่งมีในพระราชพงศาวดารนั้น ให้คัดเข้าด้วยกันเป็นแห่งเดียว ให้ระดัยศักราชกันมาคงเท่าบัดนี้”

ได้ความว่า เป็นพระราชพงศาวดารที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราช
 ราชโองการให้เรียบเรียงเมื่อ พ.ศ. ๒๒๒๓ ความขึ้นต้นแต่แรก
 สถาปนาพระพุทธรูปพระเจ้าพะเนางเงิง เมื่อบชวทศศักราช ๖๘๖
 (พ.ศ. ๑๘๖๗) และแรกสร้างกรุงเทพมหานครหรืออยุธยา เมื่อ
 บชวทศศักราช ๗๑๒ (พ.ศ. ๑๘๘๓) สืบมาจนถึงมะโรง
 จ.ศ. ๘๖๖ (พ.ศ. ๒๑๔๗) ตอนปลายรัชกาลสมเด็จพระนเรศวร
 มหาราช พิมพ์อยู่ในหนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑

(๒) พระราชพงศาวดารฉบับจำลอง จ.ศ. ๑๑๓๖ (ตรงกับ
 พ.ศ. ๒๓๑๗ เป็นปีที่ ๗ ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี) ได้
 ปลีกมาเล่มเดียว เป็นฉบับหลวง เขียนครั้งกรุงธนบุรี ว่าด้วย
 เรื่องราวตอนปลายรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราช พิมพ์
 อยู่ในหนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔ ส่วนวรรคกุ่มและเก่าไล่เลย
 กับฉบับหลวงประเสริฐ

(๓) พระราชพงศาวดารฉบับจำลอง จ.ศ. ๑๑๔๕ (ตรงกับ
 พ.ศ. ๒๓๒๖ เป็นปีที่ ๒ ในรัชกาลที่ ๑) มี ๒ เล่ม เป็นฉบับปลีก
 ว่าด้วยเรื่องราวในรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเล่มหนึ่ง
 ในรัชกาลสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชเล่มหนึ่ง เข้าใจว่ายังไม่มี
 การชำระแก้ไขต่อเติมในคราวนั้น เพราะบางแห่งบอกไว้ชัดว่า
 ต้นฉบับขาดที่ตรงนั้นเท่านั้น แล้วปล่อยให้ขาดอยู่ตามฉบับเดิม
 เมื่อนำมาสอบกับฉบับพันจันทนุมาศ ปรากฏว่าฉบับพันจันทนุมาศ
 แต่งเติมตรงที่ขาดนั้นแล้ว ฉบับจำลอง จ.ศ. ๑๑๔๕ นี้ ถึงจะมี

ไม่ครบบริบูรณ์ ก็เป็นหนังสือที่ค้างในทางรักษารูปสำนวนเก่า แต่ยังไม่
มีโอกาสดำเนินการออกให้แพร่หลาย

(๔) พระราชพงศาวดารฉบับพิมพ์ ๒ เล่ม หรือเรียกอีก
อย่างหนึ่งว่า ฉบับหมอบริตแล เริ่มความตั้งแต่แรกสร้างกรุงเท
พทวารวดีศรีอยุธยา ต่อมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร สิ้นความลงเพียง
จ.ศ. ๑๑๕๔ (พ.ศ. ๒๓๓๕) อันเป็นที่ ๑๑ ในรัชกาลที่ ๑ ไม่
มีบานแผนกบอกชำระหรือเรียบเรียงเมื่อไร เป็นแต่บอกไว้ที่ปก
ในเล่มต้นว่า “พระศรีสุนทรโวหารได้ช่วยชำระกลุ่บบ้าง เห็นว่า
ถูกต้องอยู่แล้ว” จึงเป็นอันรู้ได้ว่า พงศาวดารฉบับนี้ได้มีการชำระ
กันมาแล้วอย่างน้อยก็ครั้งหนึ่งเมื่อรัชกาลที่ ๔ ก่อนที่หมอบริตแลจะได้
นำมาลงพิมพ์

(๕) พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เริ่มความ
ตั้งแต่แรกสถาปนากรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา จนถึงสมัยกรุงรัตน
โกสินทร สิ้นความลง จ.ศ. ๑๑๕๒ (พ.ศ. ๒๓๓๓) ได้ความ
ในพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่ง
มีพระราชทานไปให้เซอร์ยอนเบาริง ที่เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี
ปรากฏว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงชำระพระราช
พงศาวดารร่วมกับกรมหลวงวงศาธิราชสนิท ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๔๘
เป็นต้นมา (ดูพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ ๔ รวมครั้งที่ ๔ หน้า ๑๖
หรือประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๒ หน้า ๒๓๗) เข้าใจว่าการชำระ
ครั้งนั้น คงจะได้ทรงกระทำมาจนถึงรัชกาลของพระองค์ ซึ่ง

สำเร็จเป็นฉบับพระราชหัตถเลขานี้ พิมพ์เมื่อ พ. ศ. ๒๔๔๕ นั้นแล้ว
ที่จะเข้าใจถึงนี้ ก็เพราะมีคำว่า ภาษามาลา เป็นที่สังเกตอยู่แห่งหนึ่ง
แต่ก่อนมาเรียกค่านันว่า มาลาภาษา ครั้นเมื่อ พ. ศ. ๒๔๑๑
ปลัดท้ายของรัชกาลที่ ๔ ปรากฏในหมายรับสั่งต้นว่า มีพระบรม
ราชโองการห้ามมิให้เรียก มาลาภาษา ให้เปลี่ยนเรียกเป็น ภาษามาลา
พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาก็ใช้คำว่า ภาษามาลา
จึงสันนิษฐานว่า คงจะทรงชำระมาจนถึงรัชกาลของพระองค์ แต่
เสียดายที่ไม่มีขานแผนกบอกไว้ หารอยว่าการทรงชำระจะยังไม่
สมบูรณ์ตามพระราชประสงค์ก็อาจเป็นได้

(๖) พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์
(จาก) ข้อความโดยมากยดึกขยับย่อบริดเลพิมพ์ เว้นแต่เรื่อง
ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ ตอนปลายติดต่อมา มีแปลกออกไป
หลายแห่ง พิมพ์อยู่ในหนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ ๘

(๗) พระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) มี
จำนวนสมุดไทยตามลำดับเป็น ๒๒ เล่ม ชาติในระหว่างข้างบางเล่ม
เริ่มต้นแต่แรกสถาปนากรุงเทพมหานครที่ศรีอยุธยา ต่อมาจนสุด
รัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี พอเริ่มความตอนต้นกรุงรัตน
โกสินทร์ก็หมดฉบับ แต่สังเกตได้ว่า ยังไม่สุดเรื่อง ที่พิมพ์ใน
เล่มนี้เพียงตอนกรุงศรีอยุธยา ส่วนตอนกรุงธนบุรี หวังว่าจะได้พิมพ์
ในโอกาสต่อไป

ถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ อายุ ๓๗ ปี

พระราชพงศาวดารฉบับนี้ มีบานแผนกบอกไว้ว่า “ศุภมัสดุ
ศักราช ๑๑๕๗ ปีเถาะสัปตศก สมเด็จพระบรมธรรมมิกมหาราชา
วิราชพระเจ้าอยู่หัว ผ่านฉะวลิราชณกรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา
เถลิงพระที่นั่งสุลลิตมหาปราสาท ทรงชำระพระราชพงศาวดาร” ถึง
จุลศักราช ๑๑๕๗ ตรงกับ พ. ศ. ๒๓๓๘ อันเป็นปีที่รัชกาลที่ ๑
โปรดให้ชำระพระราชพงศาวดารนับเป็นครั้งแรกในกรุงรัตนโกสินทร์

ยังมีข้อความตอนทำยรัชกาลสมเด็จพระเจ้าเสือ (หน้า ๓๗๘)
กล่าวเป็นบานแผนกเพิ่มเติมไว้อีกว่า “เพียงนี้เรื่องพระเพทราชากับ
พระเจ้าเสือทำไว้แต่ก่อน บัดนี้สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวมีรับสั่งให้
เจ้าพระยาพิพิธพิชัย .กระทำเรื่องพระนารายณ์เป็นเจ้ากับพระเพทราชา
พระเจ้าเสือ พระบรมโกศ พระเจ้าพระที่นั่งสุริยามรินทร์ ทำศักราช
อีกกันไป”

ข้อความตรงนี้จะหมายความว่า เรื่องที่ชำระเรียบเรียงไว้
แต่ก่อน ฉะเพาะตอนกรุงศรีอยุธยาสดลงเพียงสิ้นรัชกาลสมเด็จพระ
เจ้าเสือ แล้วมีพระบรมราชโองการให้ท่านเจ้าพระยาพิพิธพิชัย
รับผิดชอบเพิ่มเติมขึ้นอีก แต่มีใต้อาข้อข้อความปรับปรุงเข้ากับที่แต่ง
ไว้แต่ก่อนนั้น คงให้แยกอยู่ต่างหาก การทำเช่นนี้ ให้ความรู้
ในทางตำนานการชำระเรียบเรียงพระราชพงศาวดารเป็นอย่างดี จะ
ได้ทราบถ่องแท้ว่า เรื่องแต่ก่อนมีอยู่เพียงไหน แต่งเติมต่อมา
อีกเท่าไร มิฉะนั้นจะหาทางสันนิษฐานให้ทราบใกล้ความจริงได้ยาก

หนังสือพระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ มีข้อความ
แตกต่างจากฉบับหมอบรัดเลและฉบับพระราชหัตถเลขาหลายแห่ง
แม้เพียงเท่าที่พิมพ์ตอนกรุงศรีอยุธยาออกมาให้แพร่หลาย ก็เป็น
ประโยชน์มากในทางสอบสวนค้นคว้าประวัติศาสตร์สยาม ซึ่งผู้ใด
วิจัยยืดอกินโมทนาทั่วกัน

ในการพิมพ์ครั้งนี้มีเวลาจำกัด เพราะภาระงานมาก เพียง
แต่คัดถ่ายจากต้นฉบับสมทไทย บางฉบับต้องเสียเวลาอ่านทบทวน
ด้วยเหตุว่าตัวหนังสือลบเลือนอยู่มากแห่ง ฉบับหลวงที่อาศัยสอบทาน
ก็ไม่มีบริบูรณ์ จึงน่าจะมีการขาดตกบกพร่องอยู่บ้าง แต่กระนั้น
ก็ได้พยายามที่จะให้เรียบร้อยเป็นอย่างที่สุด ได้สอบเรื่องที่ตรงกับ
ฉบับหลวงประเสริฐ แล้วจดคัดกรวดเทียบไว้ให้เห็นที่ต่างกันเป็นต้นด้วย

กรมศิลปากรขออนุโมทนาคุณคุณธรรมมิกพลีอันอุดม ที่เฝ้าภาพ
สร้างสมบำเพ็ญเพื่ออุทิศมนุญญาณิสงส์ อันพึงสำเร็จโดยฐานะ
สมควรแก่คุณหญิงปัทมาธิเบศ (ลมุน อมาตยกุล) เพิ่มพูน
ความสุขความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นในสัมปรายภพเบื้องหน้าต่อไป.

กรมศิลปากร

วันที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ. ค. ๒๔๗๘

ถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ อายุ ๔๔ ปี

ประวัติสังเขปคุณหญิงปฏิภาณพิเศษ

คุณหญิงปฏิภาณพิเศษ (ลมน อมาตยกุล) เกิดเมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๔๕๕ ที่บ้านเดิมอยู่ปากคลองท่าวคนอง ครั้นเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๕ ได้มาอยู่กับพระยาปฏิภาณพิเศษที่บ้านตำบลไผ่ล้อม จังหวัดราชบุรี จังหวัดพระนคร เกิดบุตรธิดาด้วยกัน เป็นชาย ๗ คน หญิง ๔ คน ยังคงมีชีวิตอยู่ทั้ง ๑๑ คน คือ

๑. นายเอก อมาตยกุล
๒. นางทวี อมาตยกุล
๓. นายทายทร อมาตยกุล
๔. นายจิตวา อมาตยกุล
๕. นายเบญจ อมาตยกุล
๖. นางฉวี อมาตยกุล
๗. นายสัปดาห์ อมาตยกุล
๘. นายอัมรินทร์ อมาตยกุล
๙. นายนพ อมาตยกุล
๑๐. นางสาวทศิรี อมาตยกุล
๑๑. นางสาวภาณี อมาตยกุล

(๒)

คณะกรรมการพิเศษได้ช่วยเป็นโรคเืองอกในสมอง เริ่ม
ป่วยตั้งแต่วันที่ ๔ ธันวาคม ครั้นถึงวันพฤหัสบดีที่ ๕ มีนาคม
พ.ศ. ๒๔๗๘ เวลา ๑ นาฬิกา ๕ นาที ได้ถึงแก่กรรม ณ บ้าน
ตำบลไผ่ล้อม หน้่วตำราชบุรณะ จังหวัดพระนคร คำฉนวนอายุ
ได้ ๕๐ ปี ๗ เดือน

พระยาปฏิภาณพิเศษ

วันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๘

ถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖ อายุ ๔๘ ปี

สารบัญ

บานแผนก หน้า ๑

แรกสร้างกรุงศรีอยุธยา ,, ๑

(๑) รัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (อู่ทอง)

เมืองขึ้นกรุงศรีอยุธยา ๑๖ เมือง ,, ๒

โปรดให้พระราเมศวรยกทัพไปปราบขอม ,, ๒

โปรดให้พระบรมราชายกทัพไปช่วยพระราเมศวร ,, ๒

สถาปนาวัดพุทไธศวรรย์ ,, ๓

เกิดมั่วและไก่อ่ประหลาด ,, ๓

สถาปนาวัดป่าแก้ว ,, ๓

(๒) รัชกาลสมเด็จพระราเมศวร ครึ่งที่ ๑

พระบรมราชาชิงราชสมบัติ ,, ๓

(๓) รัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑

เสด็จไปเอาเมืองฝ่ายเหนือ ,, ๔

เสด็จไปเอาเมืองนครพังคาและเมืองแซรงเซรา ,, ๔

เสด็จไปเอาเมืองซางกราว ครึ่งที่ ๑ ,, ๔

แรกสถาปนาพระศรีรัตนมหาธาตุ ,, ๔

เสด็จไปเอาเมืองพิษณุโลก ,, ๔

เสด็จไปเอาเมืองซางกราว ครึ่งที่ ๒ ,, ๔

(๔)

เสด็จไปเอาเมืองซากังราว ครึ่งที่ ๓	หน้า ๕
เสด็จไปเอาเมืองเชียงใหม่	” ๕

(๔) รัชกาลสมเด็จพระเจ้าทองล้าน

สำเร็จไทยสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน	” ๕
-------------------------------	-----

(๒) รัชกาลสมเด็จพระวราเมศวร ครึ่งที่ ๒

เสด็จเลียบพลับไปเมืองเชียงใหม่	” ๕
ไต่เมืองเชียงใหม่	” ๖
สถาปนาวิกรมหาธาตุ	” ๗
ทำพระราชพิธีประเวศพระนคร ครึ่งที่ ๑	” ๗

พระยาละแวกลอยยกของเข้ามากวาดเอาครัวเมืองชลบท

และจับทบ	” ๗
เสด็จยกทัพหลวงไปปราบพระยาละแวก	” ๗
โปรดให้พระยาสุพรรณศรีครึ่งแวก	” ๘
ทำพิธีประเวศพระนคร ครึ่งที่ ๒	” ๘

(๕) รัชกาลสมเด็จพระบรม

เจ้ามหาเสนาบดีคึกคัก	” ๘
----------------------	-----

(๖) รัชกาลสมเด็จพระอินทราชาธิราช

โปรดให้สมเด็จพระบรมไปกินเมืองปทาคู	” ๘
เสด็จยกทัพหลวงไปเมืองพินโลก	” ๘
เจ้าชายพระยากับเจ้าพระยาแบ่งราชสมบัติกัน	” ๘

(๗) รัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒

สถาปนาวัตราชบูรณะ	หน้า ๑๐
ก่อพระเจดีย์ ๒ องค์ไว้ที่เชิงสะพานป่าถ่าน	๑๐
เสด็จไปเอาเมืองนครหลวง	๑๐
โปรดให้พระนครอินทร์ราชโอรสครองเมืองนครหลวง	๑๐
สร้างวัดมเหยงคณ์	๑๐
พระราเมศวรราชโอรสเสด็จไปเมืองพิษณุโลก	๑๐
เพลิงไหม้พระราชมนเทียรสถาน	๑๑
เพลิงไหม้พระที่นั่งตรีมุข	๑๑
เสด็จไปเอาเมืองเชียงใหม่ คราวที่ ๑	๑๑
เสด็จไปเอาเมืองเชียงใหม่ คราวที่ ๒	๑๑

(๘) รัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

ยกวังทำเป็นวัดพระศรีสรรเพชญ์	๑๑
สร้างพระที่นั่งเบญจรัตนมหาปราสาท	๑๑
พระราชทานชื่อขุนนางตามตำแหน่งนา	๑๑
สถาปนาวัตรพระราม	๑๒
แต่งทัพไปเอาเมืองมะละกา	๑๒
แต่งทัพไปเอาเมืองศรีสฟเถิน	๑๒
ข้าวแพง	๑๒
หล่อรูปพระโพธิสัตว์ ๕๕๐ พระชาติ	๑๒
พระยาเชลียงคึกกบฏ	๑๓

(๖)

พระอินทราชาทรงชนช้างกับหมื่นนคร	หน้า ๑๓
สร้างพระวิหารวัดจุฬามณี	๑๓
สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงพระผนวช	๑๓
ท้าวมหาบุญชิงเมืองเชียงใหม่	๑๔
เสด็จไปเมืองเสลี่ยง	๑๔
แรกตั้งนครไทย	๑๔
พระราชทานให้อภิเศกพระยาชัยขวาเป็นพระยาล้านช้าง	๑๔
พระบรมราชาราชโอรสทรงพระผนวช	๑๕
ประดิษฐานพระราชโอรสในที่พระมหาอุปราช	๑๕
มหาราชท้าวลูก พินาลัย	๑๕
สมเด็จพระมหาอุปราชไปตีเมืองทวาย	๑๕
เกิดโค, ไก่, ข้าวสาร ประหลาด	๑๕
แรกก่อกำแพงเมืองพิษณุ	๑๕

(๗) รัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒

พระราชพิธีการเบญจเพส	๑๖
พระราชพิธีประณมกรรม	๑๖
แรกสร้างพระวิหารวัดพระศรีสรรเพชญ์	๑๖
แรกหล่อพระศรีสรรเพชญ์	๑๖
แรกทำตำราพิษสงคราม	๑๗

(๗)

แรกทำสารบัญช้พระราชพิธีทุกเมือง	หน้า	๑๗
ชำระคลองค้วัระจรเข้และคลองท้ยนาง	”	๑๗
ขุดไค้รูปเทพารักษ์ช้อพระยาแสนตาและช้อมาท้สังขร	”	๑๗
คนทอคยัศตรสนท่ห้ ชุนนางถูกฆ่ามาก	”	๑๗
ข้าวแพง	”	๑๗
ประภิชฐานพระราชโอรสในท้พระมหาอุปราช	”	๑๘
พระมหาอุปราชครองเมืองพิษณุโลก	”	๑๘

(๑๐) รัชกาลสมเด็จพระบรมราชาหน่อพุทธางกูร

(๑๑) รัชกาลสมเด็จพระวิษณุวชิราธิราชกุมาร

(๑๒) รัชกาลสมเด็จพระชัยราชาธิราช

เสด็จไปเชียงไครเชียงทราน	”	๑๘
เสด็จยกทัพหลวงไปปราบเมืองเชียงใหม่ ครังที่ ๑	”	๑๘
เพลิงไหม้ ในพระนคร	”	๑๘
เสด็จยกทัพหลวงไปปราบเมืองเชียงใหม่ ครังที่ ๒	”	๑๘
พระเทียรราชาทรงผนวช	”	๒๐

(๑๓) รัชกาลสมเด็จพระยอดฟ้า

(๑๔) รัชกาลขุนวรรวงศาธิราช

ขุนพิเรนทรเทพกับพวกคิการกบฏ	”	๒๓
-----------------------------	---	----

(๑๕) รัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราช

๕
ครั้งที่ ๑

๕
ตั้งขุนพิเรนทรเทพเป็นสมเด็จพรหมหาอรรมราชา

ครองเมืองพระพิษณุโลก	หน้า ๒๘
๕ ตั้งขุนอินทรเทพเป็นเจ้าพระยาอัครมโศกราช	๒๘
๕ ตั้งหลวงศรียศเป็นเจ้าพระยามหาเสนาบดี	๓๐
๕ ตั้งหมื่นราชเสน่หาเป็นเจ้าพระยามหาเทพ	๓๐
๕ ตั้งหมื่นราชเสน่หานอกราชการเป็นเจ้าพระยาภักดีขันตี	๓๐
๕ ศึกหงสาวดีครั้งที่ ๑ พระเจ้าหงสาวดียกทัพมา	
๕ เหยียบย่ำชนพระนคร	๓๑
๕ พระยาละแวกยกทัพมากวาดครัวเมืองปราจีนบุรี	๓๒
๕ ซ่อมแซมกำแพงพระนคร	๓๒
๕ สถาปนาวัดวังชัย	๓๒
๕ พระราชพิธีประถมกรรม	๓๓
๕ เสด็จยกทัพหลวงไปปราบเขมร	๓๓
๕ พระยาละแวกถวายนักพระสุโทนักพระสุทันเป็น	
๕ พระราชบุตรบุญธรรม	๓๔
๕ นักพระสุทันครองเมืองสวรรคโลก	๓๔
๕ แปลงเรือแซ่เป็นเรือชัยและเรือศรีระสัศวีต่าง ๆ	๓๕
๕ พระราชพิธีมิถุน	๓๕
๕ เมืองละแวกเสียแก่ญวน	๓๕

พระองค์สุวรรณคโลกยกทัพไปกู้เมืองละแวก	หน้า	๓๖
เสียพระองค์สุวรรณคโลกกับคอช้าง	,,	๓๖
พระราชพิธีอาริยาภิเษก	,,	๓๖
พระราชพิธีอินทราภิเษก	,,	๓๖
คึกหงสาวดีครั้งที่ ๒ พระเจ้าหงสาวดียกทัพมาตีพระนคร ..	,,	๓๗
มหาควาญเขาทอง คึกออกรับชกคูกงค่ายกันทัพเรือ	,,	๓๘
สมเด็จพระศรีสุริโยทัยขาดคอช้าง	,,	๔๒
พระเจ้าหงสาวดีเลิกทัพไปทางเมืองเหนือ	,,	๔๔
สมเด็จพระมหาธรรมราชาหลักพันทางทัพพระม้าว	,,	๕๐
พระราเมศวรและพระมหินทราธิราชตัดท้ายพลทัพ		
พระเจ้าหงสาวดี	,,	๕๑
กองทัพพระเจ้าหงสาวดีจับได้พระราเมศวร		
และพระมหินทราธิราช	,,	๕๑
สมเด็จพระมหาจักรพรรดิให้ข้าหลวงขึ้นไปขอพระราเมศวร		
และพระมหินทราธิราช	,,	๕๒
พระเจ้าหงสาวดีขอช้างพลาย ๒ ช้าง	,,	๕๓
สถาปนาวัดศุภสุวรรณค์	,,	๕๔
ตั้งบ้านทำนุเป็นเมืองสาครบุรี	,,	๕๕
ตั้งบ้านตลาดขวิดเป็นเมืองนนทบุรี	,,	๕๕
ตั้งเมืองนครชัยศรี	,,	๕๕

รอกำแพงเมืองลพบุรี, นครนายก, สุพรรณบุรี	หน้า ๕๕
พระศรีสัชนาภ	๕๕
มาฆนาคที่เข้ากับพระศรีสัชนาเป็นอันมาก	๕๗
มีช้างเผือก ๗ ช้าง	๕๗
พระเจ้าหงสาวดีขอช้างเผือก ๒ ช้าง	๕๘
ทรงครุฑยอกไม่ให้ช้างเผือก	๕๙
ศึกหงสาวดีครั้งที่ ๓ พระเจ้าหงสาวดียกทัพมา	
เมืองพระพิษณุโลก	๖๑
สมเด็จพระมหาธรรมราชาออกสวามิภักดิ์พระเจ้าหงสาวดี	๖๔
พระยาพิชัยธรรมาธิ พระยาวิชัยธรรมาธิ ยกทัพไปด้วย	
เมืองเหนือไม่ทัน	๖๕
พระเจ้าเชียงใหม่ยกทัพเรือลงมายรรจบทัพพระมา	
ที่เมืองนครสวรรค์	๖๖
ทัพหงสาวดีตีทัพพระนคร	๖๗
สมเด็จพระมหาจักรพรรดิยอมออกเป็นไมตรี	๖๙
ทัพหงสาวดีกลับทางเหนือ	๗๑
พระยาด่านกบฏ	๗๑
พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต แต่งทูตมาขอ	
พระเทพกษัตริย์ราชิดา	๗๑
พระเจ้าหงสาวดีแต่งให้กองทหารมาสกัด	
ซึ่งพระเทพกษัตริย์	๗๕

(๑๒) รัชกาลสมเด็จพระมหินทราธิราช ครั้งที่ ๑

สมเด็จพระมหาจักรพรรดิประทับวังหลัง	หน้า ๗๕
บูรณะวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เมืองลพบุรี	๗๖
เมืองเหนือตั้งป้อมเป็นสิทธิแก่พระมหาธรรมราชา	๗๖
พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตยกทัพมารบเมืองพระพิษณุโลก	๗๗
ทัพกรุงศรีอยุธยายกขึ้นไปช่วยเมืองพระพิษณุโลก	๗๗
พระมหาธรรมราชาแวงทัพกรุงศรีอยุธยา	๗๗
พระมหาธรรมราชาให้ปล่อยแพไฟเผากองทัพเรือ		
กรุงศรีอยุธยา	๗๘
ทรงหงสาวดีให้พระยากรมและพระยาเสือหาญ		
ยกกองทัพมาช่วยเมืองพระพิษณุโลก	๗๘
ทัพกรุงศรีอยุธยาถอยกลับคืน	๗๘
ทัพกรุงศรีสัตนาคนหุตล่าคืนไป	๗๘
สมเด็จพระมหาจักรพรรดิทรงพระผนวช	๘๐
พระมหาธรรมราชา ขอให้พระยาราม		
ไปเป็นเจ้าเมืองพิษณุ	๘๑

(๑๒)

(๑๕) รัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราช

ครั้งที่ ๒

สมเด็จพระมหาจักรพรรดิลาพระผนวช	หน้า ๘๒
พระมหาธรรมราชาพาพระนเรศวรไปกรุงหงสาวดี	,, ๘๒
สมเด็จพระมหาจักรพรรดิเสด็จขึ้นไปรับพระวิสุทธิกษัตริย์ กับพระเอกาทศรถสู่สมมาณกรุง	,, ๘๓
สมเด็จพระมหาจักรพรรดิให้พระยารามแต่ง การป้องกันพระนคร	,, ๘๔
ศึกหงสาวดีครั้งที่ ๔ พระเจ้าหงสาวดียกทัพมา ตีพระนคร	,, ๘๕
พระมหาธรรมราชาเข้าสมทบทัพพระเจ้าหงสาวดี	,, ๘๖
กรุงศรีอยุธยาขอให้กรุงศรีสัตนาคนหุตยกทัพมาช่วย	,, ๘๗
สมเด็จพระมหาจักรพรรดิสวรรคต	,, ๘๘

(๑๖) รัชกาลสมเด็จพระมหินทราธิราช ครั้งที่ ๒

พระมหาธรรมราชาลงให้ส่งพระยารามออกไป... .. .	,, ๘๖
พระยาธรรมมาเป็นไส้ศึกอยู่ในกรุง ฯ	,, ๘๗
พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตยกทัพมาช่วย กรุงศรีอยุธยา	,, ๑๐๑

พระมหาอุปราชายกกองไปชุมโจมคัณฑ์

กรงศรีสัตนาคนหุตแตก	หน้า ๑๐๒
พระมหาธรรมราชาให้พระยาจักรีไปเป็นไส้ศึกในกรุง	๑๐๓
พระยาจักรีทำการทรยศต่อชาติไทย	๑๐๔
เสียดกรงศรีอยุธยาแก่พระเจ้าหงสาวดี	๑๐๕
พระเจ้าหงสาวดีราชาภิเษกพระมหาธรรมราชา	๑๐๗

(๑๗) รัชกาลสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช

พระราชนามาภิไธย	๑๐๗
พระเจ้าหงสาวดียกทัพกลับไปทางเมืองกำแพงเพชร	๑๐๘
สมเด็จพระมหินทราธิราชสวรรคต	๑๐๘
ศึกเขมรครั้งที่ ๑ พระยาละแวกยกกองมาปล้นพระนคร	๑๐๙
สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชป้องกันพระนคร	๑๑๑
พระยาละแวกปล้นกรุงไม่สำเร็จ ยกกองกลับคืนไป	๑๑๑
พระนเรศวรเสด็จขึ้นไปครองเมืองพระพิษณุโลก	๑๑๒
พระเจ้าหงสาวดียกทัพไปรบกรงศรีสัตนาคนหุต	

เกณฑ์ให้สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชไปใน

กองทัพด้วย	๑๑๒
ศึกเขมรครั้งที่ ๒ พระยาละแวกยกกองมาปล้นพระนคร	๑๑๓
พระยาละแวกปล้นกรุงไม่สำเร็จ ยกกองกลับคืนไป	๑๑๔

ศึกเขมรครั้งที่ ๓ พระยาละแวกให้กองเรือมาปล้น

เมืองเพชรบุรี	หน้า ๑๑๔
พระยาจันทน์ ชนนางเขมรมาสู่ว่ามีภักดี	,, ๑๑๕
พระยาจันทน์คิดลอบหนีกลับไป	,, ๑๑๕
พระเจ้าหงสาวดีสวรรคต มังเอียงราชบุตร	,, ๑๑๖
ได้เสวยราชสืบสันตติวงศ์	,, ๑๑๖
เมืองรวมเมืองคังแข็งเมืองต่อกรุงหงสาวดี	,, ๑๑๖
พระนเรศวรยกทัพไปช่วยปราบเมืองรวมเมืองคัง	,, ๑๑๖
พระนเรศวรจับเจ้าเมืองรวมเมืองคังได้	,, ๑๑๘
พระนเรศวรเสด็จกลับกรุงศรีอยุธยา	,, ๑๑๙
ขยายกำแพงพระนคร แต่งบ่อน และขุดคูขื่อน้ำ	,, ๑๑๙
เกิดกบฏญาณพิเชียร	,, ๑๒๐

ศึกเขมรครั้งที่ ๔ พระยาละแวกยกกองเรือมาปล้น

เมืองเพชรบุรี	,, ๑๒๐
ศึกเขมรครั้งที่ ๕ พระยาละแวกให้กองทหารลาด	,, ๑๒๒
เข้ามาในภาคตะวันออก	,, ๑๒๒
พระนเรศวรแต่งทัพขับไล่กองทหารเขมรแตกกลับไป	,, ๑๒๓
พระเจ้าหงสาวดีให้ขุนนางกับราชสงครามมาอพยพ	,, ๑๒๓
หัวเมืองฝ่ายเหนือ เพื่อกดกำลังกรุงศรีอยุธยา	,, ๑๒๓
พระเจ้าหงสาวดีอ้างว่าเมืองฉะแวงเป็นกบฏ ขอให้	,, ๑๒๔
พระนเรศวรยกทัพไปช่วย	,, ๑๒๔

พระนเรศวรยกทัพไปช่วยกรุงหงสาวดี	หน้า ๑๒๔
ไทยใหญ่อพยพหนีพม่าไปเมืองพระพิษณุโลก	๑๒๕
พระนเรศวรเสด็จถึงเมืองแครง	๑๒๖
พระมหาเถรคันฉ่องพาพระยาเกียรติพระยาพระราม มาเฝ้าพระนเรศวรแล้วทูลเกล้าเบิกเผยแพร่ราชการลับ ของกรุงหงสาวดี	๑๒๖
พระนเรศวรประกาศอิศระภาพของไทย	๑๒๗
พระนเรศวรทรงพระแสงขรรค์ชัยกระบี่ขึ้นช้างเผือกมาเฝ้า ถูกสุม่กำม้ายาของพม่าตาย	๑๒๘
นั้นทูลกับราชสงครามเลิกครัวเมืองกำแพงเพชร อพยพไปกรุงหงสาวดี	๑๓๑
พระนเรศวรเสด็จยกทัพตามคันทันทูลกับราชสงคราม	๑๓๑
พระยาชัยบุรณชนช้างกับนั้นทูล ขุนพศุภชนช้างกับ ราชสงคราม	๑๓๒
นั้นทูลกับราชสงครามแตกหนีไป	๑๓๒
พระยาพิชัยและพระยาสุวรรคโลกแข็งเมือง	๑๓๒
พระนเรศวรเสด็จยกทัพจากเชียงใหม่ไปเมืองสุโขทัย เพื่อปราบพระยาพิชัยและพระยาสุวรรคโลก	๑๓๓
ประหารชีวิตพระยาพิชัยและพระยาสุวรรคโลก	๑๓๔
พระนเรศวรเสด็จกลับเมืองพระพิษณุโลก	๑๓๕
พระเจ้าหงสาวดีเตรียมทัพ	๑๓๖

พระยาละแวกแต่งทูตมาขอเรณูพระราชไมตรี หน้า ๑๓๖
 เทศวิธียพยพชาวเมืองเหนือลงมาณกรุง ,, ๑๓๘
 พระนเรศวรเสด็จจากเมืองพระพิษณุโลกลงมาประทับ

ณกรุง ฯ ,, ๑๓๘
 คึกหงสาวดีครั้งที่ ๑ พระเจ้าหงสาวดีให้พระเจ้าเชียงใหม่

ยกทัพมาทางเมืองกำแพงเพชร ให้พระยาพระสีม

ยกทัพมาทางเมืองกาญจนบุรี ,, ๑๔๐
 ท้าวพระยาจักรยกไปเมืองสุพรรณบุรี ตั้ทัพ

พระยาพระสีมถอยไปตั้งมั่นณเขาพระยาแมน ,, ๑๔๐
 พระนเรศวรและพระเอกาทศฐ์เสด็จยกทัพไปถึง

สามชนอน โปรดให้พระยาสุโขทัยเป็นนายกอง

ยกไปตีทัพพระยาพระสีมแตกหนีกลับไปสิ้น ,, ๑๔๐
 พระเจ้าเชียงใหม่ยกทัพมายังเมืองนครสวรรค์ ,, ๑๔๑

พระเทพมุนีตีทัพหน้าเชียงใหม่ถอย ทัพเชียงใหม่

เลิกลี้ภัยไป ,, ๑๔๒

แห่งข้าหลวงไปกำหนดแดนกับเขมร ,, ๑๔๓

คึกหงสาวดีครั้งที่ ๒ พระเจ้าหงสาวดีให้พระเจ้าเชียงใหม่

ยกทัพมาทางนครสวรรค์ ,, ๑๔๔

พระยาละแวกให้พระศรีสุพรรณมาภิราชยกทัพมาช่วย ,, ๑๔๕

พระเจ้าเชียงใหม่เคลื่อนทัพลงมาตั้งมั่นที่ตำบลสระเกษ ,, ๑๔๖

(๑๗)

พระเจ้าหงสาวดีให้พระมหาอุปราชาคุมพลมาตั้งทำนา

เมืองกำแพงเพชร หน้า ๑๕๖

พระนเรศวรกับพระเอกาทศรถูกตีทัพพระเจ้าเชียงใหม่

แตกกลับไป ๑๕๗

ศึกหงสาวดีครั้งที่ ๓ พระเจ้าหงสาวดียกทัพมาทาง

เชียงใหม่ ตั้งมั่นที่ชนอนปากคู ๑๕๖

พระนเรศวรกับพระเอกาทศรถูกตีทัพหงสาวดี ๑๕๘

พระเจ้าหงสาวดีถอยทัพไปตั้งปากโมกใหญ่ ๑๖๐

พระนเรศวรกับพระเอกาทศรถูกตามไปตีทัพ

หงสาวดีที่ปากโมกใหญ่ ๑๖๐

พระเจ้าหงสาวดีเลิกทัพกลับไป ๑๖๑

ศึกเขมรครั้งที่ ๖ พระเจ้าละแวกให้กองทัพมาตี

หัวเมืองตะวันออก ๑๖๑

พระยาศรีไสยณรงค์ยกไปตีทัพเขมรแตกยับเยิน ๑๖๒

ศึกหงสาวดีครั้งที่ ๔ พระเจ้าหงสาวดียกทัพมาทาง

กำแพงเพชร ตั้งมั่นที่บางปะหัน ๑๖๒

พระนเรศวรกับค่ายหงสาวดี ๑๖๔

พระเจ้าหงสาวดีเลิกทัพกลับไป ๑๖๕

สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชสวรรคต ๑๖๕

(๑๘) รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

คักพระเจ้าหงสาวดีครั้งที่ ๑ พระเจ้าหงสาวดีให้

พระมหาอุปราชายกทัพมาทางพระเจดีย์สามองค์ หน้า ๑๖๖

ทัพไทยยกออกไปขั้รับหน้าศึกที่ทุ่งหนองสาหร่าย ,, ๑๗๐

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงชนช้างชนะ

พระมหาอุปราช ,, ๑๗๔

ทัพหงสาวดีแตกยับเยิน ,, ๑๗๖

โปรดให้ก่อพระเจดีย์ฐานแปดศอกพระมหาอุปราช

ที่ตำบลตะพังตรุ ,, ๑๗๑

ปรึกษาไทยนายทัพนายกองที่โดยเสด็จไม้ทัน

ในงานพระราชสงคราม ,, ๑๗๒

สมเด็จพระพนรัตน์ป่าแก้วขอพระราชทานไทย

นายทัพนายกอง ,, ๑๗๒

โปรดให้พระยาจักรียกทัพไปตีเมืองตะนาวศรี

ให้พระยาพระคลังไปตีเมืองทะวาย ,, ๑๗๕

กลับตั้งหัวเมืองฝ่ายเหนือ ,, ๑๗๕

พระเจ้าเชียงใหม่แต่งทูตมาขอสวามิภักดิ์ ,, ๑๗๗

พระเจ้าเชียงใหม่ขอกำลังขึ้นไปช่วยรบ

ทัพล้านช้าง ,, ๑๗๘

โปรดให้พระยาราชฤทธาณนทียกทัพขึ้นไป

ช่วยเชียงใหม่ ,, ๑๗๘

พระยาจักรีคเมืองตะนาวศรีแตก	หน้า	๑๔๐
พระยาพระคลังคเมืองทวายแตก	,,	๑๔๑
โปรดให้พระยาศรีไสยณรงค์คเมืองตะนาวศรี	,,	๑๔๓
พระยาจักรีให้ก่อพระเจดีย์ทรมแดนระหว่างไทย		
กับทวายต่อกัน	,,	๑๔๔
เสด็จยกทัพหลวงไปปราบพระเจ้าละแวก	,,	๑๔๕
สำเร็จโทษพระยาละแวกผู้ต้นเหตุทำให้เขมร		
และไทยเคียดกร้ออื่น	,,	๒๑๖
ทรงชบเลี้ยงชาวเขมร	,,	๒๑๘
พระยาศรีไสยณรงค์เจ้าเมืองตะนาวศรีแจ้งเมือง	,,	๒๑๘
โปรดให้สมเด็จพระเอกาทศรวุเสด็จยกทัพไปปราบ		
พระยาศรีไสยณรงค์	,,	๒๑๙
ประหารชีวิตพระยาศรีไสยณรงค์	,,	๒๒๒
โปรดให้พระยาราชฤทธานนท์เป็นเจ้าเมืองตะนาวศรี		
เมืองเมารลำเลิงสวามิภักดิ์	,,	๒๒๒
เจ้าฟ้าแสนหว่ามาขอพึ่งพระบรมโพธิสมภาร	,,	๒๒๓
พระยาละแวก (ใหม่) สวามิภักดิ์	,,	๒๒๓
โปรดให้เจ้าพระยาจักรียกทัพไปตั้งมั่นสะสมสระเชียง		
ที่เมืองเมารลำเลิง	,,	๒๒๗
เมืองเมารตะมะ, เมืองละเค็ง, เมืองชลิท, เมืองบัวเผื่อน,		
เมืองพะสิม, เมืองทองฮู, สวามิภักดิ์	,,	๒๒๗

พระมหาเถรเสียมเพียบมยุให้พระเจ้าทองอุ

คึกการใหญ่ หน้า ๒๒๘

พระเจ้าทองอุหนึ่งลือชื่เมืองต่าง ๆ ที่สวามิภักดิ์

ต่อไทย ,, ๒๓๒

เมืองต่าง ๆ ที่ขอสวามิภักดิ์แล้วกลับเป็นปรปักษ์

ต่อไทย ,, ๒๓๒

พระยาพะโรวอพยพชาวเมืองเมะลัมเล็งยกหนี

ไปอยู่เมืองเมะตะมะ ,, ๒๓๓

เสด็จยกทัพหลวงไปเมืองเมะลัมเล็ง ,, ๒๓๖

พระเจ้าหงสาวดีประชวร ให้พระเจ้าทองอุยกทัพไป

ช่วยป้องกันกรุงหงสาวดี ,, ๒๓๘

พระเจ้าทองอุยกทัพไปตั้งอยู่นอกกรุงหงสาวดี ,, ๒๔๐

ทัพหลวงเสด็จจากเมืองเมะลัมเล็งไปปราบเมือง

เมะตะมะ ,, ๒๔๒

ทัพหลวงเสด็จจากเมืองเมะตะมะไปปราบ

กรุงหงสาวดี ,, ๒๔๔

พระเจ้าทองอุเฝ้ากรุงหงสาวดีแล้วพาพระเจ้าหงสาวดี

หนีไปเมืองทองอุ ,, ๒๔๔

ทัพหลวงเสด็จจากกรุงหงสาวดีไปเหยียบเมืองทองอุ ,, ๒๔๕

ชาวสะเปียงและเกิดความไข้ ทัพหลวงถอยจาก

เมืองทองอุ ,, ๒๔๖

โปรดให้สมเด็จพะเอกาทศราชเสด็จขึ้นไประับ	
การวิวาทระหว่างหัวเมืองชนกับพระเจ้าเชียงใหม่ หน้า	๒๕๒
โปรดให้เจ้าแสนหัวไปครองเมืองแสนหัว ,,	๒๕๔
เขมรขอพระศรีสุพรรณมาภิราชออกไปครองเมือง ,,	๒๖๗
พระยาอนคิกกบฏต่อกรุงกัมพูชา ,,	๒๖๗
เขมรขอกำลังไปช่วยต่อสู้พระยาอน ,,	๒๖๗
โปรดให้สมเด็จพะเจ้าลูกเธอพระมหารัชมหา	
ยกทัพไปช่วยเขมร ,,	๒๖๘
ทัพพระยาอนแตกกระจาย ,,	๒๖๘
สมเด็จพะเอกาทศราชเสด็จประพาสเมืองพระพิษณุโลก ,,	๒๖๘
เลิกร้ายในเมืองพระพิษณุโลก ,,	๒๖๘
สมโภชพระชินราช พระชินศรี ,,	๒๖๘
เสด็จประพาสเมืองเพชรบุรี ถึงสามร้อยยอด ... ,,	๒๖๙
เตรียมทัพหลวงจะไปปราบอั้งวระ ,,	๒๖๙
เสด็จพระราชดำเนินทัพหลวงไปทางเชียงใหม่ ,,	๒๖๙
เสด็จพระราชดำเนินไปนมัสการพระพุทธสิหิงค์	
ในเมืองเชียงใหม่ ,,	๒๖๙
ทัพหลวงเสด็จไปทางเมืองหางหลวง ,,	๒๖๙
สมเด็จพะเอกาทศราชเสด็จไปทางเมืองฝาง ,,	๒๖๙
สมเด็จพะนเรศวรมหาราชทรงพระประชวรหนัก ,,	๒๖๙
สมเด็จพะนเรศวรมหาราชสวรรคต ,,	๒๖๙

(๑๙) รัชกาลสมเด็จพระเอกาทศราช

บรมราชาภิเษกสมเด็จพระเอกาทศราช	หน้า	๒๗๔
ฉัญฉัญพระบรมศพสมเด็จพระนเรศวรมหาราช		
ลงมาฉกรร	„	๒๗๕
เมืองไทรบุรีให้กัณฑ์เครื่องบรรณาการมาถวาย	„	๒๗๖
พระราชพิธีสงครามภิเษก	„	๒๗๗
พระราชพิธีประเวศพระนคร	„	๒๗๘
ปราบดาภิเษก	„	๒๗๘
พระบรมนามาภิไธย	„	๒๗๙
สถาปนาวัดพระวรเชษฐารามมหาวิหาร	„	๒๘๐
สร้างพระไตรปิฎกและหอพระสังคหกรรม	„	๒๘๐
ถวายเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระนเรศวรมหาราช	„	๒๘๐
พระยาตองอูแต่งตั้งลืออำนาจหัวเมืองขึ้นกรุงหงสาวดี	„	๒๘๑
พระเจ้าหงสาวดีถูกวางยาพิษสวรรคต	„	๒๘๓
พระยาตองอูแต่งตั้งราชทูตมาขอพึ่งพระบรมโพธิสมภาร	„	๒๘๕
พระยาล้านช้างแต่งตั้งราชทูตมาขอพึ่งพระบรมโพธิสมภาร	„	๒๘๖
สถาปนาพระที่นั่งอรรคพ	„	๒๘๖
พระราชพิธีอาศุข	„	๒๘๗
สถาปนาพระพุทธรูปฉลองพระองค์	„	๒๘๘
พระราชพิธีไฉว	„	๒๘๙

ทั้งพระราชกำหนดกฎหมายพระอัยการ	หน้า	๒๙๑
พระมหาอุปราชเสวยยาพิชัยทิงคต	,,	๒๙๑

(๒๐) รัชกาลสมเด็จพระศรีเสาวภาค

พระพิมลธรรมม่อนนคปรีชาวัชรนังเป็นกบฏ	,,	๒๙๒
สำเร็จโทษสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน	,,	๒๙๒

(๒๑) รัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม

ยุบขุนคุมพวกระยเข้าประทุษร้ายสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน	,,	๒๙๓
พระมหาอำมาตย์คุมพลไล่รบยุบขุนแตกหนีไป แล้ว			
ไต่เถื่อนที่เป็น เจ้าพระยาปลาโหลสรวังค์	,,	๒๙๓
ชักพระมงคลบพิตรจากฝ่ายตะวันออก ไปไว้ฝ่ายตะวันตก	,,	๒๙๔
เมืองตะนาวศรีเสียแก่พม่า	,,	๒๙๔
พรานชนพรอยพระพุทธรูป	,,	๒๙๔
โปรดให้สถาปนามณฑปสวมพระพุทธรูป	,,	๒๙๕
แปลงขั้วเรือชัยเป็นเรือกิ่ง	,,	๒๙๕
ทรงพระราชนิพนธ์มหาชาติคำหลวง	,,	๒๙๖
สร้างพระไตรปิฎก	,,	๒๙๖

(๒๒) รัชกาลสมเด็จพระเชษฐาธิราช

พระพันปีศรีสิน ราชอนุชา ต้องหาว่าระบฏ	,,	๒๙๖
เจ้าพระยาปลาโหลสรวังค์คึกกบฏ	,,	๒๙๗
สำเร็จโทษสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน	,,	๓๐๐

(๒๓) รัชกาลสมเด็จพระเอกาทศธรรมวงศ์

มุขมนตรีเชิญให้เจ้าพระยาโกษาธิบดีศรี

ขุนศรีสุทนต์ หน้า ๓๐๐

ลตคำสมเด็จพระเอกาทศธรรมวงศ์ ,, ๓๐๑

(๒๔) รัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง,, ๓๐๑

สถาปนาพระอนุชาเป็นพระศรีสุธรรมราชา ,, ๓๐๓

สถาปนาวิเศษวิมลนาถ ,, ๓๐๓

โปรดให้ช่างไปถ่ายอย่างพระนครหลวงมาสร้าง

ที่วัดเทพจันทร์ ,, ๓๐๓

สร้างพระที่นั่งจักรวรรดิไพฑูริยนาถ ,, ๓๐๔

สมภพพระนารายณ์ราชกุมาร ,, ๓๐๕

สถาปนาวิเศษวิมลนาถ ,, ๓๐๕

โสกันต์เจ้าฟ้าชาย ,, ๓๐๕

สมภพพระราชบุตร ๓ องค์ ,, ๓๐๖

โปรดให้สมเด็จพระเอกาทศธรรมวงศ์ไปประทับ

เรือนเสาไม้ไผ่ริมวัดท่าทราย ,, ๓๐๖

เสด็จพระราชดำเนินไปนมัสการพระพุทธบาท ,, ๓๐๖

คนค้นเอาตำราคุณไสยทั้งน้ำ ,, ๓๐๖

โปรดให้ขยายกำแพงพระราชวัง ,, ๓๐๖

สร้างพระมหาปราสาทพระวิหารสมเด็จพระ ,, ๓๐๖

(๒๕)

อุสฺนฺลึงต้องหลักชัย แต่ไม่ต้องพระนารายณ์ราชกุมาร	หน้า	๓๑๐
สมเด็จพะธำมัญญะวงศ์ยกพวกเข้าปล้นพระราชวัง	๓๑๑
จับพวกสมเด็จพะธำมัญญะวงศ์ได้ ให้ประหารชีวิต	๓๑๑
พระราชพิธีฉัตรมงคล	๓๑๑
อุสฺนฺลึงต้องหน้าบัน แต่ไม่ต้องพระนารายณ์ราชกุมาร	๓๑๗
เกิดเพลิงในพระราชวัง	๓๑๘

(๒๕) รัชกาลสมเด็จพระเจ้าฟ้าชัย

พระนารายณ์ราชกุมารกับพระศรีสุธรรมราชาติดกบฏ	๓๒๐
สำเร็จโทษสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน	๓๒๐

(๒๖) รัชกาลสมเด็จพระศรีสุธรรมราชาธิราช

สมเด็จพระนารายณ์มหาอุปราชติดกบฏ	๓๒๑
เกิดศึกกลางเมือง	๓๒๒
สำเร็จโทษสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน	๓๒๕

(๒๗) รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์

ปราบดาภิเษก	๓๒๖
พระบรมนามาภิไธย	๓๒๖
ลศด้วยษาอากร ๓ ปี	๓๒๗
กำจัดพระไทรภูวนาธิเบศร์ และพระองค์ทอง	๓๒๘
หล่อเทวรูป	๓๔๐
พระราชพิธีเบญจาทิศ	๓๔๑

พระราชพิธีบัญชีพรหม	หน้า ๓๔๓
ไต่ช้างพังเผือกเมืองศรีสวัสดิ์	,, ๓๔๓
หล่อพระพุทธรูป และเทวรูป	,, ๓๔๕
เขมรอพยพมาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร	,, ๓๔๖
ต่างประเทศถวายบรรณาการ	,, ๓๔๘
พระเจ้าเชียงใหม่ขอกำลังไปช่วยต่อสู้	,, ๓๔๙
เสด็จพระราชดำเนินไปเมืองพิษณุโลก	,, ๓๕๐
เสด็จพระราชดำเนินไปเมืองสุโขทัย	,, ๓๕๓
ลว้าสามีกัก	,, ๓๕๓
มอญอพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร	,, ๓๕๗
พระเจ้าอังวะให้มังสัระราชาเป็นแม่ทัพยกออกตามจับ	
กองมอญอพยพ	,, ๓๕๘
โปรดให้พระยาโกษาธิบดี (เหล็ก) เป็นแม่ทัพ	
ยกไปขับไล่กองทัพพม่า	,, ๓๖๑
กองทัพพม่าแตกยับเยิน	,, ๓๖๒
ต้นฉบับขาด ๒ สมุด	,, ๓๖๓
สมเด็จพระนารายณ์สวรรคต	,, ๓๖๔

(๒๗) รัชกาลสมเด็จพระเพทราชา

พระบรมนามาภิไธย	,, ๓๖๔
สถาปนาวัดบรมพุทธาราม	,, ๓๖๖

(๒๗)

พระยายมราช (สังข์) แข่งเมืองนครราชสีมา	หน้า ๓๖๗
โปรดให้พระยาเทโชยกทัพไปปราบเมืองนครราชสีมา ..	๓๖๗
พระยายมราช (สังข์) หนีไปซ่อนสมุขชาวเมือง	
นครศรีธรรมราชแข็งเมือง	๓๖๘
โปรดให้พระยาเทโชยกทัพไปปราบเมืองนครราชสีมา ...	๓๖๘
พระยายมราช (สังข์) ตายในที่รบ	๓๖๘
สถาปนาและฉลองวัดพระยาแมน	๓๖๘
ธรรมเถียรข้าหลวงเดิมเจ้าพระขวัญคึกกษฏ	๓๖๘
ปราบกษฏธรรมเถียร	๓๖๘

(๒๘) รัชกาลสมเด็จพระเจ้าเสือ

ไ้ช้างเนียม....	๓๗๑
เสด็จพระราชดำเนินไปนมัสการพระพุทธบาท ..	๓๗๒
พระราชจริยาที่เป็นต้นเหตุให้ถวายพระนามว่า	
พระเจ้าเสือ	๓๗๗
ยานแผนกใหม่ บอกเรื่องเจ้าพระยาพิพิพิชัย	
แต่งพระราชพงศาวดารต่อ ตั้งแต่ปลายรัชกาลสมเด็จพระ	
พระนารายณ์จนถึงเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่า	๓๗๘

(๒๙) รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์

พระเพทราชาภัยหลวงสรศักดิ์ คึกกษฏ ลอยให้	
สำเร็จโทษเจ้าฟ้าอภัยทศราชอนุชา	๓๗๘

สมเด็จพระนารายณ์สวรรคต หน้า ๓๗๘

(๒๘) รัชกาลสมเด็จพระเพทราชา

ลำเจ็ทไทยกรมพระราชวังหลัง และเจ้าพระยาสุรสงคราม ,, ๓๘๑

สมอพลเจ้าฟ้าตรีสุนทรีย ,, ๓๘๒

ราชทูตไทยกลับจากประเทศฝรั่งเศส ,, ๓๘๓

ไต้ช้างเผือกเมืองสวรรคโลก ,, ๓๘๓

สถาปนาวัดบรมพุทธาราม ,, ๓๘๔

กรุงกัมพูชาธิปไตยวายช้างพังเผือก.... ,, ๓๘๔

สถาปนาวัดพระยาแมน ,, ๓๘๕

ธรรมเถียรคึกกษฏ ,, ๓๘๕

ปรายพอกกษฏธรรมเถียร.... ,, ๓๘๗

เกิดกษฏที่เมืองนครราชสีมา ,, ๓๘๘

ทัพกรุงยกไปปรายพอกกษฏ ,, ๓๘๘

พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตขอกของทัพไปช่วย

ต่อสู้เมืองหลวงพระบาง ,, ๓๘๙

โปรดให้พระยานครราชสีมาเป็นแม่ทัพยกไปช่วย

กรุงศรีสัตนาคนหุต ,, ๓๙๐

พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตถวายราชธิดา ,, ๓๙๑

โสกันต์เจ้าฟ้าตรีสุนทรีย ,, ๓๙๑

(๒๕)

(๒๙) รัชกาลสมเด็จพระเจ้าเสือ

สถาปนาวัดโพธิ์ช้าง	หน้า ๓๙๓
สมเด็จพระเจ้าลูกเธอทั้งสองพระองค์สมคบกันสำเร็จ โทษเจ้าฟ้าตรีสุนทร	๓๙๔
เพลิงไหม้มณฑลพระวิหารสมณกลบพิตร	๓๙๔
ทรงตั้งกรมพระราชวังบวรสถานมงคล	๓๙๕

(๓๐) รัชกาลสมเด็จพระที่นั่งท้ายสระ

สำเร็จโทษพระองค์ดำ	๓๙๕
สมเด็จพระอัยยิกเจ้า กรมพระเทพามาตย์สวรรคต ..	๓๙๖
เขมรฝักฝ่ายข้างญวน ท้ากรุงยกไปปราบ	๓๙๗
ขุดคักคลองโคกขามให้ตรง	๓๙๘
ตั้งบ้านบวรตากข้างออกไปขายต่างประเทศ ๕๐ ช้าง ..	๓๙๙
กรมหลวงโยธาเทพทิวงคต	๓๙๙
ชะลอพระพุทธไสยาสน์วัดป่าโมกเลื่อนเข้าไปวัดตลาด ..	๔๐๐
มีพระราชโองการให้เจ้าฟ้าอภัยเสวยราชสมบัติ ..	๔๐๒

(๓๑) รัชกาลสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ

กรมพระราชวังบวรคฤหาสน์	๔๐๓
เกิดศึกกลางเมือง	๔๐๓
สำเร็จโทษสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน	๔๐๔

(๓๒) รัชกาลสมเด็จพระบรมโกศ

ตั้งข้าราชการและพระราชวงศ์	หน้า ๔๐๔
ล้อมช้างแขวงเมืองลพบุรี	๔๐๖
จันนายไก่อยกพวกเข้าปล้นพระราชวังหลวง	๔๐๗
กรุงกัมพูชาธิปัตติถวายช้างพังเผือก	๔๐๘
กรมหลวงโยธาเทพทิวังคต	๔๐๙
สมโภชพระพุทธบาท	๔๑๐
สมโภชพระพุทธชินราช พระพุทธชินศรี	๔๑๐
สมโภชพระสารีริกบรมธาตุเมืองสวางคบุรี	๔๑๐
ทรงตั้งกรมขุนเสนาพิทักษ์เป็นกรมพระราชวังบวร	
สถานมงคล	๔๑๑
ปฏิสังขรณ์วัดพระราม	๔๑๑
ได้ช้างเนียมเมืองไชยา	๔๑๒
มอญหงสาวดีแข็งเมืองต่อพระม่า ยกสมิงทองขึ้นเป็น	
กษัตริย์	๔๑๒
กรุงรัตนบรูฮังระแต่งราชทูตมาเจริญทางพระราชไมตรี	๔๑๒
ปฏิสังขรณ์วัดกุหาทอง	๔๑๓
พระยาพระรามและพระยากลางเมือง พรรคพวก	
สมิงทองแตกหนีเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร	๔๑๔
คำปลงบางสะพานเกิดที่ร้อนทอง	๔๑๕

สมโภชพระพุทธรูป	หน้า ๔๑๕
สิ่งทอแตกหิ้นเข้ามาทางเมืองตาก	๔๑๕
เขมรฝักฝ้ายข้างฉนวน ท้าฝรั่งยกออกไปปราบ	๔๑๖
เจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ถึงอสัญกรรม	๔๑๖
ล้อมช้างป่าแขวงเมืองลพบุรี	๔๑๖
กรมพระราชวังบวรตั้งรับพระราชอาชญาจนทวิงคต	๔๑๗
ที่ช้างเนียมเมืองนครชัยศรี	๔๑๘
ทรงตั้งกรมขุนพรพินิจเป็นกรมพระราชวังบวร	๔๒๐
สมโภชพระพุทธรูป	๔๒๐
สำเร็จไทยเจ้าสามกรม	๔๒๒

(๓๓) รัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมร

(๓๔) รัชกาลสมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์

กรมพระเทพามาตย์สวรรคต	๔๒๓
เนรเทศกรมหมื่นเทพพิพิธออกไปไวก้อลังกา	๔๒๔
พระม่ายกทัพมาตีเมืองมฤต เมืองตะนาวศรี	๔๒๔
พระม่ายกทัพมาประชิดกรุง	๔๒๖
พระม่ายอภัยทัพ พระเจ้าอภัยสวรรคตกลางทาง	๔๒๗
มอญที่เขานางบวชคิตกบฏ	๔๒๘
ปราบมอญเขานางบวช	๔๒๘
เมืองเชียงใหม่ขอกองทัพไปช่วยต่อสู้พะม่า	๔๒๘

โปรดให้พระยาพิษณุโลกยกทัพขึ้นไปช่วยเชียงใหม่

พอกองทัพไปบ้านระแหงก็ได้ข่าวว่าเชียงใหม่

เสียแก่พม่าแล้ว หน้า ๔๒๘

หยกของจาแจ้งเมืองทวายต่อพม่า ,, ๔๒๘

กรมหมื่นเทพพิพิธออกจากลังกามาอยู่เมืองมฤต

โปรดให้รับมาไว้เมืองตะนาวศรีมีข้าหลวงกำกับ ... ,, ๔๒๘

สมโภชพระพุทธรูป ,, ๔๒๘

เตรียมขบวนพระนคร ,, ๔๒๘

พระม่ายกทัพมาตีเมืองทวาย เมืองมฤต เมืองตะนาวศรี

เมืองเพชรบุรี เมืองราชบุรี ,, ๔๓๐

พระยาพิษณุโลกลาพักหน้าทัพขึ้นไปปลงศพมารดา ... ,, ๔๓๑

ไปสุพรรณแต่ทัพพระม่ายมาแต่เมืองเชียงใหม่ ตีเข้ามา

ทางด่านสวรรคโลก ,, ๔๓๑

ชาวเมืองลำพูนไม่ช่วยพระมารบกรุง ... ,, ๔๓๒

พ่อค้าอังกฤษช่วยรบพม่า ,, ๔๓๒

บ้านระจันตั้งค่ายสู้พม่า ,, ๔๓๓

ค่ายบ้านระจันแตก ,, ๔๓๔

กรมหมื่นเทพพิพิธอพยพชาวหัวเมืองตะวันออกเข้าตั้ง

มั่นในปราจีนบุรี ,, ๔๓๔

พระม่ายกทัพเรือไปตีปราจีนบุรีแตก ,, ๔๓๔

กรมหมื่นเทพพิพิธและพระยารัตนาธิเบศรหนีไปอยู่

ในแขวงเมืองนครราชสีมา หน้า ๔๓๔

กองทัพพระม่ายกเข้าล้อมกรุง ,, ๔๓๕

กองทัพเมืองแพร์ไม่ช่วยพระม่ายรบกรุง .. ,, ๔๓๕

เกิดเพลิงไหม้ลุกลามในกรุง ,, ๔๓๖

โจรผู้ร้ายชุกชุมและคนอดโซ่มาก ,, ๔๓๖

กองทัพพระม่ายเข้ากรุงได้ ,, ๔๓๗

กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พระม่ายวันอังคาร เดือน ๕ ขึ้น ๘ ค่ำ

กรุงธนบุรี พ.ศ. ๑๑๒๘ พ.ศ. ๒๓๑๐ ,, ๔๓๗

ถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘ อายุ ๕๐ ปี

พระราชพงศาวดาร

ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)

บานพะแนก

ศักราช ๑๑๕๗ ปีเถาะสัปตศก (๑) (พ.ศ. ๒๓๓๘)
สมเด็จพระบรมธรรมิกมหาราชเจ้าอยู่หัว ผ่านถวัลราชย์
ณกรุงเทพมหานครศรีอยุธยา เสด็จพระที่นั่งสุทไธสวรรยปราสาท ทรง
ชำระพระราชพงศาวดาร

แรกสร้างกรุงศรีอยุธยา

ศักราช ๗๑๒ ปีชวดโทศก (พ.ศ. ๑๘๙๓) วันศุกร์
เดือน ๕ ขึ้น ๖ ค่ำเพลา ๓ นาฬิกา ๔ บาท สถาปนากรุงพระนครศรี
อยุธยา ซึ่งพ่อพรหมณ์ให้ฤกษ์ตั้งพิพิธลยบัตร ได้ตั้งขั้วทิศหน้า
ใต้ต้นหมันใบหนึ่ง แล้วสร้างพระที่นั่งไพฑธยฐานปราสาทองค์หนึ่ง
สร้างพระที่นั่งไพชยนต์มหาปราสาทองค์หนึ่ง สร้างพระที่นั่งไอศวรรย์
มหาปราสาทองค์หนึ่ง

(๑) รัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (อู่ทอง)

และพระเจ้าอยู่หัวเสด็จเข้ามาเสวยราชสมบัติ ซึ่งพ่อพรหมณ์
ถวายพระนามชื่อ สมเด็จพระรามาธิบดีศรีสุนทรบรมยพิตรพระพุทธเจ้า

(๑) ตรงกับปีที่ ๑๔ ในรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร์

อยู่หัวกรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา มหาคิลกภพนพรัตนราชธานีบรมมัย
 จงให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระราเมศวร ขึ้นไปครองราชสมบัติใน
 เมืองลพบุรี

ครั้งนั้น พระยาประเทศราชชน ๑๖ เมือง คือ เมืองมะละกา
 เมืองชะวา เมืองตะนาวศรี เมืองนครศรีธรรมราช เมืองทวาย
 เมืองเกาะตะมา เมืองเกาะลันเตา เมืองสงขลา เมืองจันทบูร เมือง
 พินนโลก เมืองสุโขทัย เมืองพิษณุ เมืองสุวรรณโลก เมืองพิจิตร
 เมืองกำแพงเพชร เมืองนครสวรรค์

แล้วให้ขึ้นไปเชิญสมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระราเมศวร ลงมาแต่
 เมืองลพบุรี ทรงพระกรุณาตรัสว่า ขอมแปรพักตร์ จะให้ออกไป
 กระทำเสีย พระราเมศวรได้ถูกข่มขืนพล ๕๐๐๐ ไปถึงกรุงกัมพูชาธิบดี
 เพลาพลบค่ำ พระยาอุปราช ราชบุตรพระเจ้านกัณเฑาะฏราชที่ลพบุรี ทัก
 ขังยกมาเลื่อยล้าอยู่ยังมีไข้พร้อมมูล จะขอออกโจมนทัพ พระเจ้า
 กัมพูชาธิบดีเห็นด้วย พระยาอุปราชก็ออกโจมนทัพ ทัพหน้ายังไม่ทัน
 ตีค่าย ก็แตกฉานมาปะทะทัพหลวง เสียพระศรีสวัสดิ์แก่ชาวกัมพูชา
 ธิบดี มีข่าวเข้ามาถึงพระนคร มีพระราชโองการให้ขุนตำรวจออกไป
 เชิญสมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า ผู้เป็นพระเชษฐา อยู่ณเมือง
 สุพรรณบุรี ครั้นเสด็จเข้ามาถึงพระนครแล้ว พระเจ้าอยู่หัวตรัสว่า
 ให้ยังเชิญท่านออกไปช่วยหลานท่าน สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า
 จึงยกทัพรีบออกไปถึงกรุงกัมพูชาธิบดี ได้รบเอาชนะชนะได้ ให้กวาด
 เอาครัวชาวกรุงกัมพูชาธิบดีเข้าพระนครเป็นอันมาก

ศักราช ๗๑๕ ปีมะเส็งเบญจศก (พ.ศ. ๑๘๘๖) วันพฤหัสบดี
เดือน ๔ ขึ้น ๑ ค่ำเพลา ๒ นาฬิกา ๕ บาท ทรงพระกรุณาตรัสว่า ที่
พระตำหนักเวียงเหล็กนั้น ให้สถาปนาพระวิหารและพระมหาธาตุเป็น
พระอารามแล้ว ให้นามชื่อวัดพุทธไสวรรย

มาชนสุวรรณพินิจัย ตกลูกศิระเคียว ตัวเป็น ๒ ตัว ๘ เท้า
เดินเชิงศิระกัน

ไก่พระศรีมหาโส พักฟองตกลูกตัวเคียว ๒ ศิระ

ศักราช ๗๒๕ ปีเถาะเบญจศก (พ.ศ. ๑๘๐๖) ทรงพระกรุณา
ตรัสว่า เจ้าแก้วเจ้าไทยออกอหิวาตกโรคตายให้ชักขึ้นเผาเสีย ที่ปลง
ศพนั้นให้สถาปนาเจดีย์วิหารเป็นพระอารามแล้ว ให้นามชื่อวัดป่าแก้ว

ศักราช ๗๓๑ ปีระกาเอกศก (พ.ศ. ๑๘๑๒) สมเด็จพระ
รามาธิบดีเสด็จสวรรคต อยู่ในราชสมบัติ ๓๐ ปี

(๒) รัชกาลสมเด็จพระรามศวร (ครั้งที่ ๑)

สมเด็จพระรามศวรเสด็จมาแต่เมืองลพบุรี ขึ้นเสวยราชสมบัติ

(๓) รัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราช (ที่ ๑)

ครั้นถึงศักราช ๗๓๒ ปีจอโทศก (พ.ศ. ๑๘๑๓) สมเด็จพระ
บรมราชาธิราชเจ้า เข้ามาแต่เมืองสุพรรณบุรี เสนาบดีกราบทูลว่า
สมเด็จพะบรมราชาธิราชเจ้า เสด็จเข้ามา สมเด็จพระรามศวร
ก็ออกไปอัญเชิญเสด็จเข้ามาพระนคร ถวายราชสมบัติแล้วบังคมลา
ขึ้นไปเมืองลพบุรีทั้งเก่า

คักราช ๗๓๓ บักรตรีศก (พ.ศ. ๑๙๑๔) สมเด็จพระบรม
ราชาธิราชเจ้า เสด็จไปเอาเมืองฝ่ายเหนือ และไปเมืองเหนือทั้งปวง

คักราช ๗๓๔ บัชวคจิตวาสก (พ.ศ. ๑๙๑๕) เสด็จไปเอา
เมืองนครพินคาและเมืองแซรงเซวา

คักราช ๗๓๕ บัณญเบญจศก (พ.ศ. ๑๙๑๖) เสด็จไปเอา
เมืองซำกักราว และพระยาไช้แก้ว พระยากำแหง เจ้าเมืองออก
คัอรับท่าน ๆ ได้ตัวพระยาไช้แก้วตาย แต่พระยากำแหงและไพร่พล
ทั้งปวงหนีเข้าเมืองได้ ทัพพลวงก็เสด็จกลับคืนมาพระนคร

คักราช ๗๓๖ บัชาลฉอศก (พ.ศ. ๑๙๑๗) สมเด็จพระบรม
ราชาธิราชเจ้าและพระเถรธรรมากัลยาณ แรกสถาปนาพระศรีรัตน
มหาธาตุ ฝ่ายบุรพทิศหน้าพระบันชัณสิงห์สูง ๑๙ วา ยอกนพศูล
สูง ๓ วา

คักราช ๗๓๗ บัเกาะลัปตศก (พ.ศ. ๑๙๑๘) เสด็จไปเอา
เมืองพินโลก และได้ตัวขุนสามแก้วเจ้าเมือง กวาดครัวอพยพ
มาครองนั้นมาก

คักราช ๗๓๘ บัมะโรงอิฐศก (พ.ศ. ๑๙๑๙) เสด็จไปเอา
เมืองซำกักราว ได้พระยากำแหง และท้าวผากองคิติกันั้นจะยอทัพ
หลวง ทำมิได้ ท้าวผากองเล็กทัพหนี เสด็จยกทัพหลวงตามตีทัพ
ท้าวผากองแตก ได้ท้าวพระยาเสนาขุนหมื่นครันนั้นมาก แล้ว
ทัพหลวงเสด็จกลับคืน

คักราช ๗๔๐ บมเมียบัสมัฏทธิศก (พ.ศ. ๑๙๒๑) ไปเอา
เมืองช้างกรวเล้า ครั้นนั้นมหาธรรมราชาออกมาถวายบังคม

คักราช ๗๔๒ บวอกโทศก^(๑) (พ.ศ. ๑๙๒๓) เสด็จไปเอา
เมืองเชียงใหม่ และให้เข้าปล้นเมืองนครลำปางมิได้ จึงแต่งหนังสือ
ให้เข้าไปแก้หมันนคร ให้เจ้าเมืองนครลำปางออกมาถวายบังคม
และทูลพลวงเสด็จกลับคืน

คักราช ๗๔๔ บจจัตวาศก^(๒) (พ.ศ. ๑๙๒๕) สมเด็จพระ
พระบรมราชาธิราชเจ้าเสด็จสวรรคต อยู่ในราชสมบัติ ๑๓ ปี

(๔) รัชกาลสมเด็จพระเจ้าทองถัน

จึงเจ้าทองถันราชกุมารขึ้นเสวยราชสมบัติได้ ๗ วัน

(๒) รัชกาลสมเด็จพระราเมศวร (ครั้งที่ ๒)

สมเด็จพระราเมศวรเสด็จลงมาแต่เมืองลพบุรี เข้าในพระราชวัง
กุมเอาเจ้าทองถันได้ ให้พิฆาตเสียนวักโคกพระยา

คักราช ๗๔๖ บชวคฉอศก (พ.ศ. ๑๙๒๗) สมเด็จพระ
ราเมศวร ให้เลียบพลยกขึ้นไปเมืองเชียงใหม่ ตั้งค่ายหลวงใกล้กับ
เมือง ๑๕๐ เส้น ให้นายทัพนายกองตั้งค่ายล้อม และแต่งการปล้น
เอาเงงไค ฝ่ายเจ้าหน้าที่ยิงปืนใหญ่ออกมากำแพงพังกว้างประมาณ

(๑) พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ ว่า คักราช ๗๔๘ ขาดศก

(๒).....ว่า คักราช ๗๕๐ มะโรงศก

๕ ว่า พระเจ้าเชียงใหม่ขึ้นย่นถือน้อยบนเชิงเทิน ให้ทหารเอา
หนึ่งสี่แขวนน้อยลงมา ในหนังสือนั้นว่า ขอพระราชทานให้ตก
๗ วัน จะนำเครื่องราชบรรณาการออกไปจำเริญพระราชไมตรี
พระเจ้าอยู่หัวจึงปรึกษากับขุนมนตรี ว่าพระเจ้าเชียงใหม่ให้มีหนังสือ
ออกมาถึงนี้ ควรจะงดหรือประการใด ขุนมนตรีนายทัพนายกอง
ปรึกษากัน แลือกพระเจ้าเชียงใหม่จะเตรียมการมิทัน จึงคิดเป็น
กลอุบายมา ขอพระราชทานให้ปล้นเอาเมืองงัวไกร สมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวตรัสว่า เป็นกษัตริย์ชาติตบวงค์ เขาไม่รบแล้วเราจะให้รบ
นั้น คุณยังควร ถึงมาตรว่า พระเจ้าเชียงใหม่จะมีไค้คงอยู่ในสัตยา
นัตย์ก็ดี ไซ้ว่าพันมือทหารเรานั่นเมื่อไร

ฝ่ายในเมืองเชียงใหม่นี้ ก็แต่บงกั้กำแพงทะเลายนให้ก่อขึ้น
ครั้น ๗ วันแล้วพระเจ้าเชียงใหม่มีไค้เอาเครื่องจำเริญพระราชไมตรี
ออกมา นายทัพนายกองข้าทหาร ร้องทุกข์ว่า ข้าในกองทัพ
ทะรานละ ๑๐ สลึง หามที่ซื้อไม่ จะขอพระราชทานเร่งปล้น พระเจ้า
อยู่หัวบัญชาตามนายทัพนายกอง ทรงพระกรุณาสั่งให้เลิกกองทัพ
เสียท่านหนึ่ง ให้เร่งปล้นวันจันทร์ เดือน ๔ ขึ้น ๔ ค่ำ เพล่า ๓ ท่ม
๒ บาทเดือนคก เจ้าพนักงานยิงปืนใหญ่ขึ้นนอกระคมทั้งสามด้าน
เอากะโศกพาคบกันกำแพงขึ้นไป พระเจ้าเชียงใหม่ท่านมิได้
เทครัวหนีออก เพล่า ๑๑ ท่มทหารเข้าเมืองไค้ ไค้แต่คนกล้าขบ
พระเจ้าเชียงใหม่องค์หนึ่งมาถวาย พระเจ้าอยู่หัวตรัสก่อนักสั่งว่า
พระเจ้าเชียงใหม่มีคาท่าน หาสัตยานุสัตย์มิได้ เราคิดว่าจะออกมา

หาเราโดยสัจย์ เราจะให้คงราชสมบัติ ตรัสดังนั้นแล้วก็นักสัง
 ถวายสัตย์นาคสัตย์ พระเจ้าอยู่หัวก็ให้แบ่งไพร่พลเมืองไว้พอสมควร
 เหลือนักเทครัวอพยพหญิงชายลงมา ให้นักสังลงมาส่งเสด็จถึง
 เมืองสวางคบุรี ทรงพระกรุณาให้นักสังกลับขึ้นไปครองราชสมบัติ
 ในเมืองเชียงใหม่ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จเข้าเมืองพิษณุโลก นมัสการ
 พระชินศรี พระชินราช เสด็จเครื่องต้นทำสักการบูชาสมโภช ๗ วัน
 เสด็จลงมาพระนคร และลาซึ่งค้อนลงมานั้น ให้ส่งไปไว้เมืองพัทลุง
 เมืองสงขลา เมืองนคร เมืองจันทบูร แล้วเสด็จออกทรงคิลา
 พระที่นั่งมณฑลภิเศกเพล ๑๐ ทุ่ม ทอดพระเนตรโดยฝ่ายทิศบูรพ์
 เห็นพระสารีริกบรมธาตุเสด็จป่าภูเขาราย เวียงปลัดวังให้เอาพระราชน
 ยานทรงเสด็จออกไป ให้เอาตรุษยกขึ้นไว้ สถาปนาพระมหาธาตุ
 นั้นสูง ๑๘ วา ยอกคนพลุดสูง ๓ วา ชื่อวัดมหาธาตุ แล้วให้ทำ
 พระราชพิธีประเวศพระนคร แล้วเฉลิมพระราชมนเทียร

ขณะนั้นพระยาแก้วมุกดาออกเข้ามาถึงเมืองชลบุรี กวาดเอาครัว
 อพยพหญิงชายในเมืองชลบุรี และเมืองจันทบูร คนประมาณ ๖๐๐๐
 ๗๐๐๐ กลับไปเมืองแก้วมุกดาภิบัติ พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
 ให้พระยาชัยณรงค์เป็นทัพหน้าไปถึงสะพานแยก ชาวแก้วมุกดาออกมา
 ตีทัพพระยาชัยณรงค์ ได้รบพุ่งกันเป็นสามารถ พระยาแก้วมุกดาแตก
 ฐาน พระเจ้าอยู่หัวให้ตั้งค่ายประจันทัพอยู่ ๓ วัน พระเจ้าอยู่หัวยกเข้า
 ตีแตกฐานเข้าเมืองได้ พระยาแก้วมุกดาลงเรือหนี พระเจ้าอยู่หัวลงจาก

ช้าง ให้ ยิงบนนกสับลงไปตอซึ่งหม้อดินเป็นเพลิงลุกขึ้น พระยากัมพูชา
หนีรอด จับได้อุปราชลูกพระยากัมพูชา ให้พระยาชัยณรงค์อยู่
เมืองกัมพูชา ไว้คน ๕๐๐๐ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นพระนครศรีอยุธยา
ครั้นอยู่มา ญวนยกมารบ ถ้ามาน้อย ชาวกัมพูชาเป็นไร
ถ้ามาก เรวนไป พระยาชัยณรงค์บอกหนังสือมาถวายทูล สมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวให้หนังสือตอบไป ให้กวาดครัวอพยพมายังพระนคร
แล้วให้ทำพิธีประเวศพระนคร แล้วปูนบำเหน็จนายทัพนายกอง

ศักราช ๗๔๔ ปีเถาะนพศก ^(๑) (พ.ศ. ๑๙๓๐) สถาปนา
วัดภูเขาทอง เพลาเย็นเสด็จไปพระที่นั่งมิ่งมงคลิเศก ท้าวผด
ซึ่งตายแต่ก่อนนั้นมานั่งขวางทางเสด็จอยู่แล้วหายไป สมเด็จพระ
พระราเมศวรบรมบพิตร ก็เสด็จสวรรคต อยู่ในราชสมบัติ ๖ ปี

(๕) รัชกาลสมเด็จพระยาราม

จึงพระราชกุมารท่านไต้ส่วยราชสมบัติ ๑๔ ปี

ศักราช ๗๖๓ ปีมะเส็งตรีศก ^(๒) (พ.ศ. ๑๙๔๔) สมเด็จพระ
ยารามเจ้ามีความพิโรธแก่เจ้ามหาเสนาบดี และท่านให้กรมเอศว
เจ้ามหาเสนาบดีหนีรอด ข้ามไปอยู่ปากปทาคาม จึงให้ไปเชิญ
สมเด็จพระอินทราชาณเมืองสุพรรณบุรีเสด็จเข้ามาถึง จึงเจ้ามหา
เสนาบดียกเข้าปล้นเอาเมืองพระนครศรีอยุธยาได้

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐ ว่า ศักราช ๗๕๗ กุศศก (๒) ว่า
ศักราช ๗๗๑ นนศก

(๓) รัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราช (ที่ ๒)

มุขมนตรีออกไปเฝ้าเจ้าสามพระยา ทูลการซึ่งพระเชษฐาธิราช
 ขาดคอกช้างทั้งสองพระองค์ แล้วเชิญเสด็จเข้ามาในพระนคร เสด็จ
 ราชสมบัติ ทรงพระนามชื่อสมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า ท่านจึง
 ให้ขุดเอาพระศพเจ้าอ้ายพระยา เจ้ายี่พระยา ไปถวายพระเพลิง
 ที่ถวายพระเพลิงนั้น ให้สถาปนาพระมหาธาตุและพระวิหารเป็น
 อารามแล้ว ให้นามชื่อว่าวัดราชบูรณะ ที่เจ้าอ้ายพระยา เจ้ายี่พระยา
 ชนช้างกันถึงพิราลัย ให้ก่อพระเจดีย์สององค์ไว้ที่เชิงสะพานช้างด่าน

ศักราช ๗๘๓ ปีฉลูตรีศก^(๑) (พ.ศ. ๑๙๖๔) สมเด็จพระ
 บรมราชาธิราชเจ้า เสด็จไปเอาเมืองนครหลวงได้ ท่านจึงให้พระราชน
 กุมารท่านพระนครอินทเจ้า เสด็จราชสมบัติณเมืองนครหลวง ท่าน
 จึงให้เจ้าพระยาแก้วพระยาไท และครอบครัว กับทั้งรปพระโคธปสิงห์
 สัตว์ทั้งปวงมาก้วย ครั้นถึงพระนครศรีอยุธยา จึงให้เอารปสัตว์ทั้งปวง
 ไปบูชาไว้ ณ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุข้าง ใต้วัดพระศรีสรรเพชญ์ข้าง

ศักราช ๗๘๖ ปีมะโรงฉศก^(๑) (พ.ศ. ๑๙๖๗) สมเด็จพระ
 บรมราชาธิราชเจ้าเสด็จวังมเหษณคุณ สมเด็จพระราเมศวรเจ้าผู้
 เป็นพระราชกุมารท่าน เสด็จไปเมืองพิษณุโลก ครั้นนั้นเห็น
 น้ำพระเนตรพระพุทธรูปเจ้าพระอินราช ตกออกเป็นโลหิต

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐว่า ศักราช ๗๘๓ กุศศักราช (๒) ...ว่า
 ศักราช ๘๐๐ มะเมียศก

คักราช ๗๘๘ บัมเมยอฐัก^(๑) (พ.ศ. ๑๘๖๘) ครังนั้น
เกิดเพลิงไหม้พระราชมนเทียรสถาน

คักราช ๗๘๙ บัมเมนนพศัก^(๒) (พ.ศ. ๑๘๗๐) ครังนั้น
เกิดเพลิงไหม้พระที่นั่งตรีมุข

คักราช ๗๙๐ บัวอกสัมฤทธิ์ศัก^(๓) (พ.ศ. ๑๘๗๑) สมเด็จพระ
บรมราชาธิราชเจ้าเสด็จไปเอาเมืองเชียงใหม่ และเข้าปล้นเมือง
มิไค้ พอทรงพระประจวร ทัพหลวงเสด็จกลับคืน

คักราช ๗๙๒ บัชอโทศัก^(๔) (พ.ศ. ๑๘๗๓) เสด็จขึ้นไป
คิเชียงใหม่อีกครั้งหนึ่ง และตั้งทัพหลวงทำบลทำยกระเษม ครังนั้น
ได้เชลย ๑๒๐๐๐๐ ทัพหลวงเสด็จกลับคืน

คักราช ๗๙๖ บัชาลฉอศัก^(๕) (พ.ศ. ๑๘๗๗) สมเด็จพระ
บรมราชาธิราชเจ้าเสด็จสวรรคต อยู่ในราชสมบัติ ๑๖ ปี

(๘) รัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

สมเด็จพระรามาธิบดีเจ้า ผู้เป็นพระราชกุมารขึ้นเสวยราชสมบัติ
ทรงพระนามชื่อพระบรมไตรโลกนาถ ยกวังทำเป็นวัดพระศรีสรรเพชญ์
เสด็จมาอยู่ริมน้ำ จึงให้สร้างพระที่นั่งเบญจรัตนมหาปราสาทของคิหนึ่ง
แล้วพระราชทานชื่อขุนนางตามตำแหน่งนา ให้เอาทหารเป็นสมุท

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐว่า คักราช ๘๐๒ วอกศัก (๒)...ว่า
คักราช ๘๐๓ ระภาศัก (๓)...ว่าคักราช ๘๐๔ จอศัก (๔)...ว่าคักราช
๘๐๖ ชวดศัก (๕)...ว่า คักราช ๘๑๐ มะโรงศัก

พระกลาโหม เอาพลเรือนเป็นสมุหนายก เอาขุนเมืองเป็นพระ
นครบาลเมือง เอาขุนวังเป็นพระอารมาภิกรณ์ เอาขุนนาเป็นเกษตร์
เอาขุนคลังเป็นโกษาธิบดี ให้ถ้อยคักคินาหมื่น และที่ถวายพระเพลิง
สมเด็จพระรามาธิบดี ที่พระองค์สร้างกรุงนั้น ให้สถาปนาพระมหาธาตุ
และพระวิหารเป็นพระอาราม ให้นามชื่อวัดพระราม

คักราช ๘๐๒ ยวอกโทศก^(๑) (พ.ศ. ๑๙๘๓) ครั้นนั้นคน
ออกทรพียคายมากนัก

คักราช ๘๐๓ ยระกาทวิศก^(๒) (พ.ศ. ๑๙๘๔) แต่งทัพ
ไปเอาเมืองมะละกา

คักราช ๘๐๔ ยจอตวิศก^(๓) (พ.ศ. ๑๙๘๕) แต่งทัพไป
เอาเมืองศรีสัตนาคนหุต ครั้นนั้นเสด็จหนนทัพขึ้นไปตั้งทัพหลวงตำบล
บ้านโคก

คักราช ๘๐๕ ยกรเบญจศก^(๔) (พ.ศ. ๑๙๘๖) ข้าวเปลือก
แพงเป็นพระนาถ ๘๐๐ เปีย เปีย ๘๐๐ คอเพอง เกวียนหนึ่ง
เป็นเงิน ๓ ชั่งกับ ๑๐ บาท

คักราช ๘๐๖ ยชวตศก^(๕) (พ.ศ. ๑๙๘๗) ให้บำรุง
พระพุทธศาสนาบริบูรณ์ และหล่อรูปพระโพธิสัตว์ ๕๕๐ พระชาติ

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐว่า คักราช ๘๑๖ จอศก (๒)...ว่าคักราช
๘๑๗ กุศก (๓)...ว่าคักราช ๘๑๘ ชวตศก (๔)...ว่าคักราช ๘๑๙ ฉศก
(๕)...ว่าคักราช ๘๒๐ ขาดศก

คักราช ๘๐๘ ปีชาลอัฐศก^(๑) (พ.ศ. ๑๙๘๘) เล่นการมหร
ศพลของพระ และพระราชทานสมณชีพราหมณ์และวัดนิพิตทั้งปวง
ครั้งนั้นพระยาเชลียงคึกขบถ พาเอาครัวทั้งปวงไปแต่มหาราช

คักราช ๘๐๙ ปีเถาะนพศก^(๒) (พ.ศ. ๑๙๙๐) พระยา
เชลียงนำมหาราชมาเอาเมืองพินธุโลภ เข้าปล้นเอาเมืองสามารถ
มิไค้ จึงยกทัพแปรไปเอาเมืองกำแพงเพชร เข้าปล้นเมือง ๗ วันมิไค้
สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเจ้า และสมเด็จพระอินทราชา เสด็จขึ้นไป
ช่วยเมืองกำแพงเพชรทัน และสมเด็จพระอินทราชาเจ้าก็ทัพพระยา
เกียรติแตก ทัพท่านมาประทัพนั่นนคร ไค้ชนช้างด้วยหมื่นนคร
และข้าศึกลาวทั้งสี่ช้างเข้ารวมเอาช้างพระที่นั่งช้างเดียว ครั้งนั้น
พระอินทราชาเจ้าต้องขึ้นพระพักตร์ ทัพมหาราชนั้นเลิกกลับคืนไป

คักราช ๘๑๐ ปีมะโรงสัมฤทธิศก^(๓) (พ.ศ. ๑๙๙๑) สมเด็จพระ
บรมไตรโลกนาถเจ้าสร้างพระวิหารวัดจุฬามณี

คักราช ๘๑๑ ปีมะเส็งเอกศก^(๔) (พ.ศ. ๑๙๙๒) สมเด็จพระ
บรมไตรโลกนาถเจ้า ทรงพระผนวชวัดจุฬามณีไค้ ๘ เดือน
แล้วลาผนวช

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐว่า คักราช ๘๒๒ มะโรงศก (๒) ว่า
คักราช ๘๒๕ มะแมศก (๓) ...ว่าคักราช ๘๒๖ วอกศก (๔) ...ว่าคักราช
๘๒๗ ระกาศก

คักราช ๘๑๓	บมระแมตริศก ^(๑)	(พ.ศ. ๑๙๙๔)	ครองน
ท้าวมหาบุญ	จึงเมืองเจียงใหม่แก่ท้าวสุก		
คักราช ๘๑๕	บระกาเบญจศก ^(๒)	(พ.ศ. ๑๙๙๖)	สมเคี
พระเจ้าอยู่หัวไค้ช้างเผือก			
คักราช ๘๑๖	บจอนคคก ^(๓)	(พ.ศ. ๑๙๙๗)	สมภพ
พระราชโอรสท่าน			
คักราช ๘๑๘	บชวคชศก ^(๔)	(พ.ศ. ๑๙๙๙)	เสด็จไป
เมืองเชลียง			
คักราช ๘๒๑	บเกาะเอกศก ^(๕)	(พ.ศ. ๒๐๐๒)	แรกท
นครไทย			
คักราช ๘๒๒	บมะโรงโทศก ^(๖)	(พ.ศ. ๒๐๐๓)	พระศรี
ราชเทโสดึงแก่กรรม			
คักราช ๘๒๔	บมะเมยัตตวศก ^(๗)	(พ.ศ. ๒๐๐๕)	พระยา
ล้านช้างถึงแก่กรรม	พระราชทานให้อภิเศกพระยาซ้ายขวา		เป็น
พระยาล้านช้าง			
คักราช ๘๒๖	บวอกคคก ^(๘)	(พ.ศ. ๒๐๐๗)	ทรงพระกรุณา
ให้เล่นการมทรสพ	ฉลองพระศรีรัตนมหาธาตุ ๑๕ วัน		

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐว่า คักราช ๘๓๐ ชวคคก (๒)...ว่าคักราช ๘๓๓ เกาะศก (๓)...ว่าคักราช ๘๓๔ มะโรงศก (๔) ว่าคักราช ๘๓๖ มะเมยศก (๕)...ว่าคักราช ๘๓๘ ระกาศก (๖)...ว่าคักราช ๘๔๑ กุศก (๗)...ว่าคักราช ๘๔๒ ชวคคก (๘)...ว่า คักราช ๘๔๔ ชาติศก

คักราช ๘๒๘ บัณฑิต^(๑) (พ.ศ. ๒๐๐๘) พระบรมราชา
ผู้เป็นพระราชโอรสทรงผนวช

คักราช ๘๒๙ บักรณพศก^(๒) (พ.ศ. ๒๐๑๐) สมเด็จพระ
ราชโอรสเจ้า ลามนวช ประดิษฐานพระองค์ไว้ในที่พระมหาอุปราชา

คักราช ๘๓๐ ปีชวคสัมฤทธิศก^(๓) (พ.ศ. ๒๐๑๑) สมเด็จพระ
พระบรมราชาธิราชเจ้า ไปวังช้างตำบลดัมฤทธิบริบูรณ์

คักราช ๘๓๑ ปีฉลูเชกศก^(๔) (พ.ศ. ๒๐๑๒) มหาราช
ท้าวลก พิวาลัย

คักราช ๘๓๒ ปีชวดโทศก^(๕) (พ.ศ. ๒๐๑๓) สมเด็จพระ
พระบรมราชาธิราชเจ้า เสด็จยกทัพไปตีเมืองทวาย แลเมื่อเมือง
ทวายจะเสียนั้น เกิดอุบาทว์เป็นหลายประการ โคตกลูกตัวหนึ่ง
เป็น ๘ เท้า ไข่ฟักฟองตกลูกตัวหนึ่งเป็น ๔ เท้า ไข่ฟักฟองคู่ขน
ตกลูกเป็น ๖ ตัว ชนิงข้าวสารงอกเป็นใบ ในบั้นนั้นสมเด็จพระบรม
ไตรโลกนาถเจ้าเสด็จสวรรคต อยู่ในราชสมบัติ ๓๘ ปี

คักราช ๘๓๔ ปีมะโรงจัตวาศก^(๖) (พ.ศ. ๒๐๑๕) แรกให้
ก่อกำแพงเมืองพิษัย

(๑) ฉมับหลวงประเสริฐว่า คักราช ๘๔๖ มะโรงศก (๒)...ว่า
คักราช ๘๔๗ มะเถิงศก (๓)...ว่าคักราช ๘๔๘ มะเม็งศก (๔)...ว่า
คักราช ๘๔๙ มะแมศก (๕)...ว่าคักราช ๘๕๐ วอกศก (๖)...ว่า
คักราช ๘๕๑ จอศก

(๕) รัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดี (ที่ ๒)

คักราช ๔๓๕ บัมะเส็งเขญจกก^(๑) (พ.ศ. ๒๐๑๖) สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า ขึ้นเสวยราชสมบัติ ทรงพระนามขื่อสมเด็จพระรามาธิบดี

คักราช ๔๓๖ บัมะเมียบนคก^(๒) (พ.ศ. ๒๐๑๗) ประดิษฐานพระอิฐชาตสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเจ้าไว้ในพระสถูป

คักราช ๔๓๘ บัวอกอิฐคก^(๓) (พ.ศ. ๒๐๑๙) ทานประพตติการเขญเพส พระองค์ให้เล่นการตักกำบรวฟ

คักราช ๔๓๙ บัระกานพคก^(๔) (พ.ศ. ๒๐๒๐) ให้ทำการประณมกรรม

คักราช ๔๔๑ บักรุเอคคก^(๕) (พ.ศ. ๒๐๒๒) แรกสร้างพระวิหารวัดศรีสรรเพชญ์ สมเด็จพระรามาธิบดี แรกหล่อพระศรีสรรเพชญ์^(๖) ในวันอาทิตย์เดือน ๖ ขึ้น ๘ ค่ำ

ครั้นถึงคักราช ๔๔๕ บัเกาะเขญจกก^(๗) (พ.ศ. ๒๐๒๖) วันศุกร์เดือน ๘ ขึ้น ๑๑ ค่ำ นลองพระพุทธรูปเจ้าพระศรีสรรเพชญ์ ครอบนาพระพุทธรูปนั้น แต่พระบาทถึงยอดพระรัศมี สูงได้ ๔ วา พระพักตร์นั้นยาวได้ ๔ ศอก โดยกว้างได้ ๓ ศอก พระอุระกว้าง

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐว่า คักราช ๔๕๓ กุรคก (๒)....ว่าคักราช ๔๕๔ ชวดคก (๓)....ว่าคักราช ๔๕๘ มะโรงคก (๔)....ว่าคักราช ๔๕๘ มะเส็งคก (๕)....ว่าคักราช ๔๖๑ มะแมคก (๖)....ว่าคักราช ๔๖๒ วอกคก (๗)....ว่า คักราช ๔๖๕ กุรคก

ได้ ๑๑ คอก และทองหล่อพระพุทธรูปเจ้าหนัก ๕๓๐๐๐ ซึ่ง ทองคำ
หุ้มนั้นหนัก ๒๘๖ ซึ่ง ข้างหนานนั้นทองเนื้อ ๗ ชัน ๒ ขา ข้างหลังนั้น
ทองเนื้อ ๖ น้ำ ๒ ขา

คักราช ๘๖๐ บมระเมือสัมฤทธิศก^(๑) (พ.ศ. ๒๐๔๑) สมเด็จพระ
พระรามาธิบดี แรกให้ทำตำราพิชัยสงคราม และแรกทำสารบัญช
พระราชพิธีทุกเมือง

ขณะนั้นคลองสำโรงที่จะไปคลองคัมมะระเข้ คลองทึบนางจะไป
ปากน้ำเจ้าพระยาตน เรือใหญ่จะเดินไปมาขัดสน จึงให้ชำระ ขุด
ไ้ร่ปรเทพารักษ์ ๒ องค์ หล่อด้วยทองสัมฤทธิ จากุดข้อของคัหนึ่ง
ข้อพญาแสนตา องค์หนึ่งข้อยาทสังขกร ในที่รวมคลองสำโรงกับ
คลองทึบนางต่อกัน จึงให้ปลักรรมบวงสรวง แล้วรีบออกมาปลุกศาล
เชิญขึ้นประดิษฐานไว้ณเมืองพระประแกง

คักราช ๘๖๖ บชวคณศก^(๒) (พ.ศ. ๒๐๔๗) ครั้นนั้น
เืองชาวข้างคันเจ้าพญาปราบแตกออก อนึ่งในเดือน ๗ นั้น คน
ทอศบัตร์สนเท่ที่ ครั้นนั้นให้ฆ่าขนนางเสียมาก

คักราช ๘๖๗ บฉลุสัปตศก^(๓) (พ.ศ. ๒๐๔๘) นั้นน้อย
ข้าวตายฝอยสิ้น อนึ่งแผ่นดินไหวและเกิดอุบาทว์หลายประการ

คักราช ๘๖๘ บชาลอุศก^(๔) (พ.ศ. ๒๐๔๙) ข้าวแพง
เป็น ๓ ทะนานค่อเพอง เปีย ๘๐๐ ค่อเพอง เกวียนหนึ่ง ๑๑

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐว่า คักราช ๘๘๐ ชาตศก (๒)...ว่าคักราช
๘๘๖ วอศก (๓)...ว่าคักราช ๘๘๗ ระกาศก (๔)...ว่าคักราช ๘๘๘ จอศก

ซึ่ง ๒ คำถึง ๑ สลึง ครั้นนบประณิษฐานสมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระ
 อาทิตยวงศ์ในท่มหาอปราช ให้ขึ้นไปครองเมืองพิษณุโลก

คักราช ๔๗๑ บมะเส็งเอกศก ^(๑) (พ.ศ. ๒๐๕๒) ในเพล
 ราชวภาค เห็นอากาศนิมิตร์เป็นอินทอนแต่ทิศหรัถิ์ผ่านมาก็คพายัพ
 มีพรรณสีขาว อยู่มาฉวันอาทิตย์เดือน ๑๒ ขึ้น ๔ ค่ำ สมเด็จพระ
 พระรามาชบิเจ้าเสด็จสวรรคต อยู่ในราชสมบัติ ๓๘ ปี

(๑๐) รัชกาลสมเด็จพระบรมราชาหน่อพุทธางกูร

สมเด็จพระอาทิตยวงศ์ขึ้นเสวยราชสมบัติ ทรงพระนามชื่อ
 สมเด็จพระบรมราชาหน่อพุทธางกูร

คักราช ๔๗๕ ปรระกาเบญจศก ^(๒) (พ.ศ. ๒๐๕๖) สมเด็จพระ
 พระบรมราชาเสด็จสวรรคต อยู่ในราชสมบัติ ๕ ปี

(๑๑) รัชกาลสมเด็จพระรัชฎาธิราชกุมาร

สมเด็จพระกุมารท่านไ้เสวยราชสมบัติ

คักราช ๔๗๖ ปีจอฉศก ^(๓) (พ.ศ. ๒๐๕๗) สมเด็จพระ
 ราชกุมารท่านเถิงแก่พิราลัย

(๑๒) รัชกาลสมเด็จพระชัยราชาธิราช

สมเด็จพระชัยราชาธิราชเจ้าไ้ราชสมบัติ

คักราช ๔๘๐ ปีชวดสัมฤทธิศก ^(๔) (พ.ศ. ๒๐๖๑) แรก
 ให้ขุนคินวัคชีเชิง ถึงเดือน ๑๑ เสด็จไปเชียงใหม่เชียงทราน ถึง

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐว่าคักราช ๔๗๑ ฉศก (๒)...ว่าคักราช
 ๔๗๕ มะเส็งศก (๓)...ว่าคักราช ๔๗๐ มะเมียศก (๔)...ว่าคักราช
 ๔๐๐ จอศก

เดือน ๔ ขึ้น ๘ ค่ำ เพลาประมาณยามหนึ่งเกิดลมพายุกัดหนัก คอเรือ
 ชั่มแก้วแล่นเมืองนนทิก เรือไกรแก้วนั้นหักแตก ชั่มเมื่อเสด็จมา
 แด่เมืองกำแพงเพชรนั้น พระยานาธาธิบดีเป็นกบฏ ให้กุมเอาพระยา
 นาธาธิบดีมาเสียในเมืองกำแพงเพชร

ศักราช ๘๘๗ ปีระกาปีตศก^(๑) (พ.ศ. ๒๐๖๘) วัน
 พุทธศักราช ๗ ขึ้น ๔ ค่ำ สมเด็จพระชัยราชาธิราชเจ้าเสด็จไป
 เมืองเชียงใหม่ ให้พระยาพิชัยโลกเป็นแม่ทัพ ยกพลออกตั้งทัพ
 ชัยคำขยมาชาน วันเสาร์เดือน ๗ ขึ้น ๑๔ ค่ำ จึงยกทัพหลวง
 จากทัพชัยไปเฝ้าเมืองกำแพงเพชร วันอาทิตย์เดือน ๗ ขึ้น ๑๔ ค่ำ
 ยกทัพไปตั้งเมืองเชียงทอง แล้วยกไปตั้งเมืองเชียงใหม่ ครั้นวัน
 อาทิตย์เดือน ๘ ขึ้น ๔ ค่ำ เสด็จยกพยุหยาตราทัพหลวงกลับคืนยัง
 พระนครศรีอยุธยา อยู่ณวันพุธเดือน ๓ ขึ้น ๔ ค่ำ เกิดเพลิงไหม้พระนคร
 แด่ท่ากลาใหม่ลงไปถึงพระราชวังท้ายท่าตลาดยอก ลมพวยเอา
 ลูกเพลิงไปตกลงตะแคงแกง ไหม้ลามลงไปป่าของโรงครามฉะไกร
 ๓ วันจึงดับ มีบัญชีเรือนศาลาแก้วพระวิหารไหม้ ๑๐๐๐๕๐^(๒) เรือน

ศักราช ๘๘๘ ปีจอปีตศก^(๑) (พ.ศ. ๒๐๖๙) ณวันอาทิตย์
 เดือนขึ้น ๑๑ ค่ำ สมเด็จพระชัยราชาธิราชเจ้า เสด็จยก
 พยุหยาตราทัพไปเมืองเชียงใหม่ ดำรัสให้พระยาพิชัยโลกถือพล
 ๒๐๐๐๐ เป็นกองหน้า เสด็จยกพยุหแสนยากรรอนแรมไปโดยระยะทาง

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐว่าศักราช ๘๐๗ มะเถาะศก (๒)...ว่า
 หมิ่นห้าสิบเจ็ด (๓)...ว่า ศักราช ๘๐๗ มะเถาะศก

๑๒ เวณเจิงเมืองกำแพงเพชร เสด็จประทับแรมอยู่ ๑๕ เวณ ครั้น
 ๑๓ เวณพฤทศย์เดือน ๓ ขึ้น ๖ ค่ำเสด็จทรงทัพชัย เถึงวันเสาร์
 เดือน ๓ ขึ้น ๘ ค่ำ จึงยกทัพหลวงเสด็จจากทันทัน ครั้นวัน
 อังคารเดือน ๔ ขึ้น ๓ ค่ำได้เมืองลำพูนชัย เถึงวันจันทร์เดือน ๔ ขึ้น
 ๘ ค่ำ ได้เมืองเชียงใหม่ ครั้นศุกร์เดือน ๔ ขึ้น ๑๓ ค่ำยังเกิด
 อยาห์ มีนิมิตเห็นโลหิตตกอยู่ณประตูบ้าน และเรือนชนทั้งปวงใน
 เมืองนอกเมืองทุกตำบล ครั้นวันจันทร์เดือน ๔ แรม ๑๕ ค่ำ เสด็จ
 ยกพยุหยาตราทัพหลวงจากเมืองเชียงใหม่มายังพระนครศรีอยุธยา

คักราช ๘๘๘ ปุณฺณพศก (๑) (พ.ศ. ๒๐๗๐) เสด็จสวรรคต
 ณรัชฉิมิวิดิประเทศ มุขมนตรีเชิญพระบรมศพเข้าพระนครศรีอยุธยา
 สมเด็จพระชัยราชาธิราชเจ้าเสด็จอยู่ในสิริราชมไหสวรรย์ ๑๔ พระวษา
 มีพระราชโอรส ๒ พระองค์ พระราชโอรสผู้พี่ทรงพระนามชื่อพระ
 ยอดฟ้า พระชนม์ได้ ๑๑ พระวษา พระโอรสผู้น้องทรงพระนาม
 ชื่อพระศรีสิน พระชนม์ได้ ๕ พระวษา ครั้นถวายพระเพลิงพระชัย
 ราชาธิราชเจ้าเสร็จแล้ว ฝ่ายพระเทียรราชาซึ่งเป็นเชื้อพระวงศ์สมเด็จพระ
 พระชัยราชาธิราชเจ้านั้น จึงดำริว่า ครั้นจะอยู่ในชมราวาส บัดนี้เห็น
 ภัยจะบังเกิดมีเป็นมั่นคง ไม่เห็นสิ่งใดที่จะเป็นพึ่งได้ เห็นแต่พระ
 พุทธศาสนาและผ้ากาสาฬหพัศตร์ ไอนเป็นธงชัยแห่งพระอิหฺมัตต์
 จะเป็นที่พึ่งพำนักพันภัยอยู่ทวนศรภัย ครั้นดำริแล้วก็ออกไปอุปสมบท
 เป็นภิกษุภวเณรอยู่ในวัดราชประดิษฐฐาน

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐว่า คักราช ๘๐๘ มะเมียศก

(๑๓) รัชกาลสมเด็จพระยอดฟ้า

ฝ่ายสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิบดีมุนีสมมุติศรีวิราชนักปราชญ์บัณฑิต
โหราราชครูสโมสรวร้อมกัน ประชุมเชิญพระยอดฟ้าพระชนม์ได้
๑๑ พรรษา เสด็จผ่านพิภพฉะวราชประเวณสิยศรีสุริวงค์อยุธยา
ต่อไป แล้วนางพระยาแม่อยู่หัวศรีสุทนต์จันทร์ ผู้เป็นสมเด็จพระ
ชนนี ช่วยทำนุบำรุงประคองราชการแผ่นดิน ในบันนแผ่นดินไหว

ครั้นคักราช ๘๘๐ บัชวคสัมฤทธิศก^(๑) (พ.ศ. ๒๐๗๑)
ฉวันเสาร์เดือน ๕ ขึ้น ๕ ค่ำ สมเด็จพระยอดฟ้าเสด็จออกสนาม
พร้อมด้วยหม่อมขุนมาคยมนต์เฝ้าพระบาทยุคลเป็นอันมาก ดำรัสสั่ง
ให้เอาช้างบำรุงากัน ยังเกิดท้าวจิรนิมิตร งามช้างพระยาไพนันหัก
เป็น ๓ ท่อน ครั้นเพลาค้างคันพระฉัตถ์คันดไหลร้องเป็นเสียง
คนร้องไห้ ประการหนึ่งประตไพชยนต์ร้องเป็นอุบาทว์ ครั้นอยู่มา
นางพระยาแม่อยู่หัวศรีสุทนต์จันทร์เสด็จไปประพาสเล่นณพระที่นั่งพิมาน
วิทยาหอพระข้างหน้า ทอดพระเนตรเห็นพันบุตรศรีเทพผู้เฝ้าหอพระ
ก็มีความเสน่หารักใคร่พันบุตรศรีเทพ จึงสั่งสาวใช้ให้เอาเมี่ยงหมาก
ห่อผ้าเช็ดหน้าไปพระราชทานพันบุตรศรีเทพ ๆ รับแล้วก็รู้อัธยาศัย
ว่านางพระยามีความยินดีรักใคร่ พันบุตรศรีเทพจึงเอาดอกจำปาส่งให้
สาวใช้เอาไปถวายแก่นางพระยา ๆ ก็มีความกำหนัดในพันบุตรศรีเทพ
เป็นอันมาก จึงมีพระเสาวณีสั่งพระยาราษฎร์ภักดี ว่าพันบุตรศรีเทพเป็น
ข้าหลวงเดิม ให้เอามาเป็นที่ขุนชินราช วิทยาหอพระข้างใน ให้เปลี่ยน

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐว่า คักราช ๘๘๐ ออกศึก

ขุนชินราชออกไปเป็นพันบุตรศรัทเทพรักษาหอพระข้างหน้า ครั้น
 พันบุตรศรัทเทเป็นขุนชินราช เข้าไปอยู่รักษาหอพระข้างในแล้ว
 นางพระยาภักถอบลัทธิสมัครถึงวาศกับด้วยขุนชินราชมาช้านาน แล้ว
 ภริจะเอกราชสมบัติให้สิทธิกับขุนชินราช จึงตรัสสั่งพระยาราชนิกติ
 ให้ตั้งขุนชินราชเป็นขุนวรวงศาธิราช ให้ปลุกจวนอยู่ริมศาลาสารบัญชิต
 ให้พิจารณาเลขสังกัศสมพัน หวังจะให้กำลังมากขึ้น แล้วให้เอา
 เตยทองเป็นราชอาสน์ตั้งไว้ข้างหน้า สำหรับขุนวรวงศาธิราชนั่ง
 เพื่อจะให้ขุนนางทั้งปวงอ่อนน้อมยำเกรง แล้วนางพระยาสั่งให้ปลุก
 จวนให้ขุนวรวงศาธิราชว่าราชการประตูกินวิมคันทมน อยู่มาพระยา
 มหากาเสนาพยพระยาราชนิกติจึงพูดว่า เมื่อแผ่นดินเป็นทรยศฉะ
 เราละคิดประการใด ครั้นรุ่งขึ้นนางพระยารู้ว่า พระยามหาเสนา
 พุคกับพระยาราชนิกติ จึงสั่งให้หาพระยามหาเสนามาเฝ้าที่ประตูกิน
 ครั้นเฝ้าคำพระยามหาเสนาถ้อยออกไป มีผู้แต่งพระยามหาเสนา
 ถ่มลง เมื่อจะใกล้สิ้นใจพระยามหาเสนาจึงว่า เมื่อเราเป็นดังนี้แล้ว
 ผู้อยู่ภายหลังจะเป็นประการใดเล่า

(๑๔) รัชกาลขุนวรวงศาธิราช

ขณะนั้นนางพระยาแม้อยู่หัวศรัทศดาจันทร์ มีครรภ์ด้วยขุน
 วรวงศาธิราช จึงมีพระเสาวตริตรัสปรึกษากับหม่อมขุนมนตรียัง
 ว่าพระยอดฟ้าโอรสเรายังเยาว์นัก สาละวันแต่จะเล่น จะว่าราช
 ภิการแผ่นดินนั้น เห็นเหลือสติปัญญานัก อนึ่งหัวเมืองฝ่ายเหนือเรา
 มีปกติ จะไว้ใจแก่ราชการมิได้ เราคิดจะให้ขุนวรวงศาธิราช

ว่าราชการแผ่นดิน กว่าราชบุตรเราจะจำเรณูวัยขึ้น ะเห็นเป็น
 ประการใด ท้าวพระยามุขมนตรีรู้พระอิสริยยศก็ทูลว่า ซึ่งตรัส
 ไปรคนนั้นก็ควรอยู่แล้ว นางพระยาก็มีพระเสาวตศตรัสสั่งปลดวังให้
 เอรราชยานและเครื่องสูงแตรสังข์ กับขัตติยวงศ์ออกไปรักษนวงวงศา
 ธิราช เข้ามาในราชนิเวศมนเทียรสถาน แล้วตั้งพระราชพิธีราชา
 ภิเศกยกขุนวรวงศาธิราชขึ้นเป็นเจ้าพิภพกรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา
 จึงเอนายจันผูน้องขุนวรวงศาธิราชเจ้า บ้านอยู่มหาโลกนั้น เป็นมหา
 อูปราช แล้วขุนวรวงศาธิราชผู้เป็นเจ้าแผ่นดิน ตรัสปรึกษา
 กับนางพระยว่า บัดนี้ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยรักเราบ้างซึ่งเราบ้าง
 หัวเมืองเหนือทั้งปวงก็ยังกระต้างกระเคืองอยู่ เราจำจะให้หาลงมา
 ผลัดเปลี่ยนเสียใหม่ จึงจะจงรักภักดีต่อเรา นางพระยาก็เห็นด้วย
 ครั้นรุ่งขึ้นเสด็จออกขุนนาง สั่งสมุหนายกให้มีความขึ้นไปหาหัว
 เมืองเหนือ ๗ เมืองลงมา

ครั้นที่กราช ๘๘๑ ปีฉลูเอกศก (๑) (พ.ศ. ๒๐๗๒) ณวัน
 อาทิตยเดือน ๘ ขึ้น ๕ ค่ำ ขุนวรวงศาธิราชเจ้าแผ่นดิน คิดกับ
 แม่อยู่หัวศรีสทนต์ ให้เอาพระยอกฟ้าไปประหารชีวิตเสียณวัดโคก
 พระยา แต่พระศรีสุนทรน้องชาย พระชนม์ได้ ๗ พรรชานั้นเลี้ยงไว้
 สมเด็จพระยอกฟ้าอยู่ในราชสมบัติกับ ๒ เดือน

ฝ่ายขุนพิเรนทรเทพเชอพระวงศ์ กับขุนอินทรเทพ หมั้นราช
 เสน่หา หลวงศรียศ บ้านอยู่ลานตากฟ้า ๔ คนไว้ใจกัน เข้าไปใน

ที่ลี้ภัยแล้วปรึกษากัน ว่าเมื่อแผ่นดินเป็นทรยศทั้งนี้เราละไว้ก็ไม่สมควร
 จำจะกุมเอาตัวขุนวรวงศาธิราชประหารชีวิตเสีย ขุนอินทรเทพ หมั้น
 ราชเสน่หา หลวงศรัยศ จึงว่า ถ้าเราทำได้สำเร็จแล้วจะเห็นผู้ใดเล่า
 ที่จะปกป้องครองพระราชามูลสืบไป ขุนพิเรนทรเทพจึงว่า เห็นแต่พระ
 เทียบราชาที่บวชอยู่นั้นจะเป็นเจ้าแผ่นดินได้ ขุนอินทรเทพ หมั้นราช
 เสน่หา หลวงศรัยศ จึงว่า ถ้าเช่นนั้นเราจะไปเฝ้าพระเทียบราชาปรึกษา
 ให้เออร์จะได้ทำด้วยกัน แล้วขุนอินทรเทพ ขุนพิเรนทรเทพ หมั้น
 ราชเสน่หา หลวงศรัยศ ก็พากันไปยังวัดราชประดิษฐาน เข้าไปเฝ้า
 พระเทียบราชาถวายนมัสการ จึงแจ้งความว่าทุกวันนี้แผ่นดินเกิดทรยศ
 ข้าพเจ้าทั้งสี่คนนี้คิดจะจับขุนวรวงศาธิราชฆ่าเสียแล้วจะเชิญพระองค์ลา
 ผนวชขึ้นครองสิริราชสมบัติ จะเห็นประการใด พระเทียบราชาก็เห็นด้วย

ฝ่ายขุนอินทรเทพ หมั้นราชเสน่หา หลวงศรัยศ จึงว่า เราคิด
 การทั้งปวงนี้เป็นภาระใหญ่หลวงนัก จำจะไปอธิษฐานเสี่ยงทาย
 จำเพาะพระพักตร์พระพทธเจ้าพระพทธปฏิมากรเจ้า ขอเอาพระ
 พทธคุณเป็นที่พำนักให้ประจักษ์แจ้ง ว่าพระเทียบราชาชอบด้วยบุญ
 ยารมย์ จะเป็นที่สุดอุปถัมภ์ปกป้องอาณาประชาราษฎร์ได้หรือไม่ได้
 ประการใดจะได้แจ้ง พระเทียบราชาก็เห็นด้วย ขุนพิเรนทรเทพจึงว่า
 เราคิดการใหญ่หลวงถึงเพียงนี้ อนึ่งก็ได้เตรียมการไว้พร้อมแล้ว
 ถ้าเสี่ยงทายมีสมดังเจตนา จะมีเสด็จยัสต์ศึกมณฑลไปหรือ ถ้าไม่
 เสี่ยงทายตก จะไม่ทำหรือประการใด ว่าแล้วต่างคนต่างไป ครั้นค้ำ
 ลงวันนั้น ฝ่ายขุนอินทรเทพ หมั้นราชเสน่หา หลวงศรัยศ, พระ

เทยรรราชา ก็ชวนกันฟันเทียน ๒ เล่มขึงหนักเท่ากัน ท้ายไล่นั้น
 นัยเส้นเท่ากัน เล่มเทียนนั้นสั้นยาวเสมอกัน แล้วก็พากันไปอนุโยสถ
 วิกข่าแก้ว ฝ่ายพระเทยรรราชากราบถวายนมัสการพระพุทธรูปปฏิมากร
 เจ้าโดยเบญจางคประดิษฐ์ แล้วจึงกระทำเสวยวงวิสาขามิตรว่า

ข้างเมื่อสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเจ้า เสด็จยังสถิตที่เขวโปรก
 สัตว์อยู่ ย่อมยังโลดอันมีความวิมุตติให้สันดานบริสุทธิ์สิ้นสงสัยด้วยพระ
 ญาณสัมปณฺณ ครั้นพระพุทธองค์เสด็จเข้าสู่พระมหาปวินิพพาน ก็
 ทรงพระมหากรุณาประคิณฐานพระเจดีย์ทั้งห้า พระปฏิมากร พระ
 มหาโพธิ พระสถูป พระชินธาตุ พระไตรปิฎก ไว้สนองพระ
 พุทธองค์เป็นที่พึ่งแก่สัตว์โลกอันเกิดมาภายหลัง เป็นความสัตย์
 แห่งข้าพระพุทธเจ้าฉะนี้ ประการหนึ่งข้าพระพุทธเจ้าคิดจะไต่ราช
 สมบัติครองนี้ ด้วยโลกีย์จิตจะใคร่เป็นใหญ่ จะไปจัดแจงราช
 กิจงานกิจให้สถิตอยู่ในยุคคิธรรม จะไปเป็นที่พักพิงที่พำนักในนิกรราช
 บรรลัษ ให้มีสุขสมบรมตามบรรณาธราชประเพณี เป็นความสัตย์
 แห่งข้าพระพุทธเจ้าฉะนี้ฉะนี้ฉะนี้ และยังมีคำสั่งอยู่ จัก
 สมบัติมโนรตแลหรือ หรือมีสมบุประการใดมิได้แจ้ง ข้าพระพุทธเจ้า
 ขอพระบวรคุณานุภาพพระมหาเจดีย์สถานเจ้าทั้งห้ามีพระพุทธปฏิมากร
 เจ้าเป็นอาทิ อันพระพุทธองค์ทรงประคิณฐานไว้ต่างพระองค์ แล้ว
 จึงสัตถายิณฐานทั้งสองสัจจะแห่งข้าพระพุทธเจ้า จงเป็นที่พำนักคึก
 ความสงสัย ข้าพระพุทธเจ้าจะกระทำสัตย์เสวยเทียนของข้าพระองค์
 เล่มหนึ่ง ของขุนวรวงศาภิราชเล่มหนึ่ง ถ้าข้าพระองค์จะสมบุมโนรต

ความปรารถนาด้วยบุญญาธิการโบราณ และปัจจุบันกรรม ควรจะ
ไต่ถามหาเหตุฉกัศตรกลวิธีรัฐาธิปไตย อันจะไต่ระงับทรยศคุณเข็ญเป็น
จลาจลแห่งสมณพราหมณ์เสนาบดีไพร่ฟ้าประชาราษฎร ไต่ความเกือต
ร้อน และไต่เป็นมหาอรรคทานทายก อุปถัมภ์ภพระบวรพุทธศาสนาใน
วราชัยสวรรค์สืบไป ขอให้เทียบชนวรรวงศ์ราชคัยก่อน ถ้ามีสมล
มโนรถปรารถนาแล้ว ขอให้เทียบข้าพระองค์คัยก่อน ขอพระบวร
คุณานุภาพและความลัทธิทั้งสองแห่งข้าพระพุทธเจ้า จงมาตัดความ
สงสัยให้ปรากฏตามเลียงวิสัยวิทยฐานะ อันข้าพระพุทธเจ้าอดิศักดิ์
เทียบทั้งสองเล่มนี้ เป็นพุทธสักการบูชา และเลียงกระทำด้วยสัตย
เคารพนฤเกศ

ครั้นอริยฐานเสร็จแล้ว ก็จุตเทียบทั้งสองเล่มนั้นเข้า ฝ่าย
ชนพิเรนทรเทพไปเห็นเทียบชนวรรวงศ์ราชคัยว่าเทียบพระเทียบราชา
ก็โกรธ จึงว่าห้ามมิให้ทำลี้ ชนทำเล่า ก็คายชานหมากคัยทิ้งไป
จะได้ตั้งใจเถาเทียบชนวรรวงศ์ราชคัยนั้นห้ามไต่ เป็นคณินิทร
เหตุพอทิ้งไปต้องเทียบชนวรรวงศ์ราชคัยปลง คนทั้งห้าคนก็บังเกิด
โลมนัสยินคัยนัก ขณะนั้นมีพระสงฆ์องค์หนึ่งครองไตรจักรครอบ
ตาลิขัฏเรณูเข้าไปในพระอุโบสถ ให้พรว่า ท่านทั้งนี้จะไต่สำเร็จมโนรถ
ความปรารถนาเป็นอันแท้ ทั้งห้าคนก็มัสการรับเอาพร พระสงฆ์
องค์นั้นกลับออกมาที่หายไต่ ต่างคนก็ต่างกลั้มมาที่อยู่ ครั้นประมาณ
๑๕ วันกรรมการเมื่องลพบุรีออกลงมาว่า ช้างพลายสูง ๖ ศอก ๔ นิ้ว
หูหางสรรพคัยลักษณะคิกโขลง สมุหนายกกราบทูล ตรัสว่าเราจะชน
ไต่บิ๊ อยู่อีก ๒ วันจะเสกัถ แล้วสั่งให้มิตราชนไต่ว่าให้กรรมการบิ๊

เสียเกิด ครัน้อยมาประมาณ ๗ วัน ไชยงชักปีกเถื่อนเข้ามาทาง
 วิกแม่นางปลื้ม เข้าพะเนี้ยควักของ สมุหนายกกราบทูล ตรัสว่า
 พรุ่งนี้เราจะไปจับ ครันเวลาค่ำขุนพิเรนทรเทพจึงสั่งหมื่นราชเสนาหา
 นอกราชการ ให้ออกไปคอยทำร้ายมหาอุปราชอยู่ที่ท่าเสื่อ สั่งแล้ว
 พอพระยาพิชัย พระยาสุวรรณคโลกลงมาถึง ขุนพิเรนทรเทพจึงให้ไป
 บอกโดยความลับ พระยาพิชัย พระยาสุวรรณคโลก ก็ใจ จึงไปชุมนุม
 ชื่อน้อยที่คลองบางปลาหมอ กับด้วยขุนพิเรนทรเทพ หลวงศรียศ
 หมื่นราชเสนาหาในราชการ ซึ่งเรือคนละลำ พลพายมีสาตราครมมี
 ฝ่ายหมื่นราชเสนาหานอกราชการ ถอยขึ้นไปแอบคอยอยู่ ทำอาการ
 คุงหนึ่งทะนายนเลือก ครันเห็นมหาอุปราชขึ้นช้างจะไปพะเนี้ยค
 หมื่นราชเสนาหา ก็ยังถูกมหาอุปราชตกช้างลงตาย ครันเข้าตรึง
 ขุนวรวงศาธิราชกับแม่อยู่หัวศรีสุตาทันท์ และราชบุตรที่เกิดด้วย
 กันนั้น ทั้งพระศรีสินธุ์และพระที่นั่งลำเค็ญกัน มาตรงคลองสระบัว
 ขุนอินทรเทพก็ตามประจามา ฝ่ายขุนพิเรนทรเทพ พระยาพิชัย พระยา
 สุวรรณคโลก หลวงศรียศ หมื่นราชเสนาหาในราชการ ครันเห็นเรือพระ
 ที่นั่งขึ้นมา ก็พร้อมกันออกสกัด ขุนวรวงศาธิราชร้องไปว่า เรือใคร
 ตรงเข้ามา ขุนพิเรนทรเทพก็ร้องตอบไปว่า ภูจะมาเอาชีวิตเองทั้งสอง
 ฝ่ายขุนพิเรนทรเทพก็เร่งให้พายเรือกระหนาบเรือพระที่นั่งขึ้นมา แล้ว
 ช่วยกันเข้ากลุ้มมุ่มจับขุนวรวงศาธิราชกับแม่อยู่หัวศรีสุตาทันท์ และ
 บุตรซึ่งเกิดด้วยกันนั้นฆ่าเสีย แล้วให้เอาศพไปเสียบประจานไว้

ฉวักแรงแ้ง แต่พระศรีสินนั้นเอาไว้ ขุนวรวงศาธิราชอยู่ในราชสมบัติ
๕ เดือน

(๑๕) รัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราช

(ครั้งที่ ๑)

ขุนพิเรนทรเทพ ขุนอินทรเทพ กับขุนนางทั้งปวงกลับเข้ามารักษา
พระราชวัง ฝ่ายขุนพิเรนทรเทพ จึงให้หลวงราชินิกุล พระรัชม
มนเทียร และเจ้าพนักงานทั้งปวง เอาเรือพระที่นั่งชัยสุพรรณหงส์
ไปยี่งวัดราชประดิษฐฐาน อังเชิญพระเทียรราชาให้ปรีดีตามนวล แล้ว
เชิญเสด็จลงเรือพระที่นั่งชัยสุพรรณหงส์ลงการ ประคบบัวยเครื่อง
สูงมยุรฉัตรพัดโบกจามรมาศ ค่ายคากัวยเรือคั้งกัน แห่เป็นชนกแน่น
โดยชลมารควิถี เสด็จถึงประทับบนอน้ำแล้ว เชิญเสด็จเข้าสู่
พระราชวัง ครั้นได้มหามหุติวารศุภฤกษ์พิชัยคดี จึงประชุมสมเด็จพระ
พระสังฆราช พระราชาคณะ คามวาสีอริยวาสี มุขมนตรีแก้ว
มาตยา ไหวราชครูหม่อมพราหมณ์ปโรหิตาจารย์ ก็โอมอ่านอิศวรรเวท
วิคณมนต์ พร้อมทั้งพุทธจักรอาณาจักร มอญเครื่องเบญจราช
กกุธภัณฑ์ ถวายภิเศกโกทกมธุราพร ปราบดาภิเศกถวัลราชประเพณี
สืบศรีสวัสดิ์วงศ์กษัตริย์ ดำรงแผ่นดินพิภพมณฑลเสมาอาณาจักร กรุงเทพ
ทวารวดีศรีอยุธยามหาสิริลภพ นพรัตนราชธานีบุรีรมย์ อุดม
พระราชธานีเวศม์มหาสถานสืบไป ทรงพระนามสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ
ราชาธิราชเจ้า (๑)

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐว่า ศักราช ๙๑๐ ออกศึก

ฝ่ายขุนพิเรนทรเทพจึงพาเอาตัวพระศรีสินไปถวาย สมเด็จพระ

มหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้า ทรงพระมหากรุณาการุณยาพลึง
พระศรีสินไว้ ครั้นรุ่งขึ้นจึงเสด็จออก หม่อมขมาตย์มนตรีทั้งปวง
พร้อมกันแล้ว คริสต์ปรึกษาความชอบขุนพิเรนทรเทพ ขุนอินทรเทพ
หมื่นราชเสน่หา หลวงศรียศ บ้านลานตากฟ้า ๔ คนนี้เป็นประณคิต
และพระหลวงชนหมื่นหัวเมืองทั้งปวง เป็นผู้ช่วยราชการ พระมหา
ราชครูทั้งสี่ เชิญพระธรรมมนูญหอลวงมาปรึกษาความชอบ เอา
บำเหน็จครั้งเจ้ามหาเสนานุรักษ์ รับพระอินทราชาเข้ามาแต่เมือง
สุพรรณบุรี เข้าพระราชวังใต้ เอามาเปรียบให้บำเหน็จ พระราชทาน
ลูกสนมองค์หนึ่ง เจ๊กทองคำหนึ่ง พานทองคำหนึ่ง เต้าน้ำทอง กระจับ
กันหยัน เสื้อยางงา เสื้อยางกลีบบัว เอาค่าปรึกษากวายนบัลคมูลพระ
กรุณา ทรงพระคำรัสตรัสว่าน้อยนัก คน ๔ คนนี้เอาชีวิตและโคตร
แลกความชอบในแผ่นดิน แล้วครัสว่า ขุนพิเรนทรเทพเล่า บิดา
เป็นพระราชวงศ์พระร่วง มารดาไซ้ไร่ไถ้เป็นพระราชวงศ์แห่งสมเด็จพระ
พระชัยราชาธิราชเจ้า ขุนพิเรนทรเทพเป็นปฐมคิต เอาเป็นสมเด็จพระ
พระมหาธรรมราชาธิราชเจ้า ให้รับพระราชบัลลังก์ ครองเมือง
พิษณุโลก จึงตรัสเรียกสมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระสวัสดิ์ราชาธิดา ถวาย
พระนามชื่อพระวิสุทธิกษัตริย์ เป็นตำแหน่งพระอัครมเหสีเมือง
พิษณุโลก เครื่องราชขบวิโรค ให้ตั้งตำแหน่งศักดิ์ฝ่ายทหารพลเรือน
เรือชัยพนคำพนแดงองค์หนึ่ง และเครื่องราชกกุธภัณฑ์ ให้สมเด็จพระ
พระมหาธรรมราชาธิราชเจ้าทรงขึ้นไป เอาขุนอินทรเทพเป็นเจ้าพระยา

ศรีธรรมโศกราช พระราชทานลูกพระสนมองค์หนึ่ง เจียกทองคำหนึ่ง
พานทองคำหนึ่ง เต๋นน้ำทอง กระจกกนหยัน เสด็จงา เสด็จงกลีบบัว
เครื่องสูง

เอาหลวงศรียศ เป็นเจ้าพระยามหาเสนาบดี เอาหมื่นราชเสน่หา
เป็นเจ้าพระยามหาเทพ พระราชทานลูกพระสนม และเครื่องสูง
เครื่องทอง เสด็จงา เสด็จงกลีบบัว เจ้าพระยามหาเสนาบดี เจ้าพระยา
มหาเทพ เหมือนกันกับเจ้าพระยาศรีธรรมโศกราช หมื่นราชเสน่หา
นอกราชการ ที่ยิงมหาอุปราชตกช้างตายนั้น ปุนบำเหน็จให้เป็น
เจ้าพระยาภักดินิธิ์ต เจียกทองซ้ายขวา กระจกกนทอง เต๋นน้ำทอง
พระราชทานลูกพระสนมเป็นภรรยา

ฝ่ายพระยาพิชัย พระยาสุวรรณคโลกนั้น พระราชทานบำเหน็จ
ไปรทให้เป็นเจ้าพระยาพิชัย เจ้าพระยาสุวรรณคโลก พระราชทาน
เจียกทองซ้ายขวา กระจกกนทอง เต๋นน้ำทอง พระหลวงขุนหมื่นนอกนั้น
พระราชทานบำเหน็จความชอบ โขยนกรมลำดัย แล้วสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวทรงพระราชดำรัสสาธยายไว้ ว่ากษัตริย์พระองค์ใดครองพิภพ
ภายหน้า อย่าให้ทำแก่ญาติพี่น้องพวกพ้องสมเด็จพระมหาธรรมราชา
ธิราชเจ้า เจ้าพระยาศรีธรรมโศกราช เจ้าพระยามหาเสนา เจ้าพระยา
มหาเทพ ให้โลหิตตกลงในแผ่นดิน ถ้ากษัตริย์พระองค์ใดมิได้
กระทำตามเราสาธยายไว้ อย่าให้กษัตริย์พระองค์นั้นคงอยู่ในเศวตฉัตร
ครั้งนั้นได้ช้างเผือกข้างหนึ่ง

ขณะเมื่อแผ่นดินพระนครศรีอยุธยาเป็นทุรยุค ปรากฏขึ้นไปถึง
 กรุงหงสาวดี สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีแจ้งประพตฺติเหตุไ้ว่า สมเด็จพระ
 พระยาราชวिरราชเจ้าแผ่นดินพระนครศรีอยุธยาสวรรคตแล้ว เสนาบดี
 ยกพระยอศพัรราชกุมาร พระชนม์ ๑๑ ขวบขึ้นครองราชสมบัติ แม่
 อยู่หัวศรีสุทธานทร มารดาพระยอศพัรกระทำทราจารสมรสสังวาส
 ด้วยชนจีนราช ให้ฆ่าพระยอศพัรเสีย ยกชนจีนราชขึ้นผ่านพิภพ
 กรุงทวารวดีศรีอยุธยา เสนาพฤตมาตย์มีความพิโรธเคืองแค้น
 คิกกันฆ่าชนจีนราช แม่อยู่หัวศรีสุทธานทรเสีย แผ่นดินเป็นจลาจล
 สมเด็จพระเจ้าหงสาวดี ทรงพระราชดำริว่า ถ้าพระนครศรีอยุธยาเป็น
 ทุรยุคจริง เห็นว่าหัวเมืองขอบขันธสีมาและเสนาพฤตมาตย์ทั้งปวง
 จะกระทางกระเถืองมีปกติ ถ้ายกกองทัพออกไปโจมตีเอา เห็นจะได้
 พระนครศรีอยุธยาโดยง่าย ทรงพระดำริแล้วก็ตรัสให้จัดพลทหารรบ
 ๓๐๐๐๐ ช้างเครื่อง ๓๐๐ ม้า ๒๐๐๐ เศษ สมเด็จพระเจ้าหงสาวดี
 ก็เสด็จยกทัพพร้อมมาโดยทางด่านพระเจดีย์สามองค์ คิเมืองกาญจนบุรี
 จั้ได้กรรมกรถามให้การว่า พระนครเป็นจลาจลก็จริง แต่บัดนี้
 พระเพียรราชาได้ครองราชสมบัติ เสนาพฤตมาตย์และหัวเมืองทั้งปวง
 พร้อมมูลเป็นปกติกันแล้ว สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีตรัสว่า ได้ล่วงเกิน
 มาดังนี้แล้ว จะกลับเสียดินแดนไม่ก็เกียรติยศเลย จะเข้าไปเหยียบให้
 ถึงชานเมืองพอเห็นพระนครแล้วจะกลับ ประการหนึ่งจะได้คิมอาหาร
 กรุงศรีอยุธยา ผู้ใดจะออกรับทัพเราบ้าง ตรัสแล้วก็ยกทัพไปตีเมือง
 สุพรรณบุรี แล้วเดินคิกทุ่งเข้าทำยป่าโมกข์ ข้ามพลเข้าไปตั้งค่ายหลวง

คำบลูมพลัณวินธการเคอนยชน ๕ คำ คักราช ๘๘๒ บัชาลโตศก
(พ.ศ. ๒๐๗๓) ขณะนั้นมีหนังสือเมืองสพรรณบับบอกราชการเข้าไป
ถึงกรุง พอที่พระเจ้าหงสาวดีถึงทุ่งลุมพลัพร้อมกัน สมเด็จพระมหา
จักรพรรดิราชาธิราชเจ้าตากพระทัย ตรัสให้เร่งพลนอกเมืองในเมือง
ขรวิภาหน่าที่เป็นกัลลห สม่เด็จพระเจ้าหงสาวดีตั้งอยู่ลุมพลั ๓ วัน
พอทอดพระเนตรดูกำแพงพระนครศรีอยุธยา และปราสาทราช
มนเทียรแล้ว ก็เลิกทัพกลับไปกรุงหงสาวดีโดยทางมา

ขณะเมื่อพระเจ้าหงสาวดียกทัพกลับมานั้น ฝ่ายพระยาละแวกรู้ว่า
พระนครศรีอยุธยาผลัดแผ่นดินใหม่ ก็ยกทัพรีบมาถึงเมืองปวณิบร
ที่จับได้คนถามให้การว่า พระเพียรราชาครองสมบัติเสนาบดีพร้อมมุล
กันอยู่ พระยาละแวกมิอาจยกเข้ามา กวาดแต่ครัวอพยพชาวปวณิบร
แล้วกลับไปเมืองละแวก ครั้นพระเจ้าหงสาวดียกกลับไปแล้ว สมเด็จพระ
มหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้า คิดแค้นแก่พระยาละแวก ว่ากรุง
หงสาวดีก็หมิ่นแล้ว เมืองเขมรมาคหมิ่นด้วยเล่า ถ้าราชการฝ่าย
หงสาวดีส่งลงเมื่อใด เราจะแก้แค้นมันให้จึงได้ แล้วสมเด็จพะเจ้า
อยู่หัวให้ซ่อมแซมกำแพงนครซึ่งชำรุดปรักหักพัง ให้มันคงโดย
รอบคอบแล้ว ให้สร้างปนาที่พระตำหนักวังเป็นพระอุโบสถและสร้าง
พระวิหารอาราม ให้นามชื่ออวัจชัย อธิการให้ชะพระนิกรม แล้ว
ตรัสว่าเมื่อเราอุปสมบทนั้น บิณฑบาตขึ้นไปป่าไถนป่าดำนจนถึง
ป่าชมพู อากษณชนสาวพากรเป็นหลวงนั้น ให้เถรเถรไปขอเป็น
กบฏยั้งทันเถิด

คักราช ๘๘๓ ปีเถาะตรีศก (๑) (พ.ศ. ๒๐๗๔) เดือน ๘
 ขึ้น ๒ ค่ำ ทำการพระราชพิธีประถมกรรม สมเด็จพระมหาจักร
 พรศิริราชาธิราชเจ้า ค่ายลท่าแดง พระกรรมวาจาเป็นพระพุทฺธิบาท
 พระพิเชษฐเป็นหัตถการารย์ พระอินทโรเป็นธรรมการ (๒)

คักราช ๘๘๔ ปีมะโรงจัตวาศก (พ.ศ. ๒๐๗๕) สมเด็จพระ
 มหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้า ฟังข่าวราชการข้างกรุงหงสาวดี
 สงบอยู่ ก็ตรัสให้เตรียมทัพพระเนียบ ๕๐๐๐๐ ให้เกณฑ์หัวเมือง
 ปากใต้เป็นทัพเรือไป ให้พระยาเยว่เป็นแม่ทัพ พระศรีโชติกเป็น
 กองหน้า ถึงฉนวนอาทิตย์เดือนขึ้น ๖ ค่ำ เพลาเช้า ๓ โมง ๒ บาท
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็เสด็จยกกองทัพหลวงไปโดยทางมัตถของถึงเมือง
 ละแวก ฝ่ายทัพเรือไปข้างปากน้ำพุทไธมาศ เข้าคลองเชิงกระชุน
 และกองหน้าตั้งห่างเมือง ๑๐ เส้น ทัพหลวงตั้งไกลเมือง ๑๕๐ เส้น
 ฝ่ายพระยาละแวกเห็นจะบ้องกันเมืองไว้มิได้ จึงให้หิศภอักษร แต่ง
 เสนาบดีถือมากราบถวายบังคมทูลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในลักษณะนั้นว่า
 ข้าพระองค์ผู้ครองกรุงกัมพูชาธิบดี ขอถวายบังคมมาแทบ
 พระบาทของกษมาศ สมเด็จพระนั่งเกล้าพระองค์ผู้ทรงอิศวรภาพเป็น
 บันกรุเทพทวารวดีศรีอยุธยามหาทิลกภพ นพรัตน์ราชธานีบรมมัย
 อุดมพระราชมหาสถาน ด้วยข้าพระองค์เป็นคนโมหวิต มิได้
 คึกเกรงพระเดชเดชานุภาพ และยกทัพเข้าไปกวาดเอาชาวปราจีนบุรี
 อันเป็นข้าขอบขัณฑสีมากรุงเทพมหานครมานั้น ผิดหนักหนาอยู่แล้ว

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐว่าคักราช ๘๙๒ จศศก (๒)....ว่ากรรมการ

ขอสมเด็จพระนั้เงล้าได้ โปรคกงโทษานุโทษแก่ข้าพระองค์เกิด อย่า
เพื่อยกพยุหโยธาเข้าหักเอาเมืองก่อนเลย งคไว้ก่อน ๓ วัน ข้าพระ
องค์จะแต่งเครื่องราชบรรณาการออกไปถวาย ขอเป็นข้าพระบาท
สมเด็จพระนั้เงล้า ไปถวายเท่ากัลปาวสาน

สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้า ก็ทรงพระการุณภาพ
แก่พระยาละแวก ตรัสกำหนดหาทัพหากอง ให้ตั้งการศึกซึ่ง
เข้าหักเมืองโดยศุภอักษรพระยาละแวก ครั้นถวันกำหนด ๓ วัน
พระยาละแวกก็นำเครื่องราชบรรณาการ กับนักพระสุโท นักพระสุทัน
ขึ้นเป็นราชบุตรออกมาเฝ้า ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเป็นข้าพระ
บาท สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้าก็สิ้นความพิโรธ จึงตรัส
แก่พระยาละแวกว่า ท่านจงรักษาแผ่นดินกรุงกัมพูชาธิปไตยโดย
ยุติธรรมราชประเพณีสืบมาแต่ในกาลก่อนนั้นเถิด แล้วพระเจ้าอยู่หัว
ตรัสว่า นักพระสุโทนักพระสุทันนี้ เราจะขอไปเลี้ยงเป็นโอรส
พระยาละแวกมีอาที่ระชิตได้ก็ให้ โดยบัญชาพระเจ้าอยู่หัว แล้ว
พระยาละแวกก็ถวายบังคมลาขึ้นเข้าไปเมือง จัดแจงเครื่องราชูปโภค
ชายหญิงให้แก่ราชบุตร แล้วก็พามาถวายกราบทูลฝาก สมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวก็ตรัสว่า ท่านอย่าวิตกเลย ราชบุตรท่านทั้งสองน
ก็เหมือนโอรสแห่งเรา พระยาละแวกมีความยินดีนัก ให้เสนาบดี
ไปต้อนรับอพยพพาชาวปราจีนบุรีมาส่งยังค่ายหลวง สมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวก็เสด็จยกกองทัพยกกองทัพเรือกลับคืนมา และครว้อพยพ
ทั้งนั้นกลับมายังกรุงเทพพระมหานครศรีอยุธยา จึงทรงพระกรุณาให้
นักพระสุทันขึ้นไปครองเมืองสวรรคโลก

ศักราช ๘๘๕ บมะเส็งเบญจศก^(๑) (พ.ศ. ๒๐๗๖) ครั้นนั้น
พระเจ้าอยู่หัวให้แปลงเรือแซ่เป็นเรือชัยและเรือศิระสัตว์ต่าง ๆ

ศักราช ๘๘๖ บมะเม็ยฉอศก (พ.ศ. ๒๐๗๗) เดือน ๘
ทำการพระราชพิธีมัยยม สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้า
ทำบถชัยนาทบุรี

ศักราช ๘๘๗ บมะเม็ยสัปปศก^(๒) (พ.ศ. ๒๐๗๘) สมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปวังช้างทำบถยางละมง ได้ช้างพลายพัง ๖๐ ช้าง
อนึ่งในเดือน ๑๒ นั้น ได้ช้างเผือกพลาย ทำบถกาญจนบุรี
ถึง ๔ ศอกเศษ ชอคเสนทโรคม ครั้นนั้นมีข่าวมาว่า เมืองละแวก
เสียแก่ญวน สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงว่า นักพระสัตถายกมารบ
เมืองละแวก เสียบิดานักพระสถันนักพระสุโทแก่ญวนแล้ว จำจะให้
ออกไปกำจัดเอาเมืองคืน ทรงพระกรุณาตรัสแก่มุขมนตรีว่า จะออก
ไปเมืองละแวกครั้งนี้ จะเห็นใครที่จะเป็นแม่ทัพออกไป มุขมนตรี
ทั้งปวงปรึกษาร่วมกันกราบทูลว่า เห็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ
ยศราชกุมารที่ไปครองเมืองสุวรรณโลกออกไป จะได้อาใจชาวละแวก
จึงมีพระราชกำหนดให้หาพระองค์สุวรรณโลกลงมาเฝ้า สมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวตรัสว่า จะให้เจ้าเป็นแม่ทัพออกไป พระองค์สุวรรณโลก
กราบทูลว่า พระชันษาร้ายถึงขนาด สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสว่า
มุขมนตรีปรึกษาร่วมกันแล้ว ประการหนึ่งแผ่นดินกรุงกัมพูชา
วิบัติก็เป็นของเจ้าอยู่หัวจะไป

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐว่า ศักราช ๘๑๔ ขวดศก (๒)....ว่า

ศักราช ๘๑๖ ขวดศก

ศักราช ๘๘๘ ปีวอกอิฐศก^(๑) (พ.ศ. ๒๐๗๘) เดือน ๑๒
 พระองค์สวรรคโลกเป็นแม่กองถือพล ๓๐๐๐๐ พระมหลามนทวีดิ
 อาชญาสิทธิ พระมหาเทพดิอวิเวียน ฝ่ายทัพเรือ พระยาเยาว
 เป็นนายกอง ครั้นนั้นลมซัด ทัพเรือมีทันทัพบกๆ ไกลถึงเมืองสระแวก
 พระยารามลักษณะซึ่งเกณฑ์เข้าทัพบกนั้น เข้าบุกทัพในกลางคืน ทัพ
 ญวนแต่งรับเป็นสามารด และทัพพระยารามลักษณะแตกมาปะทะ
 ทัพใหญ่ ครั้นนั้นเสียพระองค์สวรรคโลกกับคอช้าง เสียช้างม้าพล
 เป็นอันมาก

ศักราช ๘๘๘ ปีระกานพศก^(๒) (พ.ศ. ๒๐๘๐) ฅวันอาทิตย์
 เดือน ๕ ขึ้นค่ำหนึ่งเกิดเพลิงไหม้ในพระราชวัง ฅนึ่งในเดือน ๓ นั้น
 ทำพระราชพิธีอารยวิภาเศก และกระทำการพระราชพิธีอินทราภิเศก
 ในพระราชวัง ฅนึ่งในเดือน ๕ นั้น สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชา
 ธิราชเจ้า พระราชทานสัตตศกมมหาทาน และให้ช้างเผือกมกรอง
 เชิงเงิน ๔ เท้าช้าง เป็นเงิน ๑๖๐๐ ช้าง ราชรถ ๗ เล่มเทียมด้วยม้า
 มินางสำหรับรถเสมอรดละ ๗ นาง ฅนึ่งในเดือน ๗ เสด็จไปวังช้าง
 ค่ายลโตรกพระ ได้ช้างพลายพัง ๖๐ ช้าง

ศักราช ๘๙๐ ปีจอสัมฤทธิศก^(๓) (พ.ศ. ๒๐๘๑) เสด็จ
 ไปวังช้างค่ายลแสนคอ ได้ช้างพลายพัง ๔๐ ช้าง

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐว่า ศักราช ๘๑๘ มะโรงศก (๒)...ว่า
 ศักราช ๘๑๘ มะเถลิงศก (๓) ..ว่า ศักราช ๘๓๑ มะแมศก

ศักราช ๙๐๒ บัชวตโทศก^(๑) (พ.ศ. ๒๐๘๓) เสด็จไป

วังข้างค่ายลวักกะโต ไต้ช้างพลายพัง ๕๐ ช้าง

ศักราช ๙๐๔ บัชลาจิตวาศก^(๒) (พ.ศ. ๒๐๘๕) สมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวไปวังข้างค่ายลวักกะโต ไต้ช้างพลายพัง ๗๐ ช้าง

ศักราช ๙๐๕ บัเกาะเบญจศก^(๓) (พ.ศ. ๒๐๘๖) สมเด็จพระ
พระเจ้าหงสาวดีทรงพระดำริว่า ครึ่งก่อนเรายกทัพออกไปพระนคร
ศรีอยุธยา พลแต่ ๓๐๐๐๐ ล่วงเข้าถึงด่านเมืองค่ายลวมพล
หามิผู้ใดมาปะทะมือไม้ แต่หากทว่าพลน้อย จะทำการช้าวันมิถุนัน
ครึ่งนี้จะยกไปให้มาก ๑๐ เท่าก็เห็นจะได้พระนครศรีอยุธยา สมเด็จพระ
พระเจ้าหงสาวดีทรงพระดำริแล้ว ให้เกณฑ์พล ๓๐ หมื่น
ช้างเครื่อง ๗๐๐ ม้า ๓๐๐๐ ให้พระมหาอุปราชเป็นกองหน้า
พระเจ้าแปรเป็นเกียกกาย พระยาพะสิมเป็นกองหลัง ครั้นวันอาทิตย์
เกือน ๓ ขึ้น ๒ ค่ำเพลาชยาโยค สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีก็ทรงเครื่อง
สิริราชย์ลั่นทналังการณ บรมมหาสังฆาลเนาวรัตน์ สพักตร์พระอริยา
ลงกฎ อังคาพยพอย่างอัครราชรามัญวิสัยสำหรับมหาพิชัยณรงค์เสด็จ
เสด็จทรงช้างพระที่นั่งพลายมงคลปรายทวีป เป็นราชพาหนะ ประทับ
เครื่องคเชนทราลังการณ บรมมหาสารวิภูษิต พร้อมด้วยเสนาบดี
นิกรพิริยโยธาทาญ พลคาบคั้งคาบเขนเป็นขนัดแน่นแสนเสโลห์
โตมรมาศทวนทอง เป็นทิวแถวคายนาคา คู่มือไพร่พลเล็ก อธิก

(๑)...ฉบับหลวงประเสริฐว่า ศักราช ๙๒๒ ออกศก (๒)...ว่า

ศักราช ๙๒๔ ออกศก (๓)...ว่าศักราช ๙๓๐ ออกศก

ด้วยวิธีของฉานอิงชัย รุกีตไฟโรจน์อัมพรวิดิเคียรคามด้วยทัพทั่วพระ
 ยารามัญรายเรียงเป็นระยะ โดยกระบวนพยุหยาตราหน้าหลังทั้งปวง
 พร้อมเสร็จ ใต้เพลามหาศฤกษ์ ไหราบิที่ลั่นฉ้องชัย เจ้าพนักงาน
 ประโคมแตรสังข์กังสดาลคนตรี ศัพท์ฆ้องกลองกังสนั่นนฤนาท
 ดำเนินขลุ่ยพาทโยธาทัพ ออกจากกรุงหงสาวดีรอนแรมมา ๗ วัน
 ข้ามแม่น้ำเมาระตะมะ เค้นทัพโดยทางสระ

ขณะนั้นมโหสถียอกเมืองกาญจนบุรีเข้ามาว่า ชาวท่านไป
 ถีบท่านถึงตำบลชอยยะ ไต่เนือความว่า สมเด็จพระเจ้าหงสาวดี
 ยกมา ข้ามพลเมืองเมาระตะมะถึง ๗ วันจึงสิ้น สมเด็จพระมหา
 จักรพรรดิราชาธิราชเจ้า ตรัสสั่งให้เทศน์มืองศรีจิตา และแขวง
 จังหวัดเข้าพระนครแล้ว มีพระราชกำหนดขึ้นไปถึงเมืองพิษณุโลกว่า
 ถ้าศึกหงสาวดีมาตีพระนครศรีอยุธยาเมื่อใด ให้สมเด็จพระมหาธรรม
 ราชาเอาทัพเมืองเหนือทั้งปวงเป็นทัพกระหนาบ แล้วตรัสให้พระยาจักรี
 ออกตั้งค่ายตำบลมพลี พล ๑๕๐๐๐ ล้วนใส่เสื้อแถมหมวกแดง

ฝ่ายมหานาคบวชอยู่วัดภูเขาทอง ก็ออกมารับตั้งค่ายกันทัพเรือ
 ตั้งค่ายแถววัดภูเขาทองลงมาจนวัดป่าพลู พักพวกสมกำลังญาติโยม
 ทายชายทาสหญิงของมหานาค ช่วยกันขุดคูนอกค่ายกันทัพเรือ
 จึงเรียกว่าคลองมหานาค เจ้าพระยามหาเสนาถือนพล ๑๐๐๐๐ ออก
 ตั้งค่ายบ้านคอกไม้ขอมท้องนาหันตรา พลใส่เสื้อเขียวหมวกเขียว
 พระยาพระคลังถือนพล ๑๐๐๐๐ ตั้งข้อมค่ายคู่ พลใส่เสื้อเหลือง
 หมวกเหลือง พระสุนทรสงครามถือนพล ๑๐๐๐๐ ตั้งค่ายข้อมจำปา

พลได้เลือกกำหนดค่า และบันทึการพระนครนั้น ก็ตกแต่งบงกกัน
เป็นสามารต

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าหงสาวดี ยกทัพข้ามกาญจนบุรี ถึง
พระนครศรีอยุธยาวันเสาร์เดือน ๔ ขึ้น ๕ ค่ำ ตั้งค่ายหลวงค่ายด
กุ่มทอง ทัพพระมหาอุปราชตั้งค่ายค่ายดพระเนียบ ทัพพระเจ้าแปร
ตั้งค่ายค่ายดบ้านใหม่มะขามหยอง ทัพพระยาพระสมุทรตั้งค่ายค่ายด
ทุ่งประเทศ

ครั้นรุ่งขึ้นวันอาทิตย์เดือน ๔ ขึ้น ๖ ค่ำ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ
ราชาธิราชเจ้า จะเสด็จยกพลโยธาทวยหาญ ออกไปตีกำลังข้าศึก
ณทุ่งเขาทอง จึงทรงเครื่องราชสังการยหัตถ์ เสด็จทรงช้างคันพลาย
แก้วจักรรัตนสูง ๖ คอกคืบ ๕ นิ้ว เป็นพระคชาธาร ประคบบช
สังการณเครื่องม้ามกลางช้างและควาญ พระสวียุทธยเป็นเอกอัคร
ราชมเหสี ประคบบชเป็นพระยามหาอุปราช ทรงเครื่องสำหรับ
ราชรถรงค์ เสด็จทรงช้างพลายทรงสรีภยัตถีย สูง ๖ คอกเป็นพระ
คชาธาร ประคบบชการณเครื่องม้ามเสด็จ ม้ามกลางช้างและควาญ
พระราเมศวรทรงเครื่องสิริราชบัลลังก์ทวารวราภรณ์ สำหรับพิชัยยุทธสง
ความเสด็จ เสด็จทรงช้างคันพลายมงคลจักรพาฬ สูง ๕ คอกคืบ ๑๐ นิ้ว
ประคบบชการณเครื่องม้าม ม้ามกลางช้างและควาญ พระมหินทราธิราช
ทรงราชวิภูษณสังการณสำหรับพระมหาพิชัยยุทธรถรงค์ เสด็จทรง
ช้างคันพลายพิमानจักรพรรดิ สูง ๕ คอกคืบ ๘ นิ้ว ประคบบชกษัตริ
อลงกฎเครื่องม้าม ม้ามกลางช้างและควาญ ครั้นได้มหาศุภวารฤกษ์ราช

ทิดี้ พระโหราธิบดีซึ่งชัยประโคมอุโฆษณ์แตรสังข์ซึ่งอินทเทวี สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้า ก็ยาตราพระคชาธาร พระอัครมเหสี และพระเจ้าลูกเธอทั้งสองพระองค์โดยเสด็จ เหล่าคชพยุหทั้งกัน แทรกแทรกค่ายค้ำพังคาโคตรแล่น มีทหารประจำชี้ กรกุมปลาย ขอบประจักษ์ทุกตัวสารความญ่ประจำท้าย ล้อมเป็นกันกองโดยชนัด แล้วถึงหมู่บ้านพยุหแสนยากรโยธาทหารเดินเท้า ถัดจากทั้งเสโลห์โตมร หอกใหญ่หอกคู่ ธงทวนธนูขึ้นนกสับค้ำข้างซ้ายขวาหน้าหลัง โดยกระบวนคชพยุหสงคราม เสี่ยงเท้าพลและช้างสะเทือนดังพลสุภาดลระซุก สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้า เสด็จขึ้นพระคชาธาร ประมวลพลและคชพยุห โดยกระบวนตั้งอยู่ณโคกพระยา

ฝ่ายกองตระเวนราษฏ์เห็นดังนั้น ก็เข้าไปกราบบังคมทูล พระเจ้าหงสาวดี โดยไต่เห็นทุกประการ สมเด็จพระเจ้าหงสาวดี ตรัสว่า ชรอยจะเป็นทัพพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้า ยกออกมาจะกระทำคชพยุหสงครามกับเรา พระองค์ตรัสให้ยกพลหลวงออกจากค่ายตั้งกระบวน สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีทรงเกราะเกรียงพิชัยยุทธ์ ย้อมทัพถมด้วยวิชาศาสตร์เวทคาถา แล้วสวดพระมหาสุพรรณสังวาล ประทับเพ็ชรพินธมสรรพคุณเวทคาถาต่าง ๆ ทรงพระมहाมาลาสูง เลखยันตร์ กันสรรพศาสตราวุธยืนทวาย สำหรับราชรถรงค์ยุทส์เสร็จ เสด็จทรงช้างต้นพลายมงคลปราบทวีปสูง ๗ ศอกเป็นพระคชาธาร ประทับคชาภรณ์เครื่องมั้น มีกลางช้างและความ เครื่องสูงสำหรับ ราชรถรงค์แห่โดยชนัด มีหมู่ทหารถัดจากทั้ง ๑๐๐๐๐ ล้อมพระ

คณาจารย์ พระเจ้าแปรประทับเครื่องอลังการพิชัยยุทธ์ ทรงช้าง
 คันพลายเทวนาคพินาย สูง ๖ ศอกคืบ ๗ นิ้วเป็นพระคณาจารย์
 ประทับคณาจารย์เครื่องมณีนีมีความญและกลางช้าง ยกเป็นกองหน้า
 มีทหารกายสองมือ ๑๕๐๐ ล้อมพระคณาจารย์ ช้างทั่วพระยารามญ
 คับคั่งตั้งโดยกระบวนกันกงเป็นชนก เหล่าพยุหโยธาทหารเดินเท้า
 ถือสรรพสาตราดาตาศาโดยกระบวน

สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีก็ยกพยุหโยธาทวยหาญออกตั้งยังท้องทุ่ง
 ตรงหน้าทัพสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ห่างกันประมาณ ๑๐๐ เส้น
 เสด็จขึ้นพระคณาจารย์คอยฤกษ์ จึงตรัสให้พลม้ารำทวนชักชิงคลอ
 กันไป ให้พลเท้าวิ่งหน้าทัพ ฝ่ายพลเครื่องเล่นเค่นวาร์ฮังเฮซา
 เป็นกลาหล ฝ่ายพลตายตั้งตาย ๒ มือก็รำลือเลียวกันไปมา ขณะ
 นั้นสมเด็จพระเจ้าหงสาวดีทอดพระเนตรดูบนอากาศ เห็นพระอาทิตย์
 แจ่มดวงหมดเมฆหมอกแล้ว ก็ชวนราชบริพารหน้าทัพ ครั้นเห็น
 ศุภนิมิตราชฤกษ์ดังนั้น ก็ให้ลั่นฆ้องชัยอโหมษณ์แตรสังข์ชิงอินทเทว
 ราชพร้อมกัน ก็ตรัสให้ชัยพลเข้าโจมตีทัพสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ
 ฝ่ายสมเด็จพระมหาจักรพรรดิก็ตรัสให้แยกพลเป็นขักรา พลโยธาห
 รทั้งสองฝ่าย บ้างให้โกลาหลเข้าปะทะประจันต์ฟันแทงแย่งยุทธ์
 ยิ่งบนระดมสาตราธุมการตลบไปทั้งอากาศ พลทั้งสองฝ่ายบังตาย
 บ้างลำยาก กลังกลาคเกลื่อนท้องทุ่งเป็นอันมาก สมเด็จพระมหา
 จักรพรรดิราชาธิราชเจ้า ก็ขับพระคณาจารย์เข้าชนช้างกองหน้าพระเจ้า
 หงสาวดี พระคณาจารย์เสียทีให้หลังข้าศึกเอาไว้ ไม่อยู่ พระเจ้าแปร

ไต่ท้ายข้าศึกกันนั้น ก็ขับพระคชาธารตามไล่ช้างพระมหาจักรพรรดิ
 พระสุริโยทัยเห็นพระราชสามเษกที่ไม่พ้นมือข้าศึก ทรงพระคณูญ
 ภาวกั้ขับพระคชาธารพลายทรงสุริยภัมมัตริย์สะอึกออกรับ พระคชาธาร
 พระเจ้าแปรไต่ล้งแบกฉนัก พระคชาธารพระสุริโยทัยแหงนหงาย
 เษกที่ พระเจ้าแปรจ้วงฟันด้วยพระแสงของ้าว ต้อง พระธัญญา
 พระสุริโยทัยขากระแทงถึงราวพระฉนประเทศ พระราเมศวรกับ
 พระมหินทราธิราช ก็ขับพระคชาธารฉนจะเข้าแก่พระราชมารดา
 ไม่ทันที่ พอพระฉนฉนพระฉนกับคอช้าง พระฉนองทั้งสอง
 พระองค์ฉนฉนข้าศึก กั้พระศัพสมเต้พระราชมารดาเข้าพระฉน
 ไต่ โยธาวาพระฉนฉนแตกพ่ายข้าศึก รั้พลตายเป็นฉนมาก
 สมเต้พระมหาจักรพรรดิราชฉนเข้า จึงให้ฉนพระศัพพระสุริโยทัย
 ผู้เป็นพระฉนฉนเหมาไว้ท้ายฉนฉนฉน ครั้รุ่งฉนพระมหาอุปราช
 แต่งพลเข้าตีค่ายพระฉนฉนสงคราม ๆ ต่อรบข้าศึกเป็นสามารถ แต่
 พลเข้าฉนฉนข้าศึกหนาแน่นเข้ามาหักค่ายพระฉนฉนสงคราม
 แตก เษกค่ายและฉนฉนจำปา พลตายฉนฉนมาก รุ่งฉนสมเต้
 พระเจ้าหงสาวดีทรงช้างฉนฉนพลายกามฉนฉน ๗ คอกฉนฉนฉน เษก
 ยกพลมาท่งฉนฉน ให้ทหารเดินเท้าฉนตามฉนฉน ๒ ฟากท่ง เษก
 ฉนฉนฉนพระฉนฉนให้ทหารมา ๕๐๐ เข้ายัฉนหน้าค่ายพระฉนฉน ๆ ก็ขับ
 ทหารออกรบ ฉนฉนนายทหารหงสาวฉนฉนฉน ๒ ชายท่งฉนเห็นได้ที่
 กั้ยกออกโฉมฉนฉนไปเป็นทัพกระฉนฉนฉนฉน ฉนฉน ทหารมาฉนฉน

ไล่ตะลุมบอนฆ่าฟันทหารพระยาจักรีล้มตายเปื้อนอันมาก พระยาจักรี
และทหารทั้งปวงเสียที ก็ล่าทัพเข้าพระนคร ครั้นได้ค่ายพระยาจักรี
แล้ว สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีก็เสด็จกลับเข้าค่ายหลวง ทหารที่ไล่
ศิระชาวพระนครไปประมาณ ๔ ส่วน ที่มีไล่ ศิระประมาณส่วนหนึ่ง
สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีตรัสให้ปลุกบ้านขึ้น แแต่เครื่องมัทธมนงษา
สุรยานให้รับพระราชทาน ที่มีไล่ศิระนั้นให้นับรับพระราชทานได้
ณบ้าน ให้ทหารซึ่งรับพระราชทานบนบ้านนั้นรอน้ำล้างมือลงมา
ครบ ๓ วันให้พ้นโทษ

ฝ่ายสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้า ตรัสแก่มุขมนตรีว่า
ทหารหงสาวดียังกำลังถาวรเริงอยู่ ทั้งเสบียงอาหารก็ยังไม่ขัดสน
จำจะรักษามันหน่วงไว้คิดการเคื่อน คอยทัพเมืองพิษณุโลกซึ่งจะลงมา
ชนาบนันด้วย แล้วจะคิดเอาปืนใหญ่ล้างค่ายทำลายความคึกใจให้อ่อน
ลง จึงค่อยคิดการเอาชัยชนะเมื่อภายหลัง เห็นจะได้ โดยง่าย
มุขมนตรีทั้งหลายก็เห็นด้วย จึงให้เชิญบันนารายณ์สังหารลงสำเภา
ฉือชนไปทางบ้านข้อม แแต่ทัพยกขึงกัน ๒ ฝ่ายพากันไปทางชนอน
ปากคู ทหารทศมาตังกองร้อยคอยเหตุอยู่ ก็เอาข่าวเข้าไปกราบทูล
แก่พระเจ้าหงสาวดีว่า ชาวพระนครฉือสำเภาชนมา มีทัพยกขึง
กัน ๒ ฝ่ายพากัน เห็นทีจะชนทุกปืนใหญ่ชนมาล้างค่าย ทูลยังมีทัน
สิ้นคำ ชาวพระนครยิงบันนารายณ์สังหารไป กระสุนตกลงในค่ายใกล้
พลับพลาสมเด็จพระเจ้าหงสาวดี ๆ ให้เอากระสุนขึ้นมาของสรวงพล
แล้วให้เลิกไปตั้งค่ายหลวงณทุ่งพุทธะเลา อยู่ ๓ วัน สมเด็จพระเจ้า

หงสาวดีเสด็จทรงช้างพระที่นั่งกระโหมทอง ยกพลหลวงออกจากค่าย
ข้ามโพสามต้นมาตามทุ่งพะเนียด เสด็จขึ้นช้างอยู่ณวัดสามพิหาร
ตรัสให้มหาอุปราชาคืนพลเข้าหักพระนคร จึงพระยารามให้เอา
นารายณ์สังหาร ลงใส่สำเภาไม้รักแม่น้ำงไว้นั้นไปยิงค่ายสมเด็จพระ
พระเจ้าหงสาวดี ขึ้นถ้ำท้ายสำเภาจมลง กระสุนขึ้นชนไปถูกกึ่ง
พระศรีมหาโพธิ์ใหญ่ประมาณ ๓ กำเศษ ขาดตกลงใกล้ช้างพระที่นั่ง
สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีประมาณ ๓ วา ขณะนั้นชาวขอมมหาชัย
ก็ยิงปืนใหญ่ระดมมาต้องพลหงสาวดีตายมาก จะปล้นเอาพระนคร
มิได้ สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีก็เสด็จยกทัพกลับยังพลับพลา

ฝ่ายสมเด็จพระมหาธรรมราชาแจ้งข่าวขึ้นไปว่า กองทัพสมเด็จพระ
เจ้าหงสาวดีมาตีพระนครศรีอยุธยา ก็เกณฑ์กองทัพเมืองพิษณุโลก
เมืองสวรรคโลก เมืองสุโขทัย เมืองพิชัย เมืองพิริตร เป็นคน ๕๐๐๐๐
ลงมาตั้งเมืองชัยนาทบุรี ตั้งค่ายมั่น ๒ ผังปาก แต่งกองร้อย
ลงมาตั้งแขวงเมืองสิงห์บุรี พอพบสมิงจะควั่น สมิงมะลุม คุมทัพ
ประมาณ ๓๐๐๐ ไปลาดหาสระเบี่ยง กองร้อยชาวเมืองพระพิษณุโลก
เห็นวามัญมากกว่าถ่วงหนี พวกวามัญเอาม้าไล่สะกดจับได้ ๒ คน
กุมตัวมาถวาย สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีตรัสถาม นายมั่น ขันยาว
นายคง หนวก ให้การกราบทูลว่า สมเด็จพระมหาธรรมราชาอิราช
ผู้ครองเมืองพระพิษณุโลก แจ้งขึ้นไปว่า ทัพกรุงหงสาวดีมาตีพระ
นครศรีอยุธยา จึงยกพลเมืองพระพิษณุโลก เมืองสวรรคโลก เมือง
สุโขทัย เมืองพิชัย เมืองพิริตร เป็นคน ๕๐๐๐๐ ลงมาช่วยตีกระหนาบ

บคนมาตั้งอยู่ชัณนาทบุรี แแต่ให้พันโหมจ้ตรงค้ พันยงใจหาญ คม
 ขำพเจ้าคน ๑๐๐ มาสยทัพ สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีแจ้งคั้งนั้น ก็
 แยมัพระโอยชูแล้วตรัสว่า ข้าบ ๒ คนนี้ให้ โจนคัระเสีย ปล่อย
 มั่นชนไปทูลพระมหาธรรมราชา ว่าซึ่งจะลงมาเป็นทัพกระหนาบนั้น
 เราคอยอยู่ ถ้ามีลงมา ให้มันไว้ เราจะขึ้นไปหา สมิงจะคร้านรับสั่ง
 สมเด็จพระเจ้าหงสาวดี ก็เอาตัวนายมัน บันยาว นายคง หนวด ไป
 โจนคัระ แล้วคุมตัวขึ้นไปปล่อยถึงแขวงเมืองสิงหบุรี นายมัน นาย
 คงก็ขึ้นไปถึงชัณนาท ให้ขุนนางนำเฝ้ากราบทูลเอนอความ ซึ่งพระเจ้า
 หงสาวดีสั่งมานั้นให้ทราบทุกประการ สมเด็จพระมหาธรรมราชาตรัส
 ถาว่า เองเข้าไปถึงพระเจ้าหงสาวดีนั้น เห็นพลประมาณเท่าใด
 นายมัน บันยาว นายคง หนวด กราบทูลว่า ข้าพเจ้ามิได้เที่ยวไป
 เห็นแต่่วงค่ายหลวงนั้น พอเต็มทุ่งพดทะเลา สมเด็จพระมหาธรรมราชา
 จึงตรัสแก่มุขมนตรีว่า ซึ่งสมเด็จพระเจ้าหงสาวดีตรัสสั่งมาทั้งนี้
 จริงหรือ มุขมนตรีทั้งปวงกราบทูลว่า สมเด็จพระเจ้าหงสาวดี
 ลินคำองค์นี้ ไต่บินเล่าลือกันว่าตรัสสิ่งใดเป็นสัจจริง สมเด็จพระ
 ธรรมราชาตรัสว่า อันการสงครามจะพึงเอาเป็นสัจจริงนั้น
 ยากนัก เกลือกเกรงเราจะกระหนาบแลหากล้าทัพไว้ จะเลิกไปโดย
 ทางมา จำจะแต่งทัพลงไปคั้งรวไว้ทุกที แล้วตรัสให้ทัพพระยา
 สวรรคโลก พระยาสุโขทัย ๒ ทัพ คน ๒ หมื่น ยกลงไปเมืองอินทบุรี
 ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าหงสาวดี ตรัสให้ ไปสั่งมหาอุปราชให้ตี
 ค่ายทุ่งหันตราเสีย จะได้คึกคักการบรรชเมือง รุ่งขึ้นณวันอังคาร

เดือน ๔ แรม ๓ ค่ำเพลาค่ำครู่ พระมหาอุปราชาก็ยกพลทหารไป
 ค่ายเจ้าพระยามหาเสนาฯ นายทัพนายกองต่อสู้เป็นสามารด ข้าศึก
 หักเอามิได้ พระมหาอุปราชาโกรธ เสด็จย้ายช้างไปยืนตรงหน้าค่าย
 ห่างประมาณ ๓ เส้น ให้ประกาศแก่นายทัพนายกองว่า มิได้
 ค่ายเพลานี้ จะตีศัตรูเสียเสีย นายทัพนายกองกลัว ก็ถอน
 พลทหารคายทิ้งหนุ่นแน่นหนั้นกันเข้าไปพ้นค่ายหักเข้าได้ เจ้าพระยา
 มหาเสนา นายทัพนายกองไพร่พลแตกถลาตกลงคลองน้ำ ข้ามไปปาก
 วัดมเหยงคณ์ ที่้วยเข็ญล้มตายในน้ำก็มาก พระมหาอุปราชาก็ยก
 กองทัพกลับไปค่าย จึงเสด็จไปเฝ้าสมเด็จพระเจ้าหงสาวดี กราบทูล
 ซึ่งมีชัยได้ค่ายให้ทราบทุกประการ ขณะนั้นไพร่พลในกองทัพ ชักสน
 สะเบียง แต่งกองทัพออกลาดหากมิได้ ที่ได้ข้างซ้ายขวา
 แก่กันเป็นทหรานละเพื่อง ท้าวพระยาพระหลวงหัวเมือง เหา็น
 ความกรายทูล สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีตรัสปรึกษาคความคิดท้าว
 พระยานายทัพนายกองทั้งปวงว่า สะเบียงอาหารชักตสนอยู่แล้ว ๆ
 ก็จวนเทศกาลฟ้าฝน จะทำการชาวนมิได้ จำจะเลิกทัพกลับไป แต่
 ทว่าจะไปทางใดก็ ท้าวพระยามุขมนตรีปรึกษารายทูลว่า ถ้าจะ
 เสด็จไปทางเมืองกำแพงเพชรออกด่านแม่ละเมาแล้ว กองทัพย้าย
 เหา็นก็มาตั้งมั่นรียอยู่ณเมืองชัยนาท เกลือกรหาการติดพันเข้าไป
 ไพร่พลจะชักสนโดยสะเบียงอาหารเห็นจะเสียทั่วทั้ง แม่นเสด็จไปทาง
 กาญจนบุรีแรกมาเห็นจะสะดวก สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีตรัสว่า ซึ่งจะ
 กลับไปทางกาญจนบุรีนั้น เห็นจะชักสนอีก ด้วยเหตุว่ากองทัพเรายก

เหยียบเมืองมา สะเบียงอาหารยัเป็นลี้บอยู่แล้ว ประการหนึ่งได้
 สั่งไปถึงพระมหาธรรมราชาว่า ให้ลงมา ถ้ามีลงมาเราจะขึ้นไปค้ำ
 แลพระมหาธรรมราชามีลงมาขึ้น ก็ร้ายจะตั้งมั่นรับ และผ่อนสะเบียง
 อาหารลงมาไว้มาก เห็นสมคะเนเราอยู่แล้ว ทำไมแก่ทัพพระ
 มหาธรรมราชาเท่านั้น เพลาเดียวก็จะแตก จะไปสะเบียงอาหารพอ
 ไพรพลเราไม่ขัดสน ท้าวพระยานายทัพนายกองก็บังคมทูลว่า ทรง
 พระราชดำริครั้งนี้หาที่สุกมิได้ สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีตรัสว่า ซึ่ง
 เราจะล่าทัพไปครั้งนี้ จะต้องตั้งหน้าตั้งหลัง ด้วยเหตุว่า ทัพ
 พระมหาธรรมราชามาตั้งอยู่ช้ายนาทบุรี เห็นจะรู้ถึงสมเด็จพระมหา
 จักรพรรดิ ๆ จะก็พระทัยว่า ทัพพระราชบุตรเขยมาตั้งระกัถกระหนาบ
 อยู่แล้ว ก็ร้ายจะแต่งทัพตามคักท้ายพลเราเป็นมั่นคง เราจำระคิด
 เอาชัยชนะตั้งหน้าตั้งหลังให้ได้ ครั้นแล้วมีพระราชกำหนดให้ทัพ
 พระยาพะสิม ทัพพระยาละแคง ทัพพระยาเสวียง ทัพพระยาทอง
 ทัพพระยาจิกทอง ๕ ทัพ ๆ ละ ๓๐๐๐๐ เป็นคน ๑๕ หมื่น ให้
 พระเจ้าแปร เป็นแม่กองยกไปหน้า ถ้าพบทัพพระมหาธรรมราชา
 ตั้งรับแห่งใดตำบลใด ให้ตีจึงแตกแต่ในเพลาดียว ถ้าล่วงราตรี
 ไปจะเอาศิระนายทัพนายกองเสียขมแทนชะเลย และให้ทัพพระมหา
 อูปราชาเร่งท้าย ถ้ามีทัพพระนครศรีอยุธยาตามมา ใต้คิดทัพพ่อ
 ทัพข่มหุ้มจับเอาตัวนายทัพนายกองให้ได้เป็น ๑ คน ๒ คน ถ้ามี
 ทำได้ดังนี้จะเอาพระมหาอูปราชาเป็นไทยเจดีย์ขึ้นชีวิต และให้นายทัพ
 นายกองจึกแจงให้พร้อม อีก ๓ วันจะเลิกทัพจากพระนครศรีอยุธยา

ฝ่ายสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้าแจ้งว่า สมเด็จพระมหา
 ธรรมราชา ยกกองทัพเมืองพระพิษณุโลก เมืองสวรรคโลก เมือง
 สุโขทัย เมืองพิษย เมืองพิทริ คน ๕๐๐๐๐ มาตั้งเมืองชัยนาทบุรี
 ทิศหน้าลงมาตั้งเมืองอินทบุรี สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระที่นั่งนั ก ก็
 ครัสแก่มนตรี้ว่า ถ้าสมเด็จพระเจ้าหงสาวดี รู้ว่าทัพพระมหา
 ธรรมราชาจะมา เห็นไม่อยู่ช้า ก็ร้ายจะเลิกไป ถ้าไปทางเหนือ
 สมคะเนเรา จะไต่กระตบหน้าหลังช้าเต็มฉันท กลือกจะหลีกไป
 ทางสุพรรณกาญจนบุรี จะสลักช้าเต็มไม่เต็มที พระสุนทรสงคราม
 กราบทูลว่า อันสมเด็จพระเจ้าหงสาวดี ประกอบด้วยกำลัง
 ๓ ประการ คือกำลังปัญญาความคึกหนึ่ง รัพลากหนึ่ง มีทหาร
 กล้าหนึ่ง เห็นไม่ไปทางสุพรรณกาญจนบุรี ด้วยเหตุว่าเป็นต้น
 ทางมา สะเปียงอาหารยับเ็นสิ้นอยู่แล้ว เห็นจะเ็นทางเหนือ
 หมายคเ็นหาสะเปียงอาหารในกองทัพสมเด็จพระมหาธรรมราชานนี้อีก
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่เห็นด้วยจึงตรัสว่า ถ้าคังนั้นพระสุนทรสงครามคเ็น
 เป็นเจ้าเมืองสุพรรณบุรี ชัดเจนข้าทาง ให้คุมทัพ ๕๐๐๐ ลอยออกไป
 เพลาคำพรงนี้ ให้ช่มสลักคอยโจมตทัพพระเจ้าหงสาวดี ให้ได้
 บำเหน็จมือมา ถ้ามิได้สลักสำคัญมาจะเอาตัวเป็นโทษ พระสุนทร
 สงครามก็โดยพระราชบัญชาถวายทานบนไว้ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 จึงตรัสว่า ถ้าพระเจ้าหงสาวดีเลิกทัพไปทางเหนือ ฤค้ำพระสุนทร
 สงครามว่านั่น ผู้ใดจะไปตาม จึงพระเจ้าลูกเธอพระราเมศวร

พระมหินทราธิราช กราบทูลว่า ข้าพเจ้าทั้งสองขอยกตามคำทัพ
 พระเจ้าหงสาวดีให้เป็นอำนาจอธิบดี สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็บัญชาตาม
 ครั้นวันอาทิตย์เดือน ๔ แรม ๔ ค่ำ เพลา ๒ ยาม ถึงกำหนด
 พระเจ้าแปร และพระยาพะสิม พระยาละเค็ง พระยาเสวียง พระยาของ
 พระยาจิตทอง ก็เลิกทัพเดินเป็นกองหน้า ทัพหลวงพระเจ้าหงสาวดี
 เดินเป็นอันดับ และทัพพระมหาอุปราชาก็เดินเป็นกองหลัง พระ
 มหาอุปราชำแต่งม้า ๕๐๐ ให้อยู่รั้งท้ายคอยเหตุ ถ้าเห็นทัพตาม
 ประมาณ ๑๐๐๐ ให้ม้าไปบอกม้าหนึ่ง ถ้าพลประมาณ ๒๐๐๐
 ให้ม้าไปบอก ๒ ม้า ถ้าพลประมาณ ๓๐๐๐ ๔๐๐๐ ๕๐๐๐
 ก็ไปบอก ๓ ม้า ๔ ม้า ๕ ม้าเป็นกำหนด ฝ่ายทัพหน้าเดินตามคลอง
 ยางแก้ว ไปตามทิวทุ่งลำแม่น้ำใหญ่ เพื่อรพลช้างม้ามากจะได้
 อาศัยน้ำ ครั้นเพลารุ่งเช้า ชาวพระนครรู้ว่าทัพสมเด็จพระเจ้าหงสาวดี
 เลิกไป มุขมนตรีก็เอาจากรายทูลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ว่าทัพ
 พระเจ้าหงสาวดีมิได้ยกไปทางเมืองกาญจนบุรี ไปทางแนวแม่น้ำใหญ่
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ตรัสให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอทั้งสองพระองค์ กับ
 ทัพ ๑๐๐๐๐ ยกตาม จึงพระราเมศวร พระมหินทราธิราช ปรีกษา
 กันว่า ซึ่งทัพล่าไปในวันหนึ่งสองวันนั้นเห็นจะระวังนัก จะคึกคองทัพ
 รับเราเป็นสามารภ อันจะรับโจมเข้าคั่นนั้น เห็นจะเอาชัยชำนะยาก
 จะคอยสะกดตามไปวันหนึ่งสองวัน ให้ประมาณล่วงหน้า ประการหนึ่ง
 จะได้จวนกระทบทัพสมเด็จพระมหาธรรมราชา พระว่าพระวังเป็น ๒ ฝ่าย
 เราจึงเข้าโจมดี เห็นจะได้ชัยชำนะโดยง่าย ครั้นปรีกษากันแล้ว

ก็สะกดตามไปแต่ห่างทางประมาณถึงวัน ฝ่ายทัพม้าของหน้าไปถึง
อินทบุรี เห็นค่ายใหญ่ ๒ ค่าย ก็กลับมาแจ้งแก่นายทัพนายกอง
พระยาพระลิ้ม พระยาละเค็ง พระยาเสวียง พระยาตองอู พระยาจิตทอง
คำใจ ต่างคนต่างตัวซึ่งพลายกันสลับประทนต์อันพลเข้าตีค่าย ฝ่าย
พระเจ้าแปรทรงช้างพลายมณีฉัตรกับพระกลดไปขึ้นให้ทหารเข้าหักค่าย
เหล่าทหารหงส์ก็ให้โหล่นบนแก่งหอกดาบดาแข็ง คุมเข้าถอน
ขวากหนามบนค่ายหักค่ายเป็นโกลาหล ทหารในค่ายก็วิ่งหนีใหญ่
น้อยออกมาต้องพลมอญพระม้ามัธยาเป็นอันมาก ก็ยิงหนูนั่ง
หนักเข้ามาเยื่อค่าย แหกค่าย จนถึงได้แทงฟันกันเป็นอันมาก
พลพระม้ามอญก็เข้าค่ายได้ ไ้ละละมอญฆ่าฟันตายเป็นอันมาก ซึ่ง
เหลือนั้นก็หนีกระจัดกระจายชนมารายทูลสมเด็จพระมหาธรรมราชา
โดยซึ่งเสียแก่ข้าศึกนั้นทุกประการ พอผู้ลงไปสอดแนมฟังราชการ
ณกรุงเทพมหานครกลับมาทูลว่า ทัพพระเจ้าหงส์ก็เลิกชนมาทาง
เหนือสิ้นแล้ว สมเด็จพระมหาธรรมราชาแจ้งว่า กำลังศึกกล้า
มากเหลือกำลังดังนี้เห็นระมัดระวัง คิดจะเลิกหลักเสียให้พ้นหน้าทัพ
ชุมนุมอยู่หน้าพระเนินปากตะวันออก แล้วจะคอยตามสกัดตี จึงครี
กำหนดให้นายทัพนายกองเลิกออกจากค่าย ให้เป็นหมวกเป็นกองกัน
นายทัพนายกองก็ทำโดยพระราชบัญชาทุกประการ พวกกองทัพพระ
เจ้าแปรยกมาถึง เห็นค่ายเปล่า ก็ตั้งอยู่ณเมืองชัยนาท แล้ว
ก็ขอลงมายังกองทัพหลวง ขณะเมื่อวัน กองหน้าตีค่ายพระยา
สุวรรณโลก พระยาสุโขทัย ณเมืองอินทบุรีนั้น พระมหาธรรมราชา

ตรัสปรึกษากับนายทัพนายกองว่า ลำมาถึง ๒ วัน ๓ วัน ซึ่ง
 ทัพพระนครศรีอยุธยาได้ตามนั้น ชะรอยจะคิดแคลงว่า เราแต่ง
 ทัพป้องกันระวังอยู่มิได้ประมาณ จะค่อยสะกดตามมา ๒ วัน ๓ วัน
 ให้เราประมาณก่อน ประการหนึ่งจะให้ปะทะทัพฝ่ายเหนือซึ่งตั้งอยู่
 ณเมืองชัยนาท เมืองอินทิง จึงจะโจมตีให้เราพอว่าพอวัง เห็นจะ
 คิดกันนั้นมั่นคง จำจะซ่อนความคิดชาวพระนครศรีอยุธยา จับเอา
 นายทัพและไพร่ไปถวายสมเด็จพระราชบิดาให้เป็นบำเหน็จมือจงได้
 ตรัสมีทันขาดคำ เห็นม้าเร็วมา ๑๐ ม้า พระมหาอุปราชาก็แจ้งว่า
 มีทัพตามมาประมาณ ๑๐๐๐๐ จึงให้สุมิงพัทเบ็ด สุมิงพัทตะบะ
 कुณทัฬ ๕๐๐๐ ม้า ๒๐๐ ยกไปตั้งซุ่มสงขยอยู่ตามทิวไม้ปากทุ่ง
 กำหนดว่า ถ้าเห็นทัพอย่าเพื่อให้ตก่อน ให้ลวงถลำขึ้นมา ต่อ
 ได้ยินเสียงบันรย จึงให้โจมตีท่อนท้าย จับเอานายทัพนายกอง
 ให้จงได้ สุมิงพัทเบ็ด สุมิงพัทตะบะ ก็ยกไปซุ่มอยู่ตามกำหนดครั้งสั่ง
 แล้วก็เดินทัพขึ้นไปตั้งอยู่ทางประมาณ ๒๐๐ เส้น

ฝ่ายพระราเมศวร พระมหินทราธิราช คำว่า วันนั้นเห็นทัพ
 หิงสาวที่จะถึงเมืองอินทิง จะได้ติดกับทัพฝ่ายเหนืออยู่แล้ว ก็รีบ
 เร่งเดินทัพ หวังจะโจมตี ขณะนั้นสุมิงพัทเบ็ด สุมิงพัทตะบะ
 เห็นทัพยกมา ก็ส่งขลุ่ยเกตุ เห็นช้างที่นั่งหลังคาทอง ๒ ช้าง
 ก็แจ้งว่าเป็นนายพล ก็ได้ยินเสียงบัน ทัพพระมหาอุปราชาก็ยก
 ออกโจมตีกัดเอาตรงช้างที่นั่ง ทัพชาวพระนครไม่ทันรู้ตัวก็แตกฉาน
 เหล่ารามัญก็ล้อมจับเอาพระราเมศวร พระมหินทราธิราช กับมหาด

เล็กท้ายช้าง ๒ คนไปถวายพระมหาอุปราชฯ ก็พาไปถวายสมเด็จพระ
พระราชบิดา พร้อมกันกับคนพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งให้ลงมาทูลว่า ค่าย
เมืองชัยนาทบุรีก็เลิกหนีไปแล้ว สมเด็จพระเจ้าหงสาวดี ก็พระทัย
ก็เสด็จไปตั้งประทับแรมอยู่ณเมืองชัยนาท จึงให้เอาพระราเมศวร
พระมหินทราธิราชเข้ามาแล้วตรัสว่า เจ้าทั้งสองสืบข้าศึกกับเรา
บัดนี้เราจับได้ จะคิดประการใดเล่า พระราเมศวร พระมหินทราธิราช
กราบบังคมทูลว่า ข้าพระองค์ก็จนอยู่แล้ว จะฆ่าเสียก็จะตาย
ถ้าพระองค์โปรดพระราชทานชีวิตไว้ก็จะรอด สมเด็จพระเจ้าหงสาวดี
ก็ทรงฟังก็แย้มพระโอษฐ์ แล้วตรัสให้พระมหาอุปราชฯ เอาพระ
ราเมศวร พระมหินทราธิราช ไปคุมไว้

ฝ่ายนายทัพนายกอง ซึ่งแตกจากทัพพระราเมศวร พระ
มหินทราธิราชก็กลับไปพระนคร เอาเหตุกราบทูล สมเด็จพระ
มหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้าได้แจ้งดังนั้น ก็ตกพระทัยโทมนัสถึง
สมเด็จโอรสทั้งสองพระองค์นัก แล้วแต่งพระราชสารให้พระมหา
ราชครูโรหิต ขุนหลวงพระเกษม ขุนหลวงพระไกรสี ถิ่นมาทาง
เรือขึ้นไปถึงเมืองชัยนาท ท้าวพระยารามัญนำเข้าเฝ้า ทูลถวาย
พระราชสารแก่พระเจ้าหงสาวดี และในลักษณะนั้นว่า

พระราชสารสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้า พระนครศรี
อยุธยา ขอจำเริญทางพระราชไมตรี มายังสมเด็จพระเจ้าหงสาวดี
ผู้มีอัครภาพใหญ่ยิ่งกว่าชาติยราชกษัตริย์สามนต์ในชมพูทวีป ด้วย
พระองค์ยกพยุหโยธาทัพมากระทำยุทธนาการกับพระนครศรีอยุธยา

เป็นที่สำเริงราชหฤทัยในบรมกษัตริราชโดยบุรประเพณี และเลิก
กลับไปโดยปกติ มิได้แพ้พ่าย ฝ่ายราชโอรสแห่งข้านี้ได้รู้ในเชิง
พิชัยยุทธ์ ยกติดตามมาตักกองทัพพระองค์จับไว้ได้ โอรสทั้งสอง
ถึงซึ่งอัยปราชัยอยู่แล้ว อุปมาดุจสุกสุตไปตกอันต้องแล้วพจนรไกร
ชิงไว้ ขอพระองค์อย่าได้มีอาฆาตของเวรเลย จงปล่อยโอรสแห่ง
ข้าพระองค์ให้คืนมาพระนคร ก็จะเป็นพระเกียรติยศแห่งพระองค์สืบไป
ถวายเท่ากัลปาวสาน

สมเด็จพระเจ้าหงสาวดี ได้แจ้งในลักษณะพระราชสารดังนั้น
ก็แย้มพระโอษฐ์ แล้วตรัสแก่ผู้จ้ทูลพระราชสารว่า สมเด็จพระเจ้า
เราได้มาอ่อนน้อมขอพระราชโอรสแล้วเราอนุญาตให้ จึงดำรัสสั่งพระ
ราเมศวร พระมเหสีทวารวดีว่า เจ้าทั้งสองจงไปทูลแก่พระราชบิดาว่า
เราขอช้างพลายมงคลทวีป ช้างพลายศรีมงคล ๒ ช้าง ไปชมเล่น
ณกรุงหงสาวดี พระราเมศวร พระมเหสีทวารวดี และผู้จ้ทูล
พระราชสาร ก็กราบถวายบังคมลาสมเด็จพระเจ้าหงสาวดี มายัง
พระนครศรีอยุธยา สองพระองค์กราบทูลพระราชบิดาว่า ซึ่งตาม
ตักกองทัพกลับไปให้ข้าศึกจับไว้ได้ ให้เสียพระยศพระเกียรติ ไทยผิด
ถึงสิ้นชีวิตอยู่แล้ว ขอพระราชทานโทษครั้งหนึ่งก่อน สมเด็จพระ
พระราชบิดาก็ประทานโทษให้ พระราเมศวร พระมเหสีทวารวดี
จึงกราบทูลว่า สมเด็จพระเจ้าหงสาวดี ส่งมาขอช้างพลายศรีมงคล
ช้างพลายมงคลทวีป ซึ่งชนะงา สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชา
ธิราช ก็ตรัสปรึกษาด้วยมุขมนตรีทั้งปวงว่า พระเจ้าหงสาวดีขอช้าง

พลายศรีมงคล พลายมงคลทวีป ๒ ข้างนี้ควรจะให้หรือประการใด
 ท้าวพระยามขมตรกราบทูลว่า พระเจ้าหงสาวดีให้พระเจ้าลูกเธอทั้ง
 สองพระองค์คนมานั้น ก็เป็นทางราชไมตรีอยู่ ชอบให้ข้างพลาย ๒
 ข้างตอบไปจึงจะควร สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้า ก็
 ตรัสให้กรมช่างคุมขันไปถวายสมเด็จพระเจ้าหงสาวดีณเมืองชยันนา
 ยบุรี สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีตรัสให้พระมามอญวัย และข้างพลายศรีมงคล
 พลายมงคลทวีป เห็นหมอบถวายฉีกเลี้ยง ก็อาละวาดเอาไว้มืออยู่ ได้
 แทะข้างแทงคนว่านวายทั้งทัพ สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีตรัสว่าเสียกาย
 เหลือมือพระมามอญวัย ให้กรมช่างเอาคันลงไปเถิก กรมช่างกราบ
 ถวายบังคมลาลงมาพระนครศรีอยุธยา ทลประพฤติเหตุแก่สมเด็จพระ
 พระเจ้าอยู่หัวทุกประการ ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าหงสาวดี ให้จ่ายเสบียง
 อาหารให้ไพร่พลเสร็จแล้ว ก็เสด็จยกทัพหลวงกลับไปเมืองหงสาวดี
 โดยทางเมืองกำแพงเพชรออกด่านแม่ละเมา

ฝ่ายสมเด็จพระมหาธรรมราชาที่เสด็จลงมาเฝ้ากราบทูลสมเด็จพระ
 พระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้า ซึ่งไต่รบกันกับทัพหงสาวดีทุก
 ประการ ครั้นกองทัพสมเด็จพระเจ้าหงสาวดียกไปแล้ว สมเด็จพระมหา
 จักรพรรดิราชาธิราชเจ้าให้เร่งการพระราชทานเพลิงศพพระสวียุทัย
 ซึ่งขาดคอข้างเสร็จแล้ว สมเด็จพระมหาธรรมราชาที่ถวายบังคมลา
 กลับคืนไปยังเมืองพระพิษณุโลก

ฝ่ายสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้า ให้สถาปนาที่พระ
 ราชทานเพลิงนั้นเป็นพระเจดีย์วิหารเสร็จแล้ว ให้นามชื่อวัดศพนสวรรค์

แล้วสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสว่า ไพร่บ้านพลเมืองศรีสัตนาคนหุต
 เข้าพระนครน้อย หนีออกอยู่ดงห้วยเขา คั่นไม้ไผ่เป็นอันมาก ให้
 บ้านท่าจีนตั้งเป็นเมืองสาครบุรี ให้เขาย่านตลาดขวัญตั้งเป็นเมือง
 นนทบุรี ให้แบ่งเอาแขวงเมืองราชบุรี แขวงเมืองสุพรรณบุรี เป็นเมือง
 นครชัยศรี แล้วปรึกษากัน กำหนดเมืองลพบุรี เมืองนครนายก เมือง
 สุพรรณบุรี ๓ เมืองนี้ควรจะล้างเสีย หรือจะเอาไว้ สมเด็จพระเจ้า
 ลูกเธอ พระราเมศวร พระมหินทราธิราช กับมขมนตรีพร้อมกัน
 ปรึกษารายบทว่า จะให้ไปรักษาหัวเมืองนั้น ถ้ารับได้ก็เป็นคุณ
 ถ้ารับไม่ได้ ขาคีจะอาศัย ให้รอกำแพงเสียดีกว่า สมเด็จพระเจ้า
 อยู่หัวก็บัญชาตาม แล้วให้ตั้งพิจารณาเลขสักกัสมันล้านเครื่อง
 ๒๐๐๐๐๐ เศษ

ศักราช ๙๐๖ บมเรโรงคตคก (พ.ศ. ๒๐๘๗) ฝ่ายพระศรีสิน
 ผู้ซึ่งพระยอดฟ้า พระองค์เามาเลี้ยงไว้ จนอายุได้ ๑๓-๑๔ ปี
 จึงให้ออกบวชเป็นสามเณร อยู่ณวัดราชประดิษฐฐาน พระศรีสินมิได้
 ตั้งอยู่ในกตัญญู ส้องสมุพวงพลคึกคกการกฏ ครั้นทราบจึงตำรัสสั่ง
 เจ้าพระยามหาเสนา ให้เอาตัวพระศรีสินมาพิจารณา ใต้ความเป็น
 สักย หยาประหารชีวิตเสียไม่ ให้แต่คุมเขาตัวไว้ณวัดทะเลมุขราช^(๑)
 หมั้นจำยวคเป็นคู่คุม ครั้นจนเข้าพระวษา ทรงพระกรุณาตรัสว่า
 พระศรีสินซึ่งเป็นโทษคุมไว้นั้น อายุจะไค้อุปสมบทเป็นภิกษุภาวะ
 อยู่แล้ว ให้เามาอุปสมบท จึงทราบว่าพระศรีสินหนักอนันต์เงิง ๓ วัน

ไปชุมนุมพลอยู่ณเมืองมกแตง ทรงพระกรุณาฯ ค้ำรัสให้เจ้าพระยามหา
 เสนาไปตาม ฝ่ายพระศรีสินให้ไปขอฤกษ์พระพรตน์ป่าแก้ว พระ
 พรตน์ป่าแก้วก็ให้ฤกษ์ว่า ฅวันเสาร์เดือน ๘ ขึ้นค่ำหนึ่ง ฤกษ์ดี
 ให้ยกเข้ามาเถิด และพระยาเทโช พระยาท้ายน้ำ พระยาพิชัย
 รัตนฤทธิ หมื่นภักดีศวรร หมื่นภยันรินทร์ ซึ่งเป็นไทยอยู่ก่อนจำไว้ใน
 ที่สังัก ให้หนึ่งลือออกไปวันแรม ๑๓ ค่ำถึงพระศรีสินว่า
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ตรัสว่า รุ่งขึ้น ๑๔ ค่ำ จะให้เอาข้าพเจ้าทั้งห้าคน
 ไปฆ่าเสีย ขอให้พระองค์เข้ามาแต่ในกลางคืนวันนั้น อย่าให้ทันรุ่ง
 พระศรีสินก็ยกเข้ามาทางหอรัตนชัย เจ้าพระยามหาเสนาฯ รู้ว่าพระศรี
 สินยกเข้ามา ก็ตามเข้ามาห้ามทำ พอข้างเผือกกลางอาบน้ํา เจ้าพระยา
 มหาเสนาฯ ช้างเผือกออกมาจับพระศรีสินณถนนหน้าบางตรา พระ
 ศรีสินร้องว่า เจ้าพระยามหาเสนาฯ จะสู้เราหรือ เจ้าพระยามหาเสนาฯ ว่า
 พระราชกำหนดไทยพระองค์ฉันใด ไทยข้าพเจ้าคุณฉันนั้น ไส้ช้าง
 เข้าชนกัน พระศรีสินตีด้วยขอ เจ้าพระยามหาเสนาฯ ตกช้างลง พระ
 ศรีสินยกเข้าไปทางประตูเสาชิงชัย เข้าพระราชวังได้ สมเด็จพระมหา
 จักรพรรดิราชาธิราชเจ้าไม่ทันรู้พระองค์ ลงเรือพระที่นั่งหนึ่งขึ้นไป
 มหาพราหมณ์ พระศรีสินให้ถอดพระยาเทโช พระยาท้ายน้ำ พระยา
 พิชัยรัตนฤทธิ หมื่นภักดีศวรร หมื่นภยันรินทร์ออก ฝ่ายพระราเมศวร
 พระมหินทราธิราชกับเสนาบดีพร้อมกัน เข้ารับพระศรีสินจนถึงตะลุม
 บอน ล้มตายเป็นอันมากด้วยกันทั้งสองฝ่าย แต่พระศรีสินนั้นต้องขึ้น
 ตาย สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้า ก็เสด็จขึ้นเข้าพระราชวัง

ครั้นรู้ว่าพระพนรัตนข้าแก้วให้ฤกษ์พระศรีสินเป็นแท่น ก็ให้เอาพระ
พนรัตนข้าแก้ว และพระยาเทโช พระยาท่าย่น้ำ พระยาพิชัยรณฤทธิ
หมื่นภักดีศรีวร หมื่นภักษนิทร มาเสียบ ไปเสียบไว้ณะตะแลงแกงกับ
ศัพพะศรีสิน

ครั้นนั้นเมื่อน้อยชนนางโจทก์ว่า ผัวเข้าด้วยพระศรีสิน และ
คอยรับพระศรีสิน ถ้ามเป็นสัจย์ให้ฆ่าเสียบเป็นอันมาก

ศักราช ๙๐๗ บมะเส็งสัปปตคก (พ.ศ. ๒๐๘๘) สมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปวังข้างคำบลไทรย้อย ไต่ช้างเผือกสูง ๔ ศอก
๑๐ นิ้วข้างหนึ่ง ให้ซื้อพระรัตนากาศ

ศักราช ๙๐๘ บมะเมือยฐคก (พ.ศ. ๒๐๘๙) เสด็จไป
วังข้างคำบลป่าเพ็ชรบรรณ ไต่ช้างเผือกพลายสูง ๔ ศอกเศษ ให้ซื้อ
พระแก้วทรงยาศ ในเดือน ๑๐ บมะเมื่อนั้น เสด็จไปไต่ช้างเผือกคำบล
ป่ามหาโพธิ ลูกเป็นเผือกแม่ก็เป็นเผือก ๒ ช้าง

ศักราช ๙๐๙ บมะแมนพคก (พ.ศ. ๒๐๙๐) เสด็จไปไต่
ช้างป่าขเลขศร เป็นเผือกสูง ๔ ศอก ๕ นิ้วข้างหนึ่ง ให้ซื้อพระบรม
ไกรศรี ครั้นนั้นเดือนธันวาคมปี เสด็จไปไต่ช้างเผือกคำบลบ้าน้ำทรง
สูง ๔ ศอกคืบ ให้ซื้อพระสุริยภุช ครั้นนั้นพระนครศรีอยุธยา
ไพศาลสมบูรณ์ ด้วยมีช้างเผือกถึง ๗ ช้าง เกียรติยศปรากฏไปใน
นานาประเทศทั้งปวง มีกำนันลูกค้าเมืองฝรั่งเศส เมืองอังกฤษ เมือง
วิลันดา เมืองสรีต และสำเภาจีน เข้ามาค้าขายเป็นอันมาก สมเด็จพระ
พระสังฆราชพระราชาคณะ และเสนาพฤตมาทศย์ราชปโรหิต ถวาย

พระนามพระเจ้าแผ่นดิน สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราช พระเจ้า
ช้างเผือก กิตติศัพท์ลือไปถึงกรุงหงสาวดีว่า พระนครศรีอยุธยา
ช้างเผือกถึง ๗ ช้าง

สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีมีพระทัยจะใคร่ได้สัก ๒ ช้าง จึงมี
พระราชสารแก่ให้สมิงโยคราชกับไพร่ ๑๐๐ ถือนำพระนครศรี
อยุธยา มุขมนตรีนำเฝ้า ในลักษณะนั้นว่า

พระราชสารสมเด็จพระเจ้าหงสาวดี ผู้มีเมตตาธรรมค้ำจุนภาพ
ปราชญ์ราชอาณานิคมใหญ่ ให้อภัยปราชัยไปทั่วทิศทิศ อันท้าวพระยา
สามนตราชโณโมลิสันนอบน้อมถวายสุพรรณบุษยาบรรณาการจะน้อมใจได้
ขอจำเริญทางพระราชไมตรีมายังสมเด็จพระเชษฐาธิราช ผู้ผ่านพิภพ
กรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา ด้วยแจ้งกิตติศัพท์ขึ้นไปว่า สมเด็จพระ
เชษฐาเรา ประกอบด้วยบุญญาธิการเป็นอันมาก มีเศวตฉัตรราชวัติ
พลายพังถึง ๗ ช้าง พระราชอนุชาท่านประสงค์จะขอช้างเผือกพลาย
๒ ช้าง มาไว้เป็นศรีในกรุงหงสาวดี ให้สมเด็จพระเชษฐาเราเห็น
แก่ทางพระราชไมตรีอนุชาท่านเกิด กรุงหงสาวดีกับพระมหานคร
ศรีอยุธยาจะได้เป็นราชสัมพันธ์มิตรสนิทเสนาหา เป็นมหาพสุธาของ
แผ่นดินเดียวกันไปตราวยเท่ากัลปาวสาน ถ้าสมเด็จพระเชษฐาเราจะถือ
ทัยจุฬามานะและรักช้าง ๒ ช้างยิ่งกว่าทางพระราชไมตรี ก็เห็นว่า
กรุงหงสาวดีกับกรุงศรีอยุธยาขาดกันเป็นอันแล้ว น้ำที่จะได้รั้นอก
สมณพราหมณา มาตยาประชาราชธุระ

สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชพระเจ้าช้างเผือก ได้แจ้ง
 ในลักษณะพระราชสารถึงนั้น ตรัสให้มุขมนตรีปรึกษา มุขมนตรี
 ปรึกษากันว่า สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีนั้นท่านเป็นใหญ่ในรามัญประเทศ
 พระองค์นั้น มีกฤษฎาธิการผ่านแด่พระเชษฐาภาพไปทั้งสิบทิศ และ
 ให้มีพระราชสารเป็นทางพระราชไมตรี มาขอพระยาช้างตระกูล
 ๒ ช้างโดยสนทราภาพสวัสดิ์ แล้วสมเด็จพระเจ้าหงสาวดีก็ไ้ทาง
 พระราชไมตรี ครั้งให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอทั้งสองพระองค์มากมาย
 อยู่ ควรให้ช้าง จะได้เป็นเกียรติยศไปนานาประเทศ

ฝ่ายพระรามเมศวร พระยาจักรี พระสุนทรสงคราม เจ้าเมือง
 สุพรรณบุรีปรึกษากันว่า ช้างเผือกเป็นศรีมงคลสำหรับพระนคร ซึ่ง
 จะให้ไปนั้นไม่ควร ถึงสมเด็จพระเจ้าหงสาวดีมีไมตรีครั้งนั้น ก็ขอ
 ช้างพลายศรีมงคล และพลายมงคลทวีป ซึ่งขณะงาทั้งสองช้าง
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้แล้ว หากทว่าเอาไปมิได้ และซึ่งจะส่งพระยา
 ช้างตระกูลไปนั้น จะเสียพระเกียรติยศไปนานาประเทศ จะว่าให้โดย
 เกรงอาณภาพพระเจ้าหงสาวดี เอาคำปรึกษาทั้งสองจะยับยกราบทูล
 ทรงพระกรุณาตรัสว่า ถ้าเรามีให้ช้างเผือกไป พระเจ้าหงสาวดียก
 ใหญ่มา ยังจะบ้องพระนครได้หรือ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระ
 รามเมศวร พระยาจักรี พระสุนทรสงคราม กราบทูลว่า ถ้าคัก
 หงสาวดีจะยกใหญ่หลวงมาประการใดก็คัก ข้าพระเจ้าทั้งสามนั้นจะขอ
 ประกันพระนครไว้ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็บัญชาตาม จึงให้มีพระ
 ราชสารตอบไป ในพระราชสารนั้นว่า

สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชวามินทร์ อธิปัตย์นครราชสีมา
 สิริเยนทรยศม ราชย์สวรยาธิปัตย์ ถวัลราชทวารวดีศรีอยุธยา
 มหาทิลก นพรัตนราชธานีบุรีรม อุดมด้วยมหาเศวตฉัตรบุคลลัญชกรชาติ
 อิศวรพงศ์พิศณพวงศ์อันประเสริฐ สอนองทางพระราชไมตรีมายังสมเด็จพระ
 พระอนุชาเรา ผู้ผ่านพิภพกรุงหงสาวดี อันมีอิสราฤทธิราชธรรมา
 ในรามัญประเทศทวายอันสูงศักดิ์ ด้วยมีพระราชสารมานั้น ได้แจ้งแล้ว
 แต่ว่าเป็นบุรพประเพณี ผู้ใดมีสมภารขามมิเจดีย์บรมจักร แล้วก็มี
 จักรแก้ว ดวงแก้วมณี นางแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว ขุนพลแก้ว
 ขุนคลังแก้ว ถ้าหาบุญขามมิได้ ถึงผู้อื่นจะหาให้ ก็รักษามิได้ธรรมดา
 ประเทศธานีใด มีนางรพงาม มีช้างเผือกช้างเนียม บ่อแก้วบ่อทอง
 ก็เป็นประเพณีที่จะเกิดยศถนาถการ อย่าให้พระอนุชาเราอันน้อยพระทัยเลย

ทูตรับพระราชสารแล้ว กราบถวายบังคมลาไปยังกรุงหงสาวดี
 ถวายพระราชสารทูลประพฤติเหตุทุกประการ สมเด็จพระเจ้าหงสาวดี
 แจ้งในพระราชสารและกิจงานกิจทั้งปวง ก็ตรัสว่าขอใจพระมหา
 จักรพรรดิ เราต้องประสงค์ช้างเผือกแต่ ๒ ช้าง ควรหรือตัดทาง
 พระราชไมตรีไว้ อันพระนครศรีอยุธยากับกรุงหงสาวดี ตั้งแต่นั้นไป
 จะเป็นปรองดองกันแล้ว แล้วตรัสปรึกษาศวาทย์ท้าวพระยามุขมนตรีว่า
 เรายกไปพระนครศรีอยุธยาถึง ๒ ครั้งมิได้นั้น เหตุ ๓ ประการ
 ประการหนึ่งพระนครศรีอยุธยามีน้ำล้นมรรค กจเขาพระสีเนราช
 อันมีสัตว์คนสมทรแควล้นมเป็นชั้น ๆ ประการหนึ่งขัดโดยสระเขียง
 อาหารจะทำการบมิได้ อนึ่งเมืองพิษณุโลก เมืองสุโขทัย เมือง

กำแพงเพชร เมืองพิษณุ ๕ เมือง^๕(๑) ก็ยังเป็นกำลังกองทัพ
มทานครอยู่ ทั้งสระเขียงอาหารก็บริบูรณ์ ถ้าได้ เมืองฝ่ายเหนือทั้ง
นั้นกวยแล้ว พระนครศรีอยุธยาไม่พ้นเงื้อมมือเรา จะเห็นประการใด
มุขมนตรีทั้งปวงก็เห็นโดยพระราชบริหาร สมเด็จพระเจ้าหงสาวดี
ตรัสว่า เราจะยกครั้งนี้จะให้มากกว่าก่อน ๓ เท่า จึงให้มีพระราช
กำหนดไปถึงพระเจ้าอังวะราชบุตรเขย พระเจ้าแปร ผู้เป็นราชันตีดา
พระเจ้าเชียงใหม่และท้าวพระยาหัวเมืองน้อยใหญ่ทั้งปวงว่า จะยกไป
ตีกรุงพระนครศรีอยุธยา ให้เร่งบำรุงช้างม้าพลไว้ ออกพระวษาแล้ว
ให้ยกมาพร้อมกันณกรุงหงสาวดี

ฝ่ายพระเจ้าอังวะ พระเจ้าแปร พระเจ้าเชียงใหม่ และท้าวพระ
ยาหัวเมืองทั้งปวงแจ้งในพระราชกำหนดแล้ว ก็เกณฑ์ทัพบำรุงช้าง
ม้าพลไว้สรรพ ครั้นออกพระวษาแล้ว ก็ยกทัพมาพร้อมกันณกรุง
หงสาวดี

ลศักราช ๙๑๐ ขวอกสัมฤทธิศก (พ.ศ. ๒๐๔๑) สมเด็จพระ
เจ้าหงสาวดี เกณฑ์ทัพหงสาวดี กรุงอังวะ เมืองเชียงใหม่ เมือง
พุกาม เมืองป่วน เมืองแปร เมืองละเค็ง เมืองจิตตอง เมืองตองอู
เมืองพะสิม เมืองบัวเผื่อน เมืองเสวียง เมืองตราง เมืองเมาระตะมะ
เมืองเมะลำเลิง เมืองทะวาย เป็นคน ๙๐ หมื่น ช้างเควือง ๗๐๐๐
ม้า ๑๕๐๐๐ ให้พระมหาอุปราชเป็นกองหน้า ถือบพล ๒๐ หมื่น

(๑) ตามรายชื่อระบุไว้ เพียง ๔ เมือง น่าจะตกข้อพิฉัตรหรือนคร
สวรรค์ไปเมืองหนึ่ง

ม้า ๓๐๐๐ ข้างเครื่อง ๑๕๐๐ พระเจ้าอิงวาระเป็นบักขวา ถือพล ๑๐
 หมัน ม้า ๑๐๐๐ ข้างเครื่อง ๕๐๐ พระเจ้าแปรเป็นบักซ้าย ถือ
 พล ๑๐ หมัน ม้า ๑๐๐๐ ข้างเครื่อง ๕๐๐ พระเจ้าเชียงใหม่เป็นกอง
 หลัง ถือพล ๑๐ หมัน ข้างเครื่อง ๕๐๐ ม้า ๑๐๐๐ พร้อมเสร็จแล้ว
 ถึงณวันพุธเดือน ๑๒ ขึ้น ๒ ค่ำ เพลารุ่งแล้ว ๒ นาฬิกา ๖ บาท
 ใต้ศุภวารฤกษ์ที่ดี สมเด็จพระเจ้าหงสาวดี ก็สอศิลาฉลองพระองค์
 ทรงสุวรรณมหาสังวาล ๗ สายเฉียงพระอังสา ทรงกาญจนามัยมาลา
 ลงกฎวิจิตร พิพิธภินิศาการนิลรัตน์ โดยขัตติยเวสสิลย์ สำหรับบิณฑิยราช
 วนยทส์เสร็จ แล้วตั้งทรงช้างพระที่นั่งพลายเทวนาคพินาย สูง ๖ ศอกกบ
 ๕ นิ้วเป็นบรมฉัตรราชยาน ประดิษฐานบนเศวตฉัตร ๑๐ ชั้น บวร
 สัตตพิริรัตน พร้อมด้วยหมู่สงฆ์สงคพลากรโยธาทวยหาญ เป็นชนัดแน่น
 สารสินธพพาชีชาตราชยทมลิการ บวรองครักษ์กันกง ทรงสรรพ
 ศาสตราสังการานานาวุธวิชัยพิพิธทนต์ เป็นทิวทองรัตติกาลเกียรติยศ
 คุโธภาสพินิลก อธิกด้วยธวัชกลิ้งกลด อภิรมย์สังสุรีย์สองคัคณัมพร
 ประเทศไพโรจ ภายคาค้วยท้าวพระยาเสนามาตยนิกร พิริยพณูเรือง
 ราชระบิ์โดยพระบรมพยุหยาตราซ้ายขวาหน้าหลังทั้งปวงเสร็จ ได้เพล
 มหามหฤทธิฤกษ์โหรลั่นฆ้องชัย ปโรหิตาจารย์เป่าสังข์ประโคมฆ้อง
 กลองกาฬคนตรีคัพทอโหมณ นินนาทนี้สนั่น ทำเนียบกระษัตริย์
 โบกโบย เคลื่อนพยุหโยธาทัพหลวงออกจากกรุงหงสาวดี ประทับ
 รอนแรมมา ๗ เวน ถึงเมืองเมาระตะมะ ทำรัสให้ข้ามพลเหนือเมะ
 ตะมะ ๕ วันจึงสิ้น แล้วยกมา ๒๐ เวนถึงเมืองกำแพงเพชร สมเด็จพระ

พระเจ้าหงสาวดี ตรัสให้พระเจ้าเชียงใหม่ ตั้งอยู่ต่อเรือรบกระมังเหลา
 คา ๒๐๐ ลำ ให้พระยาหริภุญชัย พระยานครลำปาง ขึ้นไปเอาเรือ
 เมืองเชียงใหม่ เมืองนคร เมืองลำพูน ถ้ายำเรียงลงมาไว้ท้ายล
 ะแหว่งให้พร้อมแล้ว สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีก็เสด็จยกทัพหลวงไป
 ทางเมืองสุโขทัยตั้งค่ายประทับแรม ให้หาพระยาสุโขทัย พระยา
 สวรรคโลกมาเฝ้า ตรัสปราสัย และสั่งให้เตรียมทัพ แล้วเสด็จยกไป
 เมืองพระพิษณุโลก ตั้งค่ายหลวงท้ายลโทก และค่ายทั้งนั้นก็ตั้ง
 โดยกระบวน

ขณะเมื่อกองทัพพระเจ้าหงสาวดียกมาเชิงปลายค่าน สมเด็จพระ
 พระมหาธรรมราชาเจ้าแจ้งเหตุ ก็บอกข้าราชการ ให้เรือเร็วลงไป
 กรงพระนครศรีอยุธยาขอกองทัพช่วย แล้วให้กวาดครัวอพยพแขวง
 เมือง เข้าเมืองพระพิษณุโลก และแต่งการป้องกันเมืองเป็นสามาร
 สมเด็จพระเจ้าหงสาวดี ยังมีใ้สั่งให้เข้าล้อมเมือง ให้ทำแต่บันได
 หกบันไดพาควไ้เป็นอันมาก แล้วให้ขุดมูลดินขึ้นกันใส่ชะลอมกองไว้
 แต่ละกองสูงกว่ากำแพงเมือง แล้วสมเด็จพระเจ้าหงสาวดีแต่งเป็น
 รัชสังเข้าไปว่า สมเด็จพระเจ้าชนะนเรศวรมหาราชเสด็จยกทัพโดยมาทั้งนี้
 จะลงไปพระนครศรีอยุธยา บัดนี้มาเยือนเมืองพระพิษณุโลก ให้
 ชิงเชิญเสด็จพระมหาธรรมราชาน้องเราออกมาหาเรา จะได้เจรจา
 ความเมืองกัน สมเด็จพระมหาธรรมราชาเจ้าแจ้งดังนั้น ก็ตอบออก
 ไปว่า แผ่นดินเป็นของสมเด็จพระมหากษัตริย์พรวรวิภาชาธิราชพระเจ้า
 ข้างเผือก แลข้าพระองค์จะออกไปเฝ้านั้นมิควร สมเด็จพระเจ้า

หงสาวดีศรีให้ทูตกลับเข้ามาอีก ว่าถ้าฉันง้อเรามีออกมาหาเรา เมือง
พระพิษณุโลกน้อยนัก แต่ทหารของหน้าก็จะค้ำเมือง สมเด็จพระ
มหารัชมรรชาเจ้า จึงนิมนต์พระสงฆ์ ๔ รูปออกไปฟังการ พระสงฆ์
ออกไป สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีให้นำพระสงฆ์ไปบุญดินและบันไดหก
บันไดพาต แล้วให้เอาข้าวไปแจกแก่น้องเรา ถ้าฉันง้อเรามีออกมา
จะให้ทหารถือบุญดินแต่ละคนละก้อนถมเมืองเสีย ให้เต็มแต่นาฬิกาเที่ยง
พระสงฆ์ไปบุญแล้ว กลับเข้ามาแจ้งแก่พระมหารัชมรรชาเจ้าโดยไต่เห็น
และพระเจ้าหงสาวดีสั่งมาทุกประการ สมเด็จพระมหารัชมรรชาเจ้า จึง
ปลุกยามขม่นครว่า เราคอยกองทัพรุงเทพมหานครข้าพฉันกำหนด
อยู่แล้วก็ไม่ยกขึ้นมา อันศึกพระเจ้าหงสาวดียกมาครั้งนี้เป็นอันมาก
เสียงพลเสียงช้างเสียงม้า ทั้งเกิดลมพายุใหญ่ เห็นเหลือกำลัง
เรานัก ถ้าเราจะมีออกไป พระเจ้าหงสาวดีก็จะให้ทหารเข้าหักเหยียบเอา
เมือง สมณชีพราหมณ์อาณาประชาราษฎร์จะเดือดแค้นพิณาสลียหายสิ้น
ทั้งพระพุทธรูปศาสนาก็จะเสว้าหมองคูมิควรเลย จำเราจะออกไป เถิด
สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชพระเจ้าช้างเผือก จะทรงพระพิโรธ
ประการใดก็ ก็ตายแต่ตัว จะแลกเอาชีวิตสัตว์ให้รอดไว้

ครั้นรุ่งขึ้นวันอาทิตย์เดือนยี่แรม ๕ ค่ำ สมเด็จพระมหารัชม
รรชาเจ้าก็เสด็จออกไปเฝ้าสมเด็จพระเจ้าหงสาวดี ๆ ครัสต์ว่า น้องเรา
ไปท่วยเรา ให้เร่งเตรียมพลให้พร้อมใน ๗ วัน สมเด็จพระมหา
รรชมรรชาเจ้า ก็จัดพล ๓๐๐๐๐ มาโดยเสด็จในกองทัพหลวง สมเด็จพระ
พระเจ้าหงสาวดีก็เสด็จยกลงมาประชุมทัพพลเมืองนครสวรรค์

ขณะเมื่อพระมหากษัตริย์มหาราชเจ้าบอกข้าราชการไปแจ้งกรุงเทพมหานคร
 มหานครนั้น สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชพระเจ้าช้างเผือก
 ตรัสให้พระยาพิชัยรณฤทธิ พระยาวิชัยรณรงค์ ถือนพล ๑๐๐๐๐ ให้
 รัชชนิไปช่วยเมืองพระพิษณุโลก แล้วพระเจ้าอยู่หัวให้กวาดครัวหัวเมือง
 ทั่วราชอาณาจักร และทัพพระยาพิชัยรณฤทธิ ทัพพระยาวิชัยรณรงค์
 ยกไปแจ้งแดนเมืองนครสวรรค์ ได้ข่าวว่าเมืองพระพิษณุโลก และ
 หัวเมืองฝ่ายเหนือทั้งปวง พระเจ้าหงสาวดีได้สิ้นแล้ว แล้วกองทัพ
 พระม้ามอญก็ลงมาถึงเมืองนครสวรรค์ พระยาพิชัยรณฤทธิ พระยาวิชัย
 รณรงค์ จะตั้งรับก็เห็นไม่ได้ จึงปรึกษากันถอยทัพลงไปทูลประพจน์เหตุ
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า บัดนี้เมืองพระพิษณุโลกและเมืองฝ่ายเหนือ
 ทั้งปวงเสียสิ้นแล้ว กองทัพพระม้ามอญก็ยกลงมามาตั้งอยู่ณเมืองนคร
 สวรรค์ สมเด็จพระมหากษัตริย์มหาราชก็ลงมาด้วย สมเด็จพระมหาจักร
 พรรดิราชาธิราชพระเจ้าช้างเผือกแจ้งดังนั้นก็เลยพระทัยนัก จึงตรัสแก่
 พระราเมศวร พระยาจักรี พระสุนทรสงคราม ว่าศึกพระเจ้าหงสาวดี
 ก็ยกมาแล้ว คราวนี้สามคนนี้จะคิดทำเป็นประการใด พระราเมศวร
 พระยาจักรี พระสุนทรสงคราม ยังคมทูลว่า บัดนี้กองทัพพระม้ามอญ
 ยังประชุมพร้อมมกลกันอยู่ไม่รู้กำลัง ถ้าลงมาใกล้พระนคร
 แผ่นดินออกบางแล้วเมื่อใด จะยกออกดี สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็บัญชา
 ตาม ตรัสให้รักษาเป็นเหล่าเป็นกองตั้งไว้กลางเมืองเป็น ๓ กอง
 แล้ว ให้เร่งรัดตรวจตราซ่อมแปลงการซึ่งจะรักษาพระนคร ทั้ง
 กลางวันกลางคืนเป็นสามารภ

ฝ่ายพระเจ้าเชียงใหม่ ซึ่งคงต่อเรือกระเจิงเหลาคาอยู่ณเมือง
 กำแพงเพชรนั้นเสร็จแล้ว ก็ยกทัพเรือรบเรือลำเลียงลงมาบรรจบ
 ทัพหลวงณเมืองนครสวรรค์ เมื่อสมเด็จพระเจ้าหงสาวดีเจ้เจงกัปก
 ทัพเรืออยู่ณเมืองนครสวรรค์นั้น ท้าวพระยานายทัพนายกองเฝ้าพร้อม
 จังศรีธลามสมเด็จพระมหาธรรมราชาว่า เราให้มีราชสารมาขอพญา
 ช้างตระกุด ๒ ช้าง ควรหรือสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราช
 พระเจ้าช้างเผือกไม่ให้ รักช้างยิ่งกว่าเศวตฉัตรอีกเล่า หรือว่ามีผู้ใด
 ทัตทาน พระเจ้าน้องเรารู้หรือไม่ สมเด็จพระมหาธรรมราชากราบ
 ทูลว่า ทราบอยู่ เติมพระเจ้าแผ่นดินให้ปรึกษาว่า พระองค์ให้
 พระราชสารมาขอพญาช้างนี้ ควรให้หรือไม่ควร เสนายกปรึกษาว่า
 ควรให้ แต่พระราเมศวร พระยาจักรี พระสุนทรสงคราม ปรึกษาว่า
 ช้างเป็นศรีพระนครไม่ควรให้ พระเจ้าแผ่นดินก็ไต่ตรัสตอบว่า แน่น
 มิให้พญาช้าง ถ้าพระองค์ยกทัพใหญ่มา ยังจะข่มกันพระนคร
 ไต่หรือ พระราเมศวร พระยาจักรี พระสุนทรสงคราม รับประกัน
 พระนครไว้ และเหตุทั้งนี้พระเจ้าแผ่นดินจึงยังมีไต่สั่งช้างไปถวาย
 พระองค์ สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีก็ไต่ตรงฟังดังนั้น ทรงพระสรวลแล้ว
 ก็ตรัสว่า เป็นธรรมเนียมคนไม่วิถี มิไ้รู้กำลังคนกำลังท่าน
 เหมือนสัตว์สองจำพวก คือคนกับนัย คือกระต่าย และกระต่ายขาทั้งสี่
 เท่านั้น หมายความว่ายังทั้งพระมหาสมุทรไว้ และว่ายน้ำออกไป
 ยังมีทันไต่หยั่ง ก็มน้ำแดงแก่กาลกิริยาตาย นกน้อยเล่า บินหาก
 ก็เท่านั้น ชวนพระยาครูฑบินข้ามพระมหาสมุทร และบินแต่ปากของตัว

ยังมีไต่กัวกแห่งพระยาครุฑ ก็ตักน้ำทำกาลกิริยาตาย แล้วสัตว์
 ๒ จำพวกนั้นเหมือนกันกับผู้ปรึกษาและรับประกันพระนครไว้ สมเด็จพระ
 พระเจ้าหงสาวดีก็ตรัสแล้ว รุ่งขึ้นณวันพุธเดือนยี่แรม ๑๐ ค่ำ ศักราช
 ๙๑๑ ปีระกาเอกศก (พ.ศ. ๒๐๙๒) ก็เสด็จยาตราทัพลงมาพระนคร
 ศรีอยุธยา และทัพพระมหาอุปราชากองหน้า ตั้งค่ายตำบลพระเนียด
 ค่ายพระเจ้าแปรอีกซ้าย ตั้งค่ายลี้ทุ่งวัดโพธารามไปคลองเกาะแก้ว
 ทัพพระเจ้าอู่วะบกขวา ตั้งค่ายตำบลวัดพุทธไสยาสน์มาคลองตะเคียน
 ทัพพระยาของขุ ทัพพระยาจิตทอง ทัพพระยาละเค็งเกียกกาย ตั้งค่าย
 แล้วยกการขึ้นลงไปยังชัยวันนาราม ทัพพระยาพะสิม ทัพพระยาเสวียง
 กองหน้าทัพหลวง ตั้งค่ายตำบลลุมพลี ทัพหลวงตั้งค่ายลี้วัดโพธิ์
 ทุ่งขนอนปาก และทัพสมเด็จพระมหาธรรมราชาเจ้า ก็ตั้งค่ายล
 ะฆาตของหลวงค่ายหลวง และทัพซึ่งรายรอบพระนครนั้น บันดา
 แม่น้ำห้วยคลองทั้งปวง ก็ทำสะพานเรือเดินมาเดินพลลัดเล็ด
 กันสันแต่ในวันเดิยวันนั้นเสร็จ

ฝ่ายข้าหลวงชาวพระนครผู้ตรวจการบันดาหน้าที่จะเห็นกำแพง
 แลศึกข้าศึกตั้งค่ายทำสะพานดังนั้น ก็เอาคติโดยเห็นกรายทูลว่า
 เห็นศึกครั้งนี้มากกว่าแต่ก่อน ๓ เท่า ๔ เท่า สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ
 ราชาชิราชพระเจ้าช้างเผือก ใต้แจ้งดังนั้น เห็นเหลือกำลังที่จะแต่ง
 ทัพออกต่อสู้ศึก ก็ให้กำชัยตรวจตรารักษาหน้าที่ไว้เป็นสามาร

สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีก็เสด็จถึงกรุงพระมหานครไทย ๗ วันแล้ว
 ไม่เห็นทัพผู้ใดออกมาต่อสู้ จึงให้แต่งพระราชสาร ในลักษณะว่า

พระราชสารสมเด็จพระเจ้าหงสาวดีผู้เป็นอัครราชปิตุบхай ทั่วราชอาณาจักร
 มไหสวรรย์ในรามัญประเทศ ทรงพระราชกฤษฎาเคษานภาพผ่าน
 แผอาณาจักรขจรทั่วทิศานุทิศ ทั้งแสงภาณมาศเมื่อมีชัยอันคึกสมัย
 มาถึงพระเชษฐาเราผู้ผ่านพิภพ กรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา ครั้น
 หนึ่งราชบุตรทั้งสองแห่งสมเด็จพระเชษฐา ยกพลโยธาหาญไปตัก
 ท้ายพล น้อยท่านจับได้ ก็มีให้กระทำการพิชิตถยันตราบ เพื่อจะเผอแผ่
 ผนวราชสมพันธไมตรี รวมสามัคคีธรรมเป็น สวรรณบุษฟู
 เกี่ยวกัน อันสนธิมิไกรวณาน จนพระเชษฐาธิราชให้ มีลักษณะ
 ราชสารชนมาขอ ฝ่ายน้อยท่านก็ส่งราชบุตรทั้งสองมายังพระบรม
 เชษฐา แล้วยกกลับขึ้นไปพระนครหงสาวดี รู้กิตติศัพท์ไปว่าพระ
 เชษฐาธิราชมีกฤษฎาณินหารมาก กอปกวยเศวตกฤษฎาธิศุภ
 ลักษณะตระกูลพลายพั้งถึง ๗ ข้าง จึงให้ทูตานุทูตจ่าทูลลักษณะ
 ราชสารสุนทรภาพสวัสดิ์ มาขอเศวตกฤษฎา ๒ ข้างไปไว้เป็นศรี
 พระนครหงสาวดี พระเชษฐาเรามีไถ่มีอาลัยในราชสมพันธไมตรี
 ไมตรี กลับกล่าวกระทยท้าวทำเนียบมาว่า พระนครไถ่มีนางรพงาม
 และช้างเผือกช้างเนียม เป็นที่ระเกียรราชกษกร น้อยท่านได้แจ้ง
 จาเป็นจึงท้วงยกพยุหโยธาหาญมาตามลักษณะราชสาร บัดนี้มาเหยียบ
 ชานพระนครถึง ๗ วันแล้ว ไฉนจึงมิได้ออกมารณรงค์โดยขัตติยา
 ภิรมย์ล้าเริงราชหฤทัยบ้างเลย ให้เร่งยกพยุหโยธาออกมาสงคราม
 กันกู่เล่นเป็นขวัญตา หรือไม่รณรงค์แล้วก็เชิญเสด็จออกมาสนทนา
 กัน ถ้ามีออกมาท้ออย่าให้พระเชษฐาเราน้อยพระทัยเลย น้อยท่าน
 จะชิงเอาเศวตฉัตรให้จึงได้

ครั้นแต่งเสร็จแล้วให้ทุกถือเข้าไป สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ
 ราชาริราช ครั้นได้แจ้งในลักษณะพระราชสาร จึงทรงพระราช
 คำริว่า คึกครื้นใหญ่หลวงนัก เห็นเหลือมือเหลือกำลังทหารจะ
 กู้พระนครไว้ได้ ถ้าเราจะมือออกไป สมณชีพราหมณ์ประชา
 ราชวรโพธิ์ฟ้าเข้าขอขานขอเสมา จะถึงแก่พิณาสฉิบหายสิ้น ทั้งพระ
 ศาสนาก็จะเศร้าหมอง จำเราจะออกไป มาตราว่าสมเด็จพระเจ้าหงสาวดี
 มีคงอยู่ในสัตถยานุสัถย์ทั้งราชสารเข้ามานั้นก็ตามเถิด แต่เราจะรักษา
 สัตถยานุสัถย์ให้มั่น ทรงพระราชดำริเท่าถึงนั้นแล้ว ก็ให้แต่ง
 ลักษณะพระราชสารกำหนดที่จะเสด็จ ให้ทูตานุทูตถือออกไปถวาย
 พระเจ้าหงสาวดี แล้วทรงให้เจ้าพนักงานออกไปปลุกราชลัญจราคารณ
 ค่ายลวักพระเมรุราชิการามกับวัดหิศคาวาสต่อกัน มีราชบัลลัง
 กอาสน์ ๒ พระที่นั่ง สูงเสมอกัน หว่างพระที่นั่งห่าง ๔ ศอก แล้ว
 ให้แต่งรัตนกยาอาสน์สูงกว่าราชาอาสน์อีกพระที่นั่งหนึ่ง ให้เชิญ
 พระศรีรัตนตรียออกไปไว้เป็นประธาน

ครั้นรุ่งขึ้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์
 พร้อมด้วยมขนตริภวชาติ ราชครุโหราโยธาทาญข้ามไป เสด็จขึ้น
 บนพระที่นั่ง ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าหงสาวดี พร้อมด้วยท้าวพระยา
 มขนตริภวตริภวเสด็จมา สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาริราชเจ้า
 ร้องอัญเชิญเสด็จ สมเด็จพระเจ้าหงสาวดี เสด็จขึ้นบนพระที่นั่งแล้ว
 ตรัสว่า สมเด็จพระเจ้าพี่เราให้อาราธนาพระพุทธปฏิมากรเจ้า พระ
 ธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า มาเป็นประธานก็ถืออยู่แล้ว ของงเป็นสักขี

ทิพพะยานเกิด อันแผ่นดินกรุงเทพมหานครศรีอยุธยา^{นี้} ยกถวาย
ไว้แต่สมเด็จพระเจ้าพี่เรา แต่ทว่าน้องท่านให้มาขอช้างเผือก ๒ ช้าง
พระเจ้าพี่มิได้ให้ บัดนี้ต้องยกพยุหยาตราหาญ มาโดยวิถีที่เรศกันการ
จะขอช้างเผือกอีก ๒ ช้าง เป็น ๔ ช้าง พระเจ้าพี่จะว่าประการใด
สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้าก็ตรัสบัญชาให้ สมเด็จพระ
เจ้าหงสาวดีศรีว่า จะขอพระราเมศวรไปเลี้ยงเป็นพระราชโอรส
ถ้าพระเจ้าพี่เราให้แล้วจะยกทัพกลับไป สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ
ราชาธิราชเจ้า ตรัสตอบว่า ขอไว้เถิด จะให้สืบประยูรวงศ์ สมเด็จพระ
เจ้าหงสาวดีศรีว่า พระมหินทราธิราชผู้น้องนั้น ก็สืบวงศ์
ไต่ต่อย^{นี้} อันจะเอาไว้ด้วยกัน ถ้าพระเจ้าพี่เราสวรรคตแล้ว รัชทายาท^{นี้}
จะหมั่นหมอมมีความพิโรธกัน สมณพราหมณ์นามขมนตร์ชาณา
ประจារายการจะได้ความเดือดร้อน สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชา
ธิราชเจ้าจึงมิได้ ก็บัญชาตาม สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีศรีว่า
จะขอพระยาจักรีและพระสุนทรสงครามไปถวายพระราชโอรส สมเด็จพระ
มหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้าก็ยอมให้ แล้วตรัสว่า ชาณาประจ
ารายการหัวเมือง และข้าขอชนชั้นเสมา ซึ่งกองทัพจับไว้นั้น ขอไว้
สำหรับพระนครเถิด สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีก็บัญชาให้ สมเด็จพระ
มหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้า ส่งสมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระราเมศวร
และพระยาจักรี พระสุนทรสงคราม กับช้างพลายเผือก ๔ ช้าง คือ
พระคเชนทโรคม พระบรมไกรสร พระรัตนากาศ พระแก้วทรงบาท
ให้สมเด็จพระเจ้าหงสาวดี แล้วเสด็จเข้าพระราชวัง สมเด็จพระเจ้า

หงสาวดีก็เสด็จไปพลับพลา สั่งให้ประกาศแก่นายท้าวหน้ายกของว่า
อาณาประชาราษฎรพระนครศรีอยุธยา^๑นั้น ให้ปล่อยเสียดินแล้ว
ให้สมเด็จพระรามศวร พระยาจักรี พระสุนทรสงครามเข้าไปรับบุตร
ภรรยา ทั้งสามก็เข้ามารับบุตรภรรยา จึงถวายบังคมลาพระเจ้า
แผ่นดินออกไปตามพระราชกำหนด

ฝ่ายพระเจ้าหงสาวดีมีพระราชบริหารการสั่ง ให้กองทัพหน้า
ล่องไปได้ ๗ วันแล้ว ก็เสด็จยกทัพหลวงไปทางเมืองกำแพงเพชร
สมเด็จพระมหาธรรมราชาเจ้า ก็ตามไปส่งเสด็จสมเด็จพระเจ้าหงสาวดี
ถึงเมืองกำแพงเพชร แล้วก็กลับมาเมืองพิษณุโลก

ขณะนั้นพระยาตานีศรีสุริยท่านยกทัพเรือยาหยับ ๒๐๐ ลำ เข้า
มาช่วยราชการสงคราม ถึงทอดอยู่หน้าวัดกัญญาบางกระจะ รุ่งขึ้นยกเข้า
มาทอดอยู่ประตูชัย พระยาตานีศรีสุริยท่านก็กลับเป็นกบฏ ก็
ยกเข้าในพระราชวัง สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้าไม่ทันรู้
เสด็จลงเรือพระที่นั่งศรีสักหลาดหนีไปเกาะมหาพราหมณ์ และเสนาบดี
มนตรีคุมพร้อมกันเข้าในพระราชวัง สะพัดไล่ชาวตานีแตกฉานลงเรือ
รุดหนีไป ฝ่ายมุขมนตรีทั้งปวงก็ออกไปเชิญเสด็จสมเด็จพระมหาจักร-
พรรดิราชาธิราชพระเจ้าช้างเผือก เสด็จเข้าสู่พระราชนิเวศมหาสถาน
ศักราช ๙๑๒ ปุจฉา^(๑) (พ.ศ. ๒๐๙๓) พระเจ้ากรุงศรี
สัตนาคนหุตทราบบว่า พระราชบุตรพระสุริโยทัย ซึ่งขาดคอช้าง

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐว่า ศักราช ๙๕๕ ทรุศก ปีเดียวกับศึก
ช้างเผือก

แก่กรุงหงสาวดีนั้น จำเวญวียนมาขึ้นแล้ว พระองค์ก็แต่งตั้งทูตานุทูต
 จำทูลพระราชสาร คมไกรของมณฑลราชบรรณาการมาถวาย แต่
 สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชพระเจ้าช้างเผือก ในลักษณะ
 พระราชสารนั้นว่า

ข้าพระองค์ผู้ผ่านพิภพกรุงศรีสัตนาคนหุต ขอลถวายอภิวัต
 วันทนามายังสมเด็จพระอิศราธิราช ผู้ผ่านพิภพกรุงเทพทวารวดี
 ศรีอยุธยา มหาคิลกภพพรตวันราชธานีร่วมมัย ขุนมหาราช
 มหาสถาน มหาพารอันยิ่งเป็นมิ่งมงคล ด้วยสัตตเศวตคุณพระชาติ
 ติวประเสริฐศรีเมือง ข้าพระองค์ยังไม่เกรงอิศราภักดียาณี ที่จะสย
 ศรีสุริยวงศ์ ในกรุงศรีสัตนาคนหุตต่อไฉนได้ ข้าพระองค์ขอ
 พระราชทานพระราชธิดาอันทรงพระนาม พระเทพยธัตริย์ ไปเป็นอัน
 ศรีสุรางคนิกรกัลยา ในมหานครเศปจินทิต เป็นทางราชสัมพันธ์
 มิตรไมตรี สวรรณบุษย์แผ่นเดียวกันชั่วกัลปาวสาน

สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชพระเจ้าช้างเผือก ทราบ
 ในลักษณะพระราชสาร ก็ให้ประชุมท้าวพระยามขุนตริย์ปรึกษา ๆ ว่า
 กรุงพระมหานครศรีอยุธยา กับกรุงหงสาวดี ก็เป็นอริชอกข้าคร
 วรรณโรคอันมีในพระทรวง จะรักษาเป็นอันยาก และพระเจ้ากรุงศรี
 สัตนาคนหุต ก็เป็นกรุงกษัตริย์อันใหญ่ ได้มีพระราชสารนอญม
 มาแล้ว ควรที่ทรงพระกรุณาพระราชทานให้ จะไต่เป็นทางพระราช
 สัมพันธไมตรี เกลือกมีราชการงานพระราชสงครามภายนอก
 จะไต่เป็นมหากำลัญญ์ทอนการ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราช

พระเจ้าอภัยหวั่นเห็นด้วย คำนวณให้ตอบพระราชสาส์นไป ว่าซึ่งสมเด็จพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตมีพระทัยจะรวมพระราชโลหิต เป็นมหาสัมพันธไมตรีไมตรีนั้น สมเด็จพระมหาจักรพรรดิพระเจ้าช้างเผือกอนุญาตแล้ว ให้แต่งมารยาบเจ็ด ทูตานุทูตรับพระราชสาส์นกราบถวายบังคมลา ไปยังกรุงศรีสัตนาคนหุต ถวายพระราชสาส์น ทูลพฤติเหตุทุกประการ

พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตทราบดังนั้น ก็พระทัยนุก ก็แต่งให้ทูตานุทูตกับไพร่ ๕๐๐ และท้าวนางเจ้าแก่งมารยาบ ขณะเมื่อทูตลงมาถึงนั้น พอสมาเด็จพระเจ้าลูกเธอพระเทพกษัตริย์ทรงพระประชวรหนัก สมเด็จพระมหาจักรพรรดิพระเจ้าช้างเผือก ไม่รู้ที่จะผ่อนผันฉันทใดเลย จึงทรงพระราชจินตนากรว่า แม้จะมีพระราชสาส์นบอกขึ้นไปโดยสัตย์ไซ้ ไหนพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตจะเห็นจริง ก็จะทำให้เราเจรจาเป็นสอง จะมีหมองคลอของพระราชไมตรีและไม่ตรีไป ได้บอกวาจาแล้วจะให้เสียคำคำนี้ยังควร พระองค์ก็ยกพระแก้วฟ้าราชธิดาให้แทนองค์พระเทพกษัตริย์ พระราชทานเครื่องราชูปโภคสำหรับอิศรมเหษีกรุงกษัตริย์ พร้อมด้วยสนมสาวใช้ทาสกรรมกรชาย ๕๐๐ หญิง ๕๐๐ ไปด้วย ทูตกราบถวายบังคมลา เชิญสมเด็จพระแก้วฟ้าราชบุตรขึ้นไปถวาย

ฝ่ายพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตแจ้งว่า ไชยองค์พระเทพกษัตริย์ก็เสียพระทัยนัก จึงตรัสว่า เติมเราจำนงขอพระเทพกษัตริย์ ซึ่งเป็นพระราชธิดาพระสวียุทัย อันเสียพระชนม์แทนพระราชสวียุทัย

คือช้าง เป็นสกุลวงศ์คตัญญอินประเสริฐ ตรัสเสวก็แต่งให้พระยา
แสน พระยานคร พระยาภิรมนตรี เป็นทูทานทูตา ให้มาส่งพระ
แก้วฟ้าราชบุตร คืนยังกรุงพระนครศรีอยุธยา และมีพระราชสาร
เครื่องราชบรรณาการ มาถวายสมเด็จพระมหาจักรพรรดิพระเจ้า
ช้างเผือกด้วย ในลักษณะพระราชสารนั้นว่า

เดิมพระองค์ประสาทพระเทพกษัตริย์ให้ กฤติศัพท์นักทั่วไป
ในนิคมชนบทขอขมขืนเสมากรงศรีสัตนาคนหุตสิ้นแล้ว บัดนี้พระองค์
ส่งพระแก้วฟ้าราชบุตรเปลี่ยนไปแทนนั้น ถึงมาทว่าพระแก้วฟ้า
ราชบุตรจะมีศรีสวัสดิ์พลักษณะโสภาค ยิ่งกว่าพระเทพกษัตริย์ร้อยเท่า
พันทวีก็ ยังไปล้างกฤติศัพท์พระเทพกษัตริย์เสียให้ ก็เป็นที่อับ
ปรียศชั่วกาลปาวสาน ข้าพระองค์ขอส่งพระแก้วฟ้าราชธิดาคืน จง
พระราชทานพระเทพกษัตริย์แก่ข้าพระองค์ จงมีพระราชสารอนุญาต
มาแต่ก่อน

สมเด็จพระมหาจักรพรรดิพระเจ้าช้างเผือก แจ้งในลักษณะ
พระราชสารและส่งพระแก้วฟ้าคืนมาทั้งนั้น ก็ระอาพระทัยนัก พอ
พระเทพกษัตริย์หาประชวรพระโรค จึงยกแต่งการที่จะส่งพระราชธิดา
และทิดเจ้าแก้วน้ำสาวใช้ท้ายชาย ๕๐๐ หญิง ๕๐๐

ครั้นเดือน ๕ คักราช ๙๑๓ บักรัตติก (๑) (พ.ศ. ๒๐๙๔)
จึงมีพระราชโองการดำรัสให้พระยาแมนคุมไพร่ ๑๐๐๐ ไปส่ง พระยา
แมนกับทูทานทูตก็เชิญเสด็จพระเทพกษัตริย์ ขึ้นทรงสัฎาภาณูจน์
ยานมาศ ไปโดยสถลมารคสมอส

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐว่า คักราช ๙๒๖ ขวดคก

ฝ่ายพระมหาธรรมราชา แต่แจ้งว่า พระมหาจักรพรรดิพระเจ้า
ช้างเผือก จะส่งพระเทพกษัตริย์ขึ้นไปกรุงศรีสัตนาคนหุต ก็ให้
ม้าเร็วถือหนังสือไปถวายพระเจ้าหงสาวดี ๆ ทราบ ก็แต่งให้พระตะบะ
เป็นนายกอง พาเสด็จมานมัสการกลอกหม้อ คมพล ๑๐๐๐๐ รถม้า
ตั้งชุมนุมคยอยู่ตำบลมะเวียง นอกกำแพงเมืองเพชรบุรี ออกสะกดทัพ
ชาวกรุงศรีสัตนาคนหุตนั้นแตกฉาน ได้พระเทพกษัตริย์ไปถวาย
พระเจ้าหงสาวดี

ฝ่ายพระยาลาวซึ่งมารับพระเทพกษัตริย์ ก็เอาค้ำขึงขังไป
กราบทูลพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตทูลพระกร พระเจ้ากรุงศรีสัตนา
คนหุตแจ้งประพาศเหตุ ก็ทรงพระพิโรธว่า ซึ่งพระเจ้าหงสาวดีแต่ง
รพมาสะกัศยซึ่งเอาพระเทพกษัตริย์ไปทั้งนี้ ก็เพราะเมืองพระ
พิษณุโลกเป็นต้น จำระกัศยให้ถึงขนาด พระองค์ก็ให้ย้าย
ช้างมารพละยกไปหาเมืองพิษณุโลก ฝ่ายสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ
พระเจ้าช้างเผือกแจ้ง ก็ตรัสให้ไปห้าม พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต
ถึงทโดยพระราชโองการมิได้ยกไป

(๑๖) รัชกาลสมเด็จพระมหินทราธิราช (ครั้งที่ ๑)

ครั้นศักราช ๙๑๕ ปีชวดจัตวาศก (พ.ศ. ๒๐๙๕) เดือน ๑๒
สมเด็จพระมหาจักรพรรดิพระเจ้าช้างเผือก ก็ยกสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ
พระมหินทราธิราช . เสด็จขึ้นผ่านพิภพโอรสียสวรวชิราธิราชไว้
ประเพณี ครองครองแผ่นดินกรุงพระมหานครศรีอยุธยา สมเด็จพระ

(๑) ฉบับจำลอง จ. ศ. ๑๑๖๖ ว่า ปีฉลูศก ศักราช ๙๒๗

พระมหากิจรพรตพระเจ้าช้างเผือก เสกข์ออกไปอยู่วังหลัง ในขณะนั้น
พระชนม์ได้ ๕๔ พระพรรษา ส่วนสมเด็จพระมหินทราธิราชเจ้าแผ่นดิน
เมื่อเสกข์ขึ้นเสวยราชสมบัติพระชนม์ได้ ๒๕ พรรษา สมเด็จพระ
กิจรพรตพระเจ้าช้างเผือก เวนราชสมบัติแล้ว ถึงวันเดือน ๓ ก็
เสกข์ขึ้นไปเมืองลพบุรี ครัสกั้ให้บูรณะอารามพระศรีรัตนมหาธาตุให้
บริบูรณ์ และแต่งประชานางชี ๒๐๐ กับข้าพระ ให้อยู่รักษาพระ
มหาธาตุ แล้วก็เสกข์ลงมายังกรุงพระมหานครศรีอยุธยา

ครั้นนั้นเมืองเหนือทั้งปวงเป็นสิทธิแก่พระมหาธรรมราชาเจ้า
อนึ่ง การแผ่นดินในกรุงพระมหานครศรีอยุธยา พระมหาธรรมราชา
บังคับบัญชาลงมาประการใด สมเด็จพระมหินทราธิราชเจ้าแผ่นดิน
ต้องกระทำตามทุกประการ ก็ขึ้นเคืองพระราชหฤทัย จึงเอาความ
นั้นไปกราบทูลสมเด็จพระราชบิดา สมเด็จพระมหากิจรพรตพระเจ้า
ช้างเผือก ก็น้อยพระทัย ขณะนั้นพระยารามออกจากที่กำแพงเพชร
เอามาเป็นพระยาจันทบุรี สมเด็จพระมหินทราธิราช ก็ตรัสกิจการ
ทั้งปวงด้วยพระยารามเป็นความลับ แล้วก็ส่งข่าวไปแก่พระเจ้ากรุง
ศรีสัตนาคนหุต ให้ยกมาเอาเมืองพระพิษณุโลก จึงพระเจ้ากรุง
ศรีสัตนาคนหุต ก็บำรุงช้างม้าพลสรรพ จะยกมาเอาเมือง
พิษณุโลก พระมหาธรรมราชาตรัสรู้ ว่า พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต
จะยกทัพมา มิได้แจ้งในกล ก็ส่งข่าวมาทูลแก่สมเด็จพระมหินท
ราธิราชเจ้าแผ่นดิน พระมหินทราธิราชเจ้าแผ่นดิน ก็ให้พระยาศรีราช
เดโช และพระทายนำขึ้นไปช่วย แต่ส่งเป็นความลับไปว่า ถูทัพ

กรุงศรีสัตนาคนหุตล้อมเมืองพระพิษณุโลกเมื่อใด ก็ให้คุมเอาพระมหา
 ธรรมราชาลงไป เสร็จราชการแล้วจะเสด็จให้ถึงขนาด พระยาศรี
 ราชเทโวไปถึงเมืองพระพิษณุโลก ก็มีไว้ความลับ กลับเอาคิซึ่ง
 พระยารามกับสมเด็จพระมหินทราธิราชเจ้าแผ่นดิน คิดการเป็นความ
 ลับนั้น ทูลแถลงแก่พระมหาธรรมราชาทุกประการ พระมหาธรรม
 ราชาแจ้งตระหนัก ก็ให้ข้าหลวงเอาข่าวรุดขึ้นไปทูลแก่พระเจ้าหงสาวดี

ฝ่ายพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต ก็ยกช้างม้าวิฬประมาณ
 ๒๐ มื่น มาโดยทางนครไทย มายังเมืองพระพิษณุโลก พระมหา
 ธรรมราชาให้กวาดครัวเมืองนอกทั้งปวงเข้ามาในเมืองพระพิษณุโลก
 และก็แต่งการที่จะกันเมืองไว้พร้อมเสร็จ ฝ่ายพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคน
 หุตยกมาถึงเมืองพระพิษณุโลกเดือนยี่แรม ๑๓ ค่ำจุลศัเบญจศก^(๑)
 ก็ตั้งทัพพลยี่พลายในตำบลโพธิ์เรียง ทรงประศุสวรค์ ไกลออกไป
 ประมาณ ๕๐ เส้น ทัพพระยาแสนสินทร์คว่างฟ้า ตั้งตำบลเตาไฟ
 พระยามือไฟ ตั้งตำบลวัดเขาพราหมณ์ ทัพพระยานคร ตั้งตำบล
 สระแก้ว ทัพพระยามือเหล็ก ตั้งตำบลบางสะแก

ฝ่ายสมเด็จพระมหินทราธิราชเจ้ากำหนดว่า ทัพกรุงศรีสัตนา
 คนหุตยกมายังเมืองพระพิษณุโลกแล้ว พระองค์ก็กรีธาพลเสด็จขึ้น
 ไปโดยทางชลมารค ตั้งทัพหลวงตำบลพิง พระยารามและพระยาจักรี
 เป็นกองหน้าขึ้นไปตั้งตำบลวัดจุฬามณี และทัพเรือจอดแคว้วัดจุฬามณี
 ทั้งสองฟากน้ำ แน่นตลอดลงไปจนทัพหลวงณปากน้ำพิง แล้วก็ยก

(๑) ฉบับจำลอง จ.ศ. ๑๑๓๖ ว่า ปีเถาะศก ๙๒๙

ขึ้นไปว่า จะยกเข้าไปช่วยกันเมืองพระพิษณุโลก พระมหาธรรมราชา
 ครัสตราจารย์การอยู่แล้ว ก็ให้ออกมาห้ามมิให้เข้าไป ฝ่ายพระเจ้า
 กรุงศรีสัตนาคนหุตแจ้งว่า สมเด็จพระมหินทราธิราชยกกองทัพเรือ
 ขึ้นมาเหมือนกำหนดกักตักพระทัย ครัสติให้ยกพลเข้าขึ้นเมือง และ
 แต่งทหารห่มเสื้อเหลือง ๓๐๐๐ หุ่นพลเข้าไป เจ้าหน้าที่เชิงเทียน
 ก็สาธยายไฟเหลนหลาว ต้องชาวล้านช้างตายมากนัก พระเจ้ากรุง
 ศรีสัตนาคนหุตเห็นดังนั้น ก็เสด็จยกพลเข้าขึ้นช้างพระที่นั่งแผ้วหาร
 อยู่แทขริมคูเมือง ให้เจ้าหน้าที่ทำทูลขุขังตัวข้ามคูเข้าไปจนถึงเชิง
 กำแพงเมือง ชาวพระพิษณุโลกผู้รักษากำแพง ฟังข่าวรลระนาม
 ได้ต้อง จึงพระมหาธรรมราชาเสด็จไปขึ้นช้างพระที่นั่ง ครัสติให้
 ครุเอาพลอาสา ๕๐๐ ออกทะลวงฟัน พลลาวก็พ่ายออกไป พระเจ้า
 กรุงศรีสัตนาคนหุตก็ถอยไปยังค่ายหลวง และบัญชาให้นายทัพ
 นายกองตบชนะเมือง

ฝ่ายสมเด็จพระมหาธรรมราชา ท้าวกิจการที่จะทำลายทัพเรือ
 ก็ครัสติให้เอาไม้ไผ่ผูกแพกว้าง ๑๐ วา ยาว ๒๐ วา ๕๐ แผ แล้ว
 เอาเชือกเพลิงใส่เต็มหลังแพ ชื่อนี้มีขางรถท่วไปทั้งนั้น และให้
 แต่งเรือเร็วไว้ ๒ ลำ สำหรับระโชกเพลิง ครั้นจัดการเสร็จณเดือน ๔
 ขึ้น ๔ ค่ำเพลาเย็นตก ก็ให้ปล่อยแพพืดกันลงไปถึงคันทวนวิ
 จุฬามณี เรือเร็ว ๒ ลำก็เอาเพลิงจกเชือกไฟหลังแพลลคชนมาทาง
 สองข้าง เพลิงก็ติดโรงเรือนเป็นอันหนึ่งอันเดียว น้ำนั้นตนเชียว
 ก็พัดแพเร็วลงไป กองทัพเรือมีทันรู้ตัว คอเห็นแพไฟเต็มแม่น้ำลงมา

ก็ตกใจ ลงเรือทันที มีที่นั่ง เย็นสบายค้ำเป็นโกลาหล แผลไฟ
ก็ไหม้เรือตอกันไป เสียเรือและผู้คนตายเป็นอันมาก เรือและคน
กองหน้าที่เหลือนั้น ก็ร่นลงไปยังทัพหลวงณปากน้ำพิง

ฝ่ายพระเจ้าหงสาวดีแจ้งข่าวว่า เมืองพระพิษณุโลกเกิดศึก ก็
ใช้พระยาภูกาม พระยาเสฉุหาญ มาเป็นนายกอง มี ๑๐๐๐ พล
๑๐๐๐๐ รุดมาช่วยกันเมืองพระพิษณุโลก พระยาภูกาม พระยา
เสฉุหาญ ก็ยกทัพมาลงเมืองพระพิษณุโลก เห็นข้าศึกล้อมแล้ว
ก็หักเข้ากำแพงพระยามือเหล็ก ซึ่งตั้งในบางสระแก ทัพพระยามือเหล็ก
ต้านมิได้ ก็พ่ายแยกออกไป พระยาภูกามและพระยาเสฉุหาญ
ก็ยกพลเข้าในเมืองพระพิษณุโลกได้ พระยาภูกามและพระยาเสฉุหาญ
ก็ยกพลทรวางหงสา ก็เข้าไปถวายบังคมพระมหาธรรมราชา ๆ ก็
ให้รางวัลแก่ผู้มาช่วยทั้งนั้นเป็นอันมาก สมเด็จพระมหาธรรมราชา
เจ้าแผ่นดิน รู้ว่าพระเจ้าหงสาวดีได้กองทัพมาช่วยเมืองพิษณุโลก
เห็นการศึกไม่สมหมายแล้ว ก็เลิกกองทัพคนลงมายังพระนครศรี
อยุธยา ฝ่ายพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต เห็นว่าจะเอาเมืองพระพิษณุโลก
มิได้ ก็เลิกทัพจากเมืองพระพิษณุโลกคืนไปโดยทางบ้านมุงดอน
ชมภู จึงพระยาภูกามและพระยาเสฉุหาญ ทูลแก่พระมหาธรรมราชาว่า
ข้าพเจ้าทั้งสองจะขอออกไปตามตีทัพพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต ให้แตก
ฉานเป็นบำเหน็จมิช พระมหาธรรมราชาก็ตรัสห้าม ว่าศึกใหญ่มิได้
แตกฉานล้าไปดังนี้ อันจะยกไปตามนั้นหาธรรมเนียมมิได้ พระยา
ทั้งสองก็ทูลว่า พระเจ้าหงสาวดีใช้ข้าพเจ้าทั้งสองมาครานี้ ยังไม่

ไต่รยพุ่งเป็นสามารด ครั้นข้าพเจ้ามียกไปตามไซ้ เห็นว่าพระเจ้า
 หงสาวดีจะลงไทย พระมหาธรรมราชาก็ตรัสว่าท่านทั้งสองยกมาก
 ไต่กระทำการรบพุ่งมิชยอยู่แล้ว และซึ่งว่าพระเจ้าหงสาวดีจะลงไทย
 นั้นเป็นภาระธุระเรา ถ้าท่านมิฟัง จะฉีกนยกไปให้ไต่เห็นจะเสียที่ข้าศึก
 เป็นมั่นคง พระยาภูกาม พระยาเสื่อหาญ มิไต่ฟังบัญชา กรวย
 ถวายบังคมลาแล้วก็ยกพลไปตาม ฝ่ายพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต
 เมื่อล่ำทัพไปนั้น บัญชาให้พระยาแสนสุนทรคว่างฟ้า พระยานคร
 พระยามือไฟ ทั้งสามทัพขึ้นอยู่หลัง ครั้นถึงตำบลวารและทาง
 นั้นเคย พระยาแสนสุนทรคว่างฟ้า พระยานคร พระยามือไฟ
 แต่งพลทหารซุ่มไว้ ๒ ข้างทาง แล้วขยิบมาตั้งพลอยู่ใกล้ทางประมาณ
 ๓๐ เส้น แต่งม้าไวค้อยยัทัพอื่นไปตาม พระยาภูกามและพระยา
 เสื่อหาญ ยกไปถึงตำบลวาร มีทันรู้วาทัพพะใหญ่ตั้งรับอยู่ในที่นั้น
 เห็นแต่ม้าเท่านั้นก็ไล่เข้าไป ทัพกรุงศรีสัตนาคนหุต ก็ยกพลเข้า
 ประทะกันถึงอาวุธสิ้น ฝ่ายทหารชาวล้านช้างอันซุ่มไว้นั้น เห็นได้
 ทัพออกกระโหมตกระหนาบ ทัพพระยาภูกาม พระยาเสื่อหาญก็
 แดกฉาน ชาวทัพล้านช้างก็ไล่ฟันแทงพลหงสาวดีตายมากนัก นาย
 ม้าผู้ก็ตายหลายคน ทัพพระยาภูกาม พระยาเสื่อหาญเสียม้าและ
 เครื่องศาสตราวุธเป็นอันมาก ก็พ่ายคินมาเมืองพระพิษณุโลก ครั้น
 เสร็จการศึก พระยาศรีราชเดโชมิไต่ลงไป ก็อยู่ด้วยพระมหาธรรม
 ราชา แต่พระทัยนำหนิงลงไปยังพระนครศรีอยุธยา

ถึงวันเดือน ๘ ปีชวดฉศก (จ.ศ. ๙๑๖ พ.ศ. ๒๐๙๗)
 สมเด็จพระมหาจักรพรรดิพระเจ้าช้างเผือก ก็เสด็จทรงพระผนวช
 ข้าราชการก็บวชโดยเสด็จเป็นอันมาก ฝ่ายพระมหาธรรมราชาทราบ
 พระทัยตระหนักรว่า สมเด็จพระมหินทราธิราชเจ้าแผ่นดิน คึกการ
 ทั้งปวงด้วยพระยารามพิททูลยุยง และสัญญาแก่พระเจ้าล้านช้างให้
 ยกมาเอาเมืองพระพิษณุโลก พระองค์ก็ให้มีหนังสือรับสั่งลงไปถึง
 สมเด็จพระมหินทราธิราชเจ้าแผ่นดิน ว่าเมืองพิษณุโลกเจ้าเมืองมิได้
 จะขอพระยารามขึ้นมาเป็นพระยาพิษณุ สมเด็จพระมหินทราธิราช
 เจ้าแผ่นดิน ครั้นตรัสทราบดังนั้นก็เคืองพระทัย ฝ่ายพระยาราม
 แจ้งดังนั้น ก็กลัวพระมหาธรรมราชาจะส่งตัวไปหงสาวดี ก็ทูลแก่
 สมเด็จพระมหินทราธิราชเจ้าแผ่นดิน ว่าข้าพเจ้าได้ฟังซึ่งกิจการใน
 เมืองพระพิษณุโลกนั้น ว่าพระมหาธรรมราชาคึกการทั้งปวงเป็นฝ่าย
 ช้างพระเจ้าหงสาวดี และเขาเมืองเหนือทั้งปวงไปขึ้นแก่พระเจ้า
 หงสาวดีแล้ว บัดนี้จะย้ายเอาท้าวพระยาผู้ใหญ่ในพระนครไปยัง
 หงสาวดีเล่า และซึ่งพระมหาธรรมราชาบังคับบัญชาพระองค์ลงมา
 เป็นสิทธิดังนี้ ข้าพเจ้าเห็นไม่ควร ถ้าและคึกหงสาวดีมาถึงพระนครก็
 ข้าพเจ้าขอประกันตักแต่งการป้องกันพระนครไว้ให้ได้ สมเด็จพระมหิน
 ทราธิราชเจ้าแผ่นดิน เห็นชอบด้วยกับบัญชาโดยพระยาราม

(๑๕) รัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราช

(ครั้งที่ ๒)

สมเด็จพระมหินทราธิราชเจ้าแผ่นดิน และพระยารามก็เอาขุน
 ๕๕ คตซึ่งคึกทั้งปวงนั้น กราบทูลแก่พระมหาจักรพรรดิพระเจ้าช้างเผือก

แล้วเชิญเชิญพระองค์ลาพระผนวชออกมาครองราชสมบัติ พระเจ้า
ช้างเผือกก็มีไต่รับ จึงสมเด็จพระหินทราธิราชเจ้าแผ่นดิน และ
พระยาราม ก็ทูลวิงวอนเป็นหลายครั้ง ว่าบัณฑิตนี้จะมาตั้งประชา
ราชกุมารทั้งปวงแล้ว ขอทรงพระกรุณาเสด็จมาครองราชสมบัติ เอา
อาณาประชาราษฎร์ทั้งหลายไว้ให้ออก พระเจ้าช้างเผือกก็ตรัสบัญชา
ตามสมเด็จพระไกรสรธิราชกราบทูลนั้น จึงเสด็จลาพระผนวชในเดือน
๔ แรม ๑๓ ค่ำ คักราช ๙๑๖ ขาลฉศก (๑) (พ.ศ. ๒๐๙๗)

ฝ่ายพระเจ้าหงสาวดีแจ้งข่าวไปว่า พระยาภูกาม พระยาเลื้อหาญ
ซึ่งให้มาช่วยกันเมืองพระพิษณุโลก กลับเสียทัพแก่ชาวล้านช้าง ก็
ทรงพระโกรธ และให้ม้าใช้มาหาพระยาภูกามและพระยาเลื้อหาญ
ไปประลองโทษ พระยาภูกาม พระยาเลื้อหาญกลัวพระราชอาชญาพระเจ้า
หงสาวดี ก็ทูลวิงวอนพระมหาธรรมราชา เชิญเสด็จขึ้นไปช่วยขอโทษ
พระมหาธรรมราชาก็ทรงพระกรุณาแก่พระยาภูกาม พระยาเลื้อหาญ
จึงพาพระนเรศวรราชบุตรเสด็จขึ้นไปถึงเมืองหงสาวดี ทูลขอโทษพระยา
ภูกามและพระยาเลื้อหาญแก่พระเจ้าหงสาวดี พระเจ้าหงสาวดีตรัสว่า
มันทั้งสองนี้โทษถึงตายอยู่แล้ว แต่พระเจ้าน้องเราไต่ ขึ้นมาขอแล้ว
เรายกโทษให้ พระมหาธรรมราชาก็โสมนัส รักใคร่ในพระเจ้า
หงสาวดีเป็นอันมาก ขณะเมื่อพระมหาธรรมราชาเสด็จไปกรุง
หงสาวดีนั้น ข่าวแจ้งลงไปถึงกรุงพระมหานครศรีอยุธยา สมเด็จ
พระมหินทราธิราช ก็กราบทูลแก่สมเด็จพระราชบิดาว่า พระมหา

(๑) ฉบับจำลอง จ.ศ. ๑๑๓๖ ว่า คักราชได้ ๙๓๐ ปีมะโรงศก

ธรรมราชา^{นี้} มิได้สวามิภักดิ์ต่อพระองค์แล้ว ไปฝ่ายฝากไมตรีแต่เจ้า
 หงสาวดีฝ่ายเดียว จำจะยกทัพ^{นี้}ขึ้นไปเชิญเสด็จพระเจ้าพันนางกับ
 ราชันคทา ลงมาไว้ณพระนครศรีอยุธยา ถึงมาครพระมหาธรรมราชา
 จะคิดประการใด ก็จะเป็นห่วงอาลัยอยู่ อันพระมหาธรรมราชาเห็น
 จะไม่พิน^{นี้}งอมพระหัตถ์ สมเด็จพระราชบิดาก็เห็นด้วย จึงตรัสให้
 พระยารามอยู่^{นี้}รักษาพระนคร สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับพระมเหสีนทร
 ธิราช^{นี้} ก็กรีธาพลเสด็จโดยชลมารคถึงเมืองพระพิษณุโลก ก็
 รัชสมเด็จพระวิสุทธิกษัตริย์ กับเอกราช^{นี้} อันเป็นพระภาคิไนยราช
 และศรีอภัยพล^{นี้}ข้าหลวงเดิม ซึ่งให้^{นี้}ขึ้นมาแต่ก่อนนั้น แล้วสมเด็จพระ
 พระพุทธเจ้าอยู่หัว กับพระมเหสีนทรธิราช ก็เสด็จส่งจากเมืองพระ
 พิษณุโลก ไปประทับยังเมืองนครสวรรค์ จึงสมเด็จพระมเหสีนทร
 ธิราช กราบทูลสมเด็จพระราชบิดาว่า เมืองกำแพงเพชรเป็นทางศึก
 กำลังศึก จะขอทำลายเมืองกำแพงเพชรเสีย กวาท^{นี้}เทเขาครอบครัว
 อพยพลงไปไว้ณกรุงพระมหานครศรีอยุธยา ถึงคัมภีร์^{นี้}มากจะไต่หย่อน
 กำลังลง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับ^{นี้}ตรัสเห็นด้วย ทพ^{นี้}หลวงก็ตั้งยังอยู่
 ณเมืองนครสวรรค์ สมเด็จพระมเหสีนทรธิราช ก็ยกกองทัพขึ้นไป
 ยังเมืองกำแพงเพชร ทพหลวงทั้งค่ายท่ายเมือง พระยาศรีเป็น
 กองหน้าเข้าตั้งค่ายแทบ^{นี้}คเมือง ฝ่ายขุนอินทเสนา และขุนต่างใจ
 ข้าหลวงซึ่งตั้งไปแต่พระพิษณุโลกนั้น แต่^{นี้}ข้าวกักรว^{นี้}จัต^{นี้}พล^{นี้}ต่าง^{นี้}กัน
 เมืองกำแพงเพชรเป็นสำ^{นี้}มาร^{นี้}ถ^{นี้} ครันกองทัพเข้าตั้งแทบ^{นี้}คเมือง ก็แต่ง
 พลออก^{นี้}ห^{นี้}ก^{นี้}ค่ายพระยาศรี ๆ ก็ฝ่ายแก่ชาวเมืองกำแพงเพชร จึง

พระยาศรีภักดิ์แต่งการที่จะปล้นเมืองกำแพงเพชร ก็จัดชาวขามใน
หมวดพันตรีชัยศึก ๑๐๐๐ แต่งการสรวักยกเข้าปล้นเมืองในเพล
ากลางคืน เมื่อแรกยกเข้าไปนั้น ชาวเมืองสงสัยอยู่ ละให้เข้าไปถึงเชิง
กำแพง แล้วก็วางขึงไฟและพุ่งสาธตราวุธมาต้อนชาวขามา ๆ ก็พ่าย
ออกมา แต่ยกเข้าปล้นเมืองถึง ๓ วันรพลตายมาก เห็นจะเอาเมือง
มิได้ สมเด็จพระมหินทราธิราชเจ้า ก็เลิกทัพหลวงคืนลงมายัง
นครสวรรค์ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิพระเจ้าช้างเผือก และสมเด็จพระ
พระมหินทราธิราชเจ้า ก็เสด็จลงมายังพระมหานครศรีอยุธยา ส่วน
พระยารามอยู่แต่งการซึ่งจะกันพระนคร และในหน้าที่กำแพงรอบ
พระนครนั้น ให้แต่งข้อมเพ็ชรและหอรบระยะไกลกันแต่เส้นหนึ่ง
วางขึงใหญ่ไว้ระยะแต่ ๑๐ วา ขึงระยะเหลี่ยมจำรงมณฑกกระยะไกลกัน
แต่ ๕ วา อันกำแพงพระนครขณะนั้น ตั้งโดยกระบวนเก่าและยัง
ไปรอลงทั้งในริมน้ำ พระยารามก็ให้ตั้งค่ายรายไปตามริมน้ำเป็น
ชั้นหนึ่ง และไว้ขึงจำรงมณฑกสำหรับค่ายนั้นก็มากแล้ว ให้ตั้งหอ
โทรในกลางน้ำ ไกลริมฝั่งไป ๕ วารอบพระนคร มิให้ข้าศึกเอาเรือ
เข้ามาตีริมพระนครได้

ฝ่ายข้าหลวงในเมืองพระพิษณุโลก ครั้นสมเด็จพระมหาจักร
พรรดิพระเจ้าช้างเผือก และสมเด็จพระมหินทราธิราช มานำพระวิสุทธิ
กษัตริย์และเอกาทศรถูก ก็ครอบครองอพยพข้าหลวงเดิมลงไปแล้ว
ก็ขึ้นมารบไปยังกรุงหงสาวดี กราบทูลแก่พระมหาธรรมราชาเจ้าตาก
ประการ พระมหาธรรมราชาได้แจ้งดังนั้น ก็ตกพระทัย จึงเข้าไป

เมื่อพระเจ้าหงสาวดี เสด็จขึ้นพระยารามกับสมเด็จพระมหินทราธิราช
 คึกการกันแต่ต้นจนมาถึงหาญรับพระวิสุทธิกษัตริย์ ลงไปกรุงพระ
 มหานครศรีอยุธยา นั้น ทูลแก่พระเจ้าหงสาวดีทุกประการ พระเจ้า
 หงสาวดีแจ้งเหตุการณ์นั้น ก็เคืองพระราชหฤทัย จึงตรัสแก่พระมหา
 ธรรมราชา ว่าซึ่งกรุงพระมหานครศรีอยุธยา เลียดสัตยาบันสัตย์กลับ
 เป็นปรปักษ์ข้าศึกแก่พระเจ้าน้องเรานั้น จะละไว้ไม่ได้ พระเจ้าน้องเรา
 เร่งลงไปจัดแจงกองทัพทั้งเจ็ดเมืองเหนือ และเสบียงอาหารไว้ให้
 สร้อย เกือบ ๑๒ เราจะยกลงไป พระมหาธรรมราชาเจ้ารับบัญชา
 พระเจ้าหงสาวดีแล้ว ก็ถวายบังคมลามายังเมืองพระพิษณุโลก จัด
 แสงเสบียงอาหารข้างม้าวพลทั้งเจ็ดเมืองเหนือไว้ ฝ่ายพระเจ้าหงสาวดี
 ให้บำรุงข้างม้าวพลสรว

ศักราช ๙๑๗ ปีเถาะสัปตศก (พ.ศ. ๒๐๙๘) วันพฤหัสบดี
 เดือน ๑๒ ขึ้น ๔ ค่ำ เพลารุ่งแล้ว ๒ นาฬิกา ๖ บาท สมเด็จพระเจ้า
 หงสาวดีก็เสด็จทรงปริตโตทกธาราภิเษกเสร็จ เสด็จทรงเครื่องสรีราช
 วิภูลนาถารากาญจนวิเชียรมาลี มณีมาศมงกุฎ สำหรับวิชัยยุทธราช
 วรรณมเสรี เสด็จทรงช้างต้นพลายชมพูทัก สูง ๖ ศอก ๒ นิ้ว ผูก
 พระที่นั่งสุวรรณมหารูป เป็นบรมอัครยานพาหนะ พร้อมด้วยแสน
 สุรชาติโยธาทหารเทียมหาญ พลโล่หัตถ์เขนทองอนคิเรกมเหศวร
 นาวารูปประภักดิ์ศิลาสินคพครองคพาชีชาติพันธุ์ ออกรับด้วยกาญจน
 กลิงกลต อภิรมย์สรวไฟโรจโรจิต พิพิธประภาการ ฉงชัยธงประดาก
 เป็นขนคั่นแนไสว เคียรค้ายด้วยท้าวพระยาพลากรกันกริ้ว ร่ายระย

โดยขบวนบวร พยหาตชัยขวาหน้าหลังทั้งปวงเสร็จ ใต้เพลา
มหาวิชัยฤกษ์ ไหราชันฉิ่งชัย ทวีचारยเข้าสังข์ประโคมฉิ่ง
กลองกาหล กึกก้องนฤนาทสนั่นพลุอากาศ ดำเนินอวัชลีลาพยุห
แสนยารทพิหลวง ออกจากหงสาวดีรอนแรมมา ๒๕ เว้นถึงแคว
เมืองกำแพงเพชร เล็กๆ ประทับเถลิงราชพลับพลาชัยราชาอาคัน
จึงทำรำสให้พระเจ้าแปรเป็นนายกของทัพเรือ แล้วพระเจ้าหงสาวดีก็ยก
ลงมาชุมพลทั้งทัพบกทัพเรือณเมืองนครสวรรค์ และพลพระเจ้า
หงสาวดียกมาครั้งนั้น คือพลพระม้ามอญในหงสาวดี อังวะ ตองอ
เมืองปวณ และเมืองประแสร์นิว เมืองกอง เมืองมิต เมืองตาละ
เมืองหน่าย เมืองอมวง เมืองสะพัวบัวแด้ และเมืองสรอบ เมือง
ไทยใหญ่ อนึ่งทัพเชียงใหม่ พระเจ้าเชียงใหม่ประจวบ จึงแบ่ง
ให้พระแสนหลวงพิงชัย เป็นนายกของฉื่อพลลาวเฉียงใหม่ทั้งปวง
มาด้วยพระเจ้าหงสาวดีเป็นทัพหนึ่ง และกำหนดพลนั้นมีบัญชี ๑๐๐
หมื่น สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชเจ้า เป็นนายกของฉื่อพลเมือง
เหนือทั้งเจ็ดเมือง มาด้วยพระเจ้าหงสาวดีเป็นทัพหนึ่ง

ครั้นได้ศุภวารฤกษ์ดี พระเจ้าหงสาวดีก็กรีพยุหโยธาทัพ
ทั้งปวง ลงมายังพระนครศรีอยุธยา พระเจ้าช้างเผือกและสมเด็จพระ
พระมหินทราธิราชเจ้าขาว ก็ให้ชัยพลเมืองนอกทั้งปวงเข้าพระนคร
และไต่แต่ในแขวงจังหวัดซึ่งอยู่ใกล้พระนครทั้งสี่แขวงนั้นประมาณ
ส่วนหนึ่ง และซึ่งมิได้เข้ามานั้นออกอยู่ป่าเป็นอันมาก อนึ่งพลเมือง
เล็กน้อยทั้งปวงมิได้เข้าพระนครและออกอยู่ป่ามาก ไต่แต่ตัวเจ้าเมือง

และพลสำหรับเจ้าเมืองนั้นเข้ามาพระนคร สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ให้
พระยารามตรวจจัดพลสรรพาวุธ ขึ้นประจำหน้าที่กำแพงรอบพระนคร
และค่ายทั้งปวงก็มั่นคงนัก แล้วก็แต่งตั้งกองแล่นไว้มิทั้ง ๔ ด้านรอบ
พระนคร ด้านละ ๕ กอง ส่วนพระยารามนั้นตั้งทัพในท้อง
สนามหลวง เป็นกองกลางจะไต่ยกไปช่วยทั้ง ๔ ด้าน อนึ่งหน้าที่ใด
ซึ่งเป็นหน้าที่กวดขัน พระเจ้าอยู่หัวก็ไว้พระกลาโหมและพระยา
พลเทพ เมืองชัยนาท เมืองสุพรรณบุรี เมืองลพบุรี เมืองอินทบุรี
เมืองเพชรบุรี เมืองราชบุรี เมืองนครนายก เมืองสระบุรี เมือง
พรหมบุรี เมืองสรรคบุรี เมืองสิงห์บุรี เมืองนครชัยศรี เมืองอนบุรี
เมืองมฤททั้งนี้ อยู่ประจำหน้าที่แต่มีมหอรัตนชัยลงไปเกาะแก้ว
ซึ่งมีแต่คู หาแม่น้ำกันมิได้ และหน้าที่ทั้ง ๓ ด้านใช้แต่ในค่ายไปถึง
ประตูชัย พระยาพระคลังเป็นนายกองใหญ่ แต่ประตูชัยไปถึงวังชัย
พระอินทรานครบาลเป็นนายกองใหญ่ แต่มุขวังชัยไปถึงประตูชัย
พระท่ายน้ำเป็นนายกองใหญ่ แต่ประตูชัยไปถึงมมุขสารหลวง พระยา
ศรีราชเทโวเป็นนายกองใหญ่ แต่มุขสารหลวงมาพระราชวัง แต่
พระราชวังไปถึงข้อหน้า พระยาธรรมมาเป็นนายกอง ถึงพลทหารใน
ทั้งปวงรักษาหน้าที่

ฝ่ายพระเจ้าหงสาวดี ยกทัพมาตั้งกรุงพระนครศรีอยุธยา ๗ วัน
พัก เดือนอ้ายขึ้น ๑ ค่ำ ตั้งทัพมั่นณค่ายลุมพลี จึงพระยารามก็
ให้เอาขุนนารายณ์สังหาร ยาว ๓ วาเศษ กระสุน ๑๒ นิ้ว ลากไป
ตั้งในช่องมุขศพลวรรค์ ให้ทั้งกายิงเอากลางทัพพระเจ้าหงสาวดี

ต้องช่างมารวพลตายมาก และกระแสนั้นไปตกใกล้พลับพลาพระเจ้า
 หงสาวดี พระเจ้าหงสาวดีก็ให้เอากระแสนั้นไปฝังไว้ แล้วก็เสด็จ
 เลิกกองทัพมาตั้งณมหาพราหมณ์ พอทัพยกทัพเรือถึงพร้อม จึงพระ
 เจ้าหงสาวดีก็ตรัสกำหนดให้ทัพทั้งปวงเข้าล้อมพระนคร ในข้อหน้า
 ทัพบุรพไชยทัพมหาอุปราชาและทัพพระมหาธรรมราชา ทัพพระเจ้า
 อังวะไปข้างทักษิณ ทัพพระยาตะละและเจ้าฟ้าไทยใหญ่ และพระยา
 แส่นหลวงชาวเขียงใหม่ ไปข้างประจิมทิศ ทัพพระยาพะสิมและ
 พระยาของอู ทัพพระยาอภัยคามณี พระยาเลา พระยาพะตะปะ
 พระตะเบิด ตั้งทิศอุดร ฝ่ายทัพหลวงก็ยกเข้าไปตั้งณวัดมเหยงคณ์
 และทัพอื่นล้อมพระนครทั้งสี่ท้านั้น เมื่อแรกยกเข้าล้อมนั้นตั้งใกล้
 ริมน้ำออกไปประมาณ ๓๐ เส้น และเอาไม้ตาลเป็นค่ายพุนดินกัน
 ขันใหญ่ กว่าเจ็ดค่ายมันลงได้ ชาวพระนครวางบันใหญ่ออกไป
 ต้องพลพระเจ้าหงสาวดีตายมากนัก ครั้นตั้งค่ายมันกันขันใหญ่ได้
 แล้วประมาณ ๑๐ วัน ก็ยกเข้ามาตั้งค่ายอีกชั้นหนึ่ง ห่างค่ายเดิม
 ๑๐ เส้น ยังประมาณ ๒๐ เส้นจะถึงริมน้ำ ชาวพระนครแต่งพล
 อาสาออกทะลวงฟัน แล้ววางบันใหญ่ออกไปต้องพลพระเจ้าหงสาวดี
 เมื่อตั้งค่ายนั้นตายมากนัก และนายทัพนายกองเห็นจะตั้งค่ายใน
 กลางวันมิได้ ให้ลอบเข้าตั้งกลางคืนเป็นช้านาน จึงตั้งค่ายชั้นนั้นมัน
 ลงได้ แล้วพระเจ้าหงสาวดีก็ให้ยกเข้าตั้งค่ายอีกชั้นหนึ่งแล้ว ให้
 ถึงริมน้ำคูเมือง และค่ายชั้นนี้คงยากนัก ด้วยชาวพระนครวาง
 ขันใหญ่ และบันจินดา จ้าง มณฑก ถนัดเต็มแม่นยำ พลทั้งปวง

ต้องขึ้นไฟคายมากนัก จึงพระเจ้าหงสาวดีให้ชกอุโมงค์ ให้พลทั้งปวง
เดินเข้ามาเป็นหลายแห่งหลายสาย ครั้นถึงริมแม่น้ำที่จะตั้งค่ายนั้นก็
ชกเป็นอุโมงค์แล่นหากันโดยหน้าค่าย และลอบตั้งค่ายนั้นในกลางคืน
แล้วห้ามพลทั้งปวงให้สงบมิให้มีฉว ฝ่ายในพระนครรู้ว่าชาวหงสาวดี
ชกอุโมงค์เดิน ก็เอาปืนใหญ่ยิงออกไปมิได้ต้องข้าศึก ก็จัดกองอาษา
ออกไปทะลวงฟันได้หัวเข้ามาถวายหลายครั้ง และชาวหงสาวดีตั้งค่าย
ขึ้นนั้นเป็นเดือนเศษจึงตั้งได้ แต่พระเจ้าหงสาวดียกมาให้ตั้งค่ายล้อม
เป็น ๓ ครั้ง ประมาณ ๒ เดือนจึงเข้าล้อมได้ ถึงริมแม่น้ำคูเมือง

ฝ่ายสมเด็จพระนรินทร์ทราธิราชเจ้า จึงดำรัสแก่พระยาราม ให้
มีศุภอักษรขึ้นไปถึงเมืองล้านช้าง ขอกองทัพลงมาช่วย พระยาราม
ก็แต่งศุภอักษรโดยพระราชบริพารเสร็จแล้ว จึงแต่งให้ขุนราชเสนา
ขุนมหาวชิชัย กับไพร่ ๕๐ คนถือขึ้นไปยังเมืองล้านช้าง

เมื่อศึกหงสาวดียกมาล้อมพระนคร และตั้งค่ายไว้ ๓ ครั้ง
พระเจ้าช้างเผือกเสด็จเยี่ยมพระนครมิได้ขาด และแต่งกองอาษาออก
ไปกองละ ๑๐๐๐ กองละ ๒๐๐๐ ทั้งสี่ด้าน เป็นหลายหมื่นหลายกอง ได้
รบด้วยชาวหงสาวดีซึ่งเข้ามที่ตั้งค่ายนั้นทุกวัน และได้ฆ่าฟันชาว
หงสาวดีตาย ได้หัวเข้ามาถวายก็มาก ฝ่ายพลหงสาวดีเม่นล้มตาย
เท่าใด พลทั้งปวงก็มีได้แตกฉานยิ่งยกหนุนกันเข้ามา ยื้อกันให้
ตั้งค่าย ครั้นตั้งค่ายล้อมทั้งสี่ด้านแล้ว พระเจ้าหงสาวดีก็ดำรัสแก่
พระมหากษัตริย์ พระเจ้าแก้ว พระเจ้าอังวะ ท้าวพระยาทั้งหลายว่า
เราไปรบเมืองทุกแห่งได้ ครั้นยกเข้าล้อมได้และดังนี้ ก็แต่งการที่

จะเข้า^๔บนปล้นเอา^๕ไป^๖ด้วย^๗ฉวย^๘พล^๙นั้น และแผ่นดิน^{๑๐}อยุธยา^{๑๑}นี้เป็น^{๑๒}ราชธานี^{๑๓}
ใหญ่หลวง^{๑๔} เขาสมุทร^{๑๕}เป็น^{๑๖}คั่น^{๑๗}รอบ^{๑๘} ทิศ^{๑๙}เขา^{๒๐}พระ^{๒๑}สี^{๒๒}เน^{๒๓}ร^{๒๔}ว^{๒๕}า^{๒๖}ช^{๒๗} อัน^{๒๘}มี^{๒๙}แม่น้ำ^{๓๐}
สี^{๓๑}ทัน^{๓๒}คร^{๓๓}น^{๓๔}ท^{๓๕}ี^{๓๖}ร^{๓๗}อบ^{๓๘}ค^{๓๙}อบ^{๔๐} และ^{๔๑}ที่^{๔๒}จะ^{๔๓}ปล^{๔๔}้น^{๔๕}ได้^{๔๖}ไซ^{๔๗} เห็น^{๔๘}แต่^{๔๙}ชื่อ^{๕๐}หน้า^{๕๑}ค^{๕๒}าน^{๕๓}เค^{๕๔}ียว^{๕๕}
ถึง^{๕๖}ท^{๕๗}น^{๕๘}น^{๕๙}ก^{๖๐}ก^{๖๑} จะ^{๖๒}ปล^{๖๓}้น^{๖๔}เอา^{๖๕}เห^{๖๖}มี^{๖๗}อน^{๖๘}น^{๖๙}ค^{๗๐}ร^{๗๑}ท^{๗๒}ง^{๗๓}ป^{๗๔}วง^{๗๕}น^{๗๖}มี^{๗๗}ไ^{๗๘}ไ^{๗๙} และ^{๘๐}ซึ่ง^{๘๑}จะ^{๘๒}เ^{๘๓}ร^{๘๔}า^{๘๕}
อ^{๘๖}ย^{๘๗}ุ^{๘๘}ย^{๘๙}า^{๙๐}น^{๙๑}ค^{๙๒}ร^{๙๓}น^{๙๔} เ^{๙๕}ว^{๙๖}า^{๙๗}จะ^{๙๘}แ^{๙๙}่ง^{๑๐๐}การ^{๑๐๑}เ^{๑๐๒}็น^{๑๐๓}ง^{๑๐๔}า^{๑๐๕}น^{๑๐๖}บ^{๑๐๗}ัง^{๑๐๘}จะ^{๑๐๙}ไ^{๑๑๐}ได้^{๑๑๑} ให้^{๑๑๒}ท^{๑๑๓}้า^{๑๑๔}ว^{๑๑๕}พระ^{๑๑๖}ยา^{๑๑๗}และ^{๑๑๘}
น^{๑๑๙}าย^{๑๒๐}ท^{๑๒๑}ั^{๑๒๒}พ^{๑๒๓}น^{๑๒๔}าย^{๑๒๕}ก^{๑๒๖}อง^{๑๒๗}ท^{๑๒๘}้ง^{๑๒๙}ป^{๑๓๐}วง^{๑๓๑} ให้^{๑๓๒}ร^{๑๓๓}ัก^{๑๓๔}ษ^{๑๓๕}า^{๑๓๖}ด^{๑๓๗}ั^{๑๓๘}ม^{๑๓๙}ัน^{๑๔๐}ไว้^{๑๔๑} อ^{๑๔๒}ย^{๑๔๓}า^{๑๔๔}เพ^{๑๔๕}อ^{๑๔๖}ร^{๑๔๗}บ^{๑๔๘}พ^{๑๔๙}ุง^{๑๕๐} ให้^{๑๕๑}แ^{๑๕๒}่ง^{๑๕๓}ก^{๑๕๔}ัน^{๑๕๕}
อ^{๑๕๖}อก^{๑๕๗}ล^{๑๕๘}า^{๑๕๙}ห^{๑๖๐}า^{๑๖๑}ข^{๑๖๒}้า^{๑๖๓}ว^{๑๖๔}ไ^{๑๖๕}ว^{๑๖๖}เ^{๑๖๗}็น^{๑๖๘}ส^{๑๖๙}ะ^{๑๗๐}เ^{๑๗๑}ียง^{๑๗๒}เ^{๑๗๓}ียง^{๑๗๔}ไ^{๑๗๕}พร^{๑๗๖}์^{๑๗๗}พล^{๑๗๘}ท^{๑๗๙}้ง^{๑๘๐}ป^{๑๘๑}วง^{๑๘๒} ให้^{๑๘๓}ค^{๑๘๔}ร^{๑๘๕}บ^{๑๘๖}ย^{๑๘๗}ห^{๑๘๘}น^{๑๘๙}ง^{๑๙๐} แ^{๑๙๑}ล^{๑๙๒}ว^{๑๙๓}
จะ^{๑๙๔}ให้^{๑๙๕}ส^{๑๙๖}ำ^{๑๙๗}ร^{๑๙๘}ว^{๑๙๙}เ^{๒๐๐}า^{๒๐๑}ให้^{๒๐๒}ถ^{๒๐๓}ัว^{๒๐๔}น^{๒๐๕}ท^{๒๐๖}ัว^{๒๐๗}ค^{๒๐๘}ง^{๒๐๙}ท^{๒๑๐}ก^{๒๑๑}ห^{๒๑๒}ม^{๒๑๓}ุ^{๒๑๔}ท^{๒๑๕}ก^{๒๑๖}ก^{๒๑๗}อง^{๒๑๘} ถ^{๒๑๙}้า^{๒๒๐}น^{๒๒๑}าย^{๒๒๒}ท^{๒๒๓}ั^{๒๒๔}พ^{๒๒๕}น^{๒๒๖}าย^{๒๒๗}ก^{๒๒๘}อง^{๒๒๙}
ผู้^{๒๓๐}ไ^{๒๓๑}ด^{๒๓๒}ะ^{๒๓๓}เ^{๒๓๔}ียง^{๒๓๕}พล^{๒๓๖}น^{๒๓๗}มี^{๒๓๘}ค^{๒๓๙}ร^{๒๔๐}บ^{๒๔๑}เ^{๒๔๒}ียง^{๒๔๓}ไ^{๒๔๔}ไซ^{๒๔๕} จะ^{๒๔๖}ให้^{๒๔๗}ล^{๒๔๘}ง^{๒๔๙}ไ^{๒๕๐}ท^{๒๕๑}อ^{๒๕๒}ย^{๒๕๓}แ^{๒๕๔}ก^{๒๕๕}น^{๒๕๖}าย^{๒๕๗}ท^{๒๕๘}ั^{๒๕๙}พ^{๒๖๐}น^{๒๖๑}าย^{๒๖๒}ก^{๒๖๓}อง^{๒๖๔}ผู้^{๒๖๕}
น^{๒๖๖}เ^{๒๖๗}ียง^{๒๖๘}ส^{๒๖๙}ัน^{๒๗๐}ช^{๒๗๑}ี^{๒๗๒}ว^{๒๗๓}ิต^{๒๗๔} จ^{๒๗๕}ึง^{๒๗๖}ท^{๒๗๗}้า^{๒๗๘}ว^{๒๗๙}พระ^{๒๘๐}ยา^{๒๘๑}ท^{๒๘๒}้ง^{๒๘๓}ห^{๒๘๔}ล^{๒๘๕}า^{๒๘๖}ย^{๒๘๗} ก^{๒๘๘}ั^{๒๘๙}แ^{๒๙๐}่ง^{๒๙๑}พล^{๒๙๒}ไ^{๒๙๓}ว^{๒๙๔}ไ^{๒๙๕}ป^{๒๙๖}ระ^{๒๙๗}จ^{๒๙๘}ำ^{๒๙๙}ค^{๓๐๐}ำ^{๓๐๑}ย^{๓๐๒}ท^{๓๐๓}้ง^{๓๐๔}ป^{๓๐๕}วง^{๓๐๖}
แต่^{๓๐๗}พ^{๓๐๘}อ^{๓๐๙}ร^{๓๑๐}บ^{๓๑๑}พ^{๓๑๒}ุง^{๓๑๓}ย^{๓๑๔}อ^{๓๑๕}ง^{๓๑๖}ก^{๓๑๗}ัน^{๓๑๘}หน้า^{๓๑๙}ค^{๓๒๐}ำ^{๓๒๑}ย^{๓๒๒} แ^{๓๒๓}ล^{๓๒๔}ว^{๓๒๕}ก็^{๓๒๖}แ^{๓๒๗}่ง^{๓๒๘}พล^{๓๒๙}อ^{๓๓๐}ก^{๓๓๑}ไป^{๓๓๒}ล^{๓๓๓}า^{๓๓๔}ห^{๓๓๕}า^{๓๓๖}ข^{๓๓๗}้า^{๓๓๘}ว^{๓๓๙} ท^{๓๔๐}ก^{๓๔๑}
ห^{๓๔๒}ม^{๓๔๓}ุ^{๓๔๔}ท^{๓๔๕}ก^{๓๔๖}ก^{๓๔๗}อง^{๓๔๘}ไ^{๓๔๙}ด^{๓๕๐}ย^{๓๕๑}พระ^{๓๕๒}ร^{๓๕๓}า^{๓๕๔}ช^{๓๕๕}ำ^{๓๕๖}ห^{๓๕๗}น^{๓๕๘}ค^{๓๕๙} ก^{๓๖๐}ั^{๓๖๑}ป^{๓๖๒}ล^{๓๖๓}ย^{๓๖๔}ย^{๓๖๕}ฉ^{๓๖๖}ว^{๓๖๗}ง^{๓๖๘}ไ^{๓๖๙}ส^{๓๗๐}ะ^{๓๗๑}เ^{๓๗๒}ียง^{๓๗๓}ท^{๓๗๔}้ง^{๓๗๕}ป^{๓๗๖}วง^{๓๗๗}ไ^{๓๗๘}ว^{๓๗๙}
ค^{๓๘๐}ร^{๓๘๑}น^{๓๘๒}เ^{๓๘๓}ียง^{๓๘๔}ก^{๓๘๕}ำ^{๓๘๖}ห^{๓๘๗}น^{๓๘๘}ค^{๓๘๙}ที่^{๓๙๐}จะ^{๓๙๑}ส^{๓๙๒}ำ^{๓๙๓}ร^{๓๙๔}ว^{๓๙๕} พระ^{๓๙๖}เจ้า^{๓๙๗}ห^{๓๙๘}ง^{๓๙๙}ส^{๔๐๐}ว^{๔๐๑}า^{๔๐๒}ค^{๔๐๓}ั^{๔๐๔}ก^{๔๐๕}ั^{๔๐๖}แ^{๔๐๗}่ง^{๔๐๘}ให้^{๔๐๙}ส^{๔๑๐}ม^{๔๑๑}ิง^{๔๑๒}พ^{๔๑๓}ัก^{๔๑๔}เ^{๔๑๕}ีย^{๔๑๖}ก^{๔๑๗}เ^{๔๑๘}็น^{๔๑๙}
ก^{๔๒๐}อง^{๔๒๑}ส^{๔๒๒}ำ^{๔๒๓}ร^{๔๒๔}ว^{๔๒๕}ท^{๔๒๖}ก^{๔๒๗}ท^{๔๒๘}ั^{๔๒๙}พ^{๔๓๐}ท^{๔๓๑}ก^{๔๓๒}ก^{๔๓๓}อง^{๔๓๔} และ^{๔๓๕}ส^{๔๓๖}ะ^{๔๓๗}เ^{๔๓๘}ียง^{๔๓๙}พล^{๔๔๐}ท^{๔๔๑}้ง^{๔๔๒}ป^{๔๔๓}วง^{๔๔๔}น^{๔๔๕} ก^{๔๔๖}ั^{๔๔๗}ค^{๔๔๘}ร^{๔๔๙}บ^{๔๕๐}ย^{๔๕๑}ห^{๔๕๒}น^{๔๕๓}ง^{๔๕๔}
ท^{๔๕๕}ุ^{๔๕๖}พระ^{๔๕๗}ร^{๔๕๘}า^{๔๕๙}ช^{๔๖๐}ำ^{๔๖๑}ห^{๔๖๒}น^{๔๖๓}ค^{๔๖๔} แ^{๔๖๕}ก^{๔๖๖}ั^{๔๖๗}ม^{๔๖๘}ว^{๔๖๙}ค^{๔๗๐}ะ^{๔๗๑}ไ^{๔๗๒}ก^{๔๗๓}ข^{๔๗๔}้า^{๔๗๕}ห^{๔๗๖}ล^{๔๗๗}ว^{๔๗๘}เ^{๔๗๙}ก^{๔๘๐}เ^{๔๘๑}ม^{๔๘๒}น^{๔๘๓} ส^{๔๘๔}ะ^{๔๘๕}เ^{๔๘๖}ียง^{๔๘๗}มี^{๔๘๘}ค^{๔๘๙}ร^{๔๙๐}บ^{๔๙๑}ย^{๔๙๒}
พระ^{๔๙๓}เจ้า^{๔๙๔}ห^{๔๙๕}ง^{๔๙๖}ส^{๔๙๗}ว^{๔๙๘}า^{๔๙๙}ค^{๕๐๐}ั^{๕๐๑}ก^{๕๐๒}ั^{๕๐๓}ให้^{๕๐๔}ล^{๕๐๕}ง^{๕๐๖}ไ^{๕๐๗}ท^{๕๐๘}อ^{๕๐๙}ย^{๕๑๐}เ^{๕๑๑}ียง^{๕๑๒}ส^{๕๑๓}ัน^{๕๑๔}ช^{๕๑๕}ี^{๕๑๖}ว^{๕๑๗}ิต^{๕๑๘} ช^{๕๑๙}ณ^{๕๒๐}ะ^{๕๒๑}น^{๕๒๒}ั^{๕๒๓}พระ^{๕๒๔}เจ้า^{๕๒๕}ข^{๕๒๖}ำ^{๕๒๗}ง^{๕๒๘}เ^{๕๒๙}ื่อ^{๕๓๐}ก^{๕๓๑}ท^{๕๓๒}ร^{๕๓๓}ง^{๕๓๔}
พระ^{๕๓๕}ป^{๕๓๖}ระ^{๕๓๗}ช^{๕๓๘}ว^{๕๓๙}ร^{๕๔๐}ห^{๕๔๑}น^{๕๔๒}ก^{๕๔๓}ไ^{๕๔๔}ว^{๕๔๕}ไ^{๕๔๖}ป^{๕๔๗}ระ^{๕๔๘}มา^{๕๔๙}ณ^{๕๕๐} ๒๕ วัน^{๕๕๑}ก^{๕๕๒}ั^{๕๕๓}เ^{๕๕๔}ล^{๕๕๕}ด^{๕๕๖}จ^{๕๕๗}ั^{๕๕๘}ส^{๕๕๙}ว^{๕๖๐}ร^{๕๖๑}ร^{๕๖๒}ค^{๕๖๓}ด^{๕๖๔}

๑๖ รัชกาลสมเด็จพระมหินทราธิราช (ครั้งที่ ๒)

ศักราช ๙๑๗ ปีเถาะสัปตศก (พ.ศ. ๒๐๙๘) อยู่ใน
ราชสมบัตินั้น ๒๒ ปี ครั้นพระเจ้าช้างเผือกสวรรคตแล้ว สมเด็จพระ

พระมหินทราธิราชพระเจ้าแผ่นดินมิได้นำพาการศึก และเสด็จอยู่แต่
ในพระราชวัง ไว้การทั้งปวงแก่พระยาราม ให้บังคับบัญชาตรวจ
ทหารทั้งปวงผู้รักษาหน้าทวารพระนครนั้น พระยารามซึ่งห้ามทอง
มัมยรณัฏฐ์ประคัยซ้ายขวา และพลทหารแห่หน้าหลังเป็นหน้หน้า
แต่พลน้อยนั้นกลับนั้น ๗๐๐ เทียวเลียบหน้าทุกวัน และเกณฑ์พล
ออกรบชาวหงสาวดีเป็นสามารถ

ขณะนั้น พระยาจักรีรัตนดิษฐ์พลออกไปหักค่ายข้าศึกณท้ายค
และเผาค่ายหน้าทวารยาเกียรติไต้ประมาณเส้นหนึ่ง พลศึกอันประจำ
ค่ายพ่ายลงไป จึงพระยาเกียรติยกพลออกรบ พระยาจักรีรัตนดิษฐ์ลง
ไปก็เสียตัว และชาวอาซากี่พ่ายเข้ามาพระนคร พระยาเกียรติจับ
พระยาจักรีรัตนดิษฐ์ไปถวายแก่พระเจ้าหงสาวดี ๆ ทรงพระโกรธแก่พระยา
เกียรติ ตรัสแก่พระมหาอุปราชว่า ซึ่งพระยาเกียรติมิได้รักษาค่าย
ให้มั่น ให้ชาวพระนครออกมาเผาเสียได้ มิถึงโทษพระยาเกียรตินั้น
ด้วยประการใด พระมหาอุปราชกราบทูลว่า พระยาเกียรติเสีย
ค่ายก็จริง แต่ทว่าได้นายกองซึ่งถือพลออกมารบนั้น ๆ ข้า ๆ เห็น
ว่าโทษพระยาเกียรติกลบลบกันจึงมิได้ลงโทษ พระเจ้าหงสาวดี
ทรงพระโกรธแก่พระมหาอุปราชว่า ถึงพระยาเกียรติจับได้นายกอง
ก็ยังมีคุ้มโทษ และพระมหาอุปราชว่าพระยาเกียรติคุ้มโทษแล้ว
และมีไต่เอาโทษพระยาเกียรตินั้น เห็นว่า มหาอุปราชมิได้เอาใจ
ลงในการศึก อย่าให้มหาอุปราชอยู่บังคับการศึกในทัพนั้นเลย จ
ไปแห่งใดก็ตามใจเถิด ให้มหาอุปราชเอาแต่ช้าง คนขี่ท้าย กลาง

ไปด้วย กว้านนั้นอย่าให้เอาไป พระเจ้าหงสาวดีก็ให้ขับพระมหา
อูปราชาเสีย แล้วก็ให้ลงโทษแก่พระยาเกียรติถึงสิ้นชีวิต พระมหา
อูปราชากลับมายังทัพ สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีก็ใช้สน้องพระโอรส
มาขับพระมหาอูปราชา ให้ไปจากทัพจนขับไล่ ณ ขณะนั้นพระเจ้าแปร
พระเจ้าอังวะ กลับอาชญาพระเจ้าหงสาวดี มีอาชญาขอโทษพระมหา
อูปราชาได้ พระมหาอูปราชาให้ไปทูลแก่พระมหากษัตริย์ว่า
สมเด็จพระราชบิดาทรงพระโกรธ ขับเราเสียจากกองทัพ และพระ
เจ้าแปร พระเจ้าอังวะจะทูลขอโทษนั้น พันกำลังทูลมิได้ และซึ่งจะ
ช่วยเราคราวนี้ เห็นแต่เจ้าพ่อจะทูลขอโทษเราได้ เมื่อพระมหา
อูปราชาให้มาทูลแก่พระมหากษัตริย์นั้น พระเจ้าหงสาวดีใช้สน้อง
พระโอรสมาไล่ให้พระมหาอูปราชาเร่งไปจงพลัน จึงพระมหาอูปราชา
กลับพระราชอาชญา ก็แต่งตัวจะขึ้นช้างไปจากทัพ จึงพระมหา
กษัตริย์ตรัสให้ข้าหลวงไปห้ามพระมหาอูปราชา ว่าให้คงอยู่เราจะ
ไปทูลขอโทษก่อน พระมหากษัตริย์เสด็จมาทูลขอโทษพระมหา
อูปราชา พระเจ้าหงสาวดีก็ไปรคยโทษให้

ขณะนั้น พระเจ้าหงสาวดีให้พระเจ้าแปรยกทัพเรือลงไปยัง
คลองสะพานขาว ไปออกหาทางไทร เลี้ยวขึ้นมาถึงท้ายคุ
กันมิให้เรือขึ้นล่องเข้าออกได้ แล้วพระเจ้าแปรก็แบ่งทัพเรือลง
ไปล่าถอยเมืองนนทบุรี เมืองธนบุรี เมืองสมุทรปราการ ขณะนั้นสำเภา
จีนจึงจวน มีที่นับว่าศึกหงสาวดีมาล้อมพระนคร ก็ใช้ไปเข้ามาถึง
หลังเต่า พระเจ้าแปรก็ยกทัพเรือออกไปจะตีเอาสำเภาจีนจึงจวน ๆ ก็

รู้ว่า ศักมาลัยมพระนคร และแต่งทัพเรือลงมาดัก จันทวงศ์ไชโย
 ลำเนาออกไป และทัพเรือพระเจ้าแปรยกออกไปเห็นลำเนาจันทวงศ์ลาก
 ออกไปลึกแล้ว จะตามเขามิได้ก็ยกทัพคืนมา พระเจ้าหงสาวดี
 ทรงพระโกรธแก่พระเจ้าแปร ว่าลำเนาจันทวงศ์เข้ามาถึงปากน้ำแล้ว และ
 มิได้ติดตามออกไปหาจึงได้ ให้ลำเนาจันทวงศ์ไปรบกันนั้น พระเจ้าแปร
 ผิดนัก จึงสั่งให้เอาตัวพระเจ้าแปรไปทรวณรบทัพ แล้วให้ตั้งเป็นนาย
 กองทัพเรือคองเก่า ฝ่ายพระเจ้าหงสาวดีก็แต่งทหารให้เข้าหักค่าย
 ริมน้ำคานประตพรรัตนชัย พระยารวมและพระกลาโหม พระอินทรา
 พระมหาเทพ พระมหามนตรี และพระพลวงชนหมื่นหัวเมืองทั้งหลาย
 ช่วยกันเข้าใจลงในราชการรบพุ่งป้องกันไว้มิให้ชาวหงสาวดีหักเข้ามา
 ได้ และพระมหาเทพแต่งพลอาสาออกทะเลลงพื้นชาวหงสาวดีก็แตก
 ฉานเป็นหลายครั้ง และการศึกนั้นช้าอยู่ พระเจ้าหงสาวดีทรงพระ
 โกรธก็ให้เอานายทัพนายกองไปลงโทษ แล้วจึงบัญชาการให้พระมหา
 อู่ปราชา ปู่ทั้งค่ายค่ายลวักเขาคินตรงเกาะแก้ว พระเจ้าอู่
 ยตรเขยนัน ทั้งค่ายค่ายลวักสะพานเกลือบ พระเจ้าแปรผู้หลาน ทั้งค่าย
 ค่ายลวักจันทร์ตรงบางเอียน ให้เร่งถมดินเป็นถนนข้ามแม่น้ำเข้าไปให้
 ถึงปากทางสามค่ายลงได้ พระมหาอู่ปราชา พระเจ้าอู่ พระ
 เจ้าแปร ก็มาเร่งให้ทำตามรับสั่ง ชาวพระนครเจ้าหน่าที่เห็นดังนั้น
 ก็เอาชนใหญ่ขึ้นยกระคมยิงเข้าคักล้มตายเป็นอันมาก สมเด็จพระ
 เจ้าหงสาวดีเสด็จทอดพระเนตรเห็นว่ายังหาเป็นถนนขึ้นได้ไม่ ก็ตรัส
 ว่า พระมหาอู่ปราชา พระเจ้าอู่ พระเจ้าแปร สามคน

ก็พ่ายลงมายังค่ายซึ่งตั้งไว้นั้น และชาวหงสาวดีก็รุกเข้ามาทำลาย
กำแพงมูเมการะแก้วไ้ ในขณะนั้นพระยารามก็สลดใจลง จะบังคับ
บัญชาการศึกไปไม่สนิทใจก่อน ก็คิดทวยท้าวพระยามุขมนตรี
ทั้งหลายว่าจะป้องกันศึกเสียให้พ้นพันกำลัง และเราจะแต่งออกไป
ให้เจรจาเป็นทางไมตรีจะเห็นประการใด ท้าวพระยามุขมนตรีทั้งหลาย
ก็ว่า ซึ่งจะเป็นไมตรีนั้นแต่ยังมีใครรบพุ่งกัน นิสัยใครรบกันเป็นสามาร
แล้ว รัฐบาลพระเจ้าหงสาวดีเสียหายเป็นอันมากดังนี้แล้ว พระเจ้า
หงสาวดีจึงจะรบเป็นทางราชไมตรีไ้หรือ และท้าวพระยาทั้งหลายก็
มีลงด้วยพระยาราม แต่นั้นมาท้าวพระยามุขมนตรีลูกขุนทหารทั้งปวง
มีฟังบังคับบัญชาพระยารามต่อไป ต่างคนต่างรบเข้าศึก และพระมหิน
ทราธิราชเจ้าแผ่นดิน ก็มีเอาพระทัยลงในการสงครามหาไ้
ละให้แต่มุขมนตรีทั้งหลายรบพุ่ง

ในขณะนั้นพระมหาเทพ ถือพลอาษาอยู่รักษาหน้าค่าย มู
เมการะแก้วที่กำแพงทะลายนั้น ข้าศึกหงสาวดีก็ยกเข้ามาปล้นค่ายเป็น
หลายครั้ง และพระมหาเทพก็รบป้องกันไว้ ข้าศึกจึงมิหักเข้ามาไ้

อนึ่งพระเจ้าลูกเธอพระศรีเสาวราช เสด็จมาขึ้นช้างพระที่นั่งให้
พลอาษาช่วยพระมหาเทพรบ แล้วแต่งทหารอาษาออกทลวงฟัน แล้ว
ก็วางปืนใหญ่ยิงแยงออกไปตอหงสาวดีตายเป็นอันมาก ข้าศึก
จะปล้นเอาค่ายนั้นมิไ้ ก็ถอยไปพักกันอยู่ ฝ่ายพระเจ้าหงสาวดีทรง
พระคำไว้ว่า กรงพระมหานครศรีอยุธยา ข้างกันเมืองไ้เป็นสามาร
ซึ่งจะหักเอาโดยง่ายนั้นยากนัก แล้วก็จนเทศกาลฝนจะตกอยู่แล้ว

จะลำบากไพร่พลนัก จึงตรัสด้วยพระมหาธรรมราชาว่า จำเราจะเพโท
บายเอาตัวพระยารามผู้เป็นเจ้าการป้องกันพระนครไว้ได้แล้วก็จะเบา
มือลงเห็นจะได้เมืองง่ายเดี๋ยว พระมหาธรรมราชา ก็แตงนาย
กัณฑ์ทองช้างหลวงเดิม ให้ถือหนังสือลอบเข้าไปถึงขุนสนมข้าหลวง
ซึ่งสมเด็จพระเจ้าช้างเผือกไปเฝ้าลงมาแต่เมืองพระพิษณุโลก กับด้วย
พระวิสุทธิกษัตริย์นั้น ขุนสนมก็ส่งหนังสือนั้นเข้าไปถวายแก่พระ
เจ้าอยู่หัวกรมฝ่ายใน และในลักษณะหนังสือนั้นว่า

พระเจ้าช้างเผือกตรัสคิดด้วยพระยาราม จึงแต่งการรบพุ่งป้องกัน
ไว้ ละให้เสียสัจย์คัลของพระราชไมตรีนั้น บัดนี้พระเจ้าช้างเผือก
เสด็จสวรรคตแล้วยังแต่พระยาราม และพระทัยพระเจ้าหงสาวดียังไม่
เสียคัลของพระราชไมตรี ถ้าและพระเจ้าแผ่นดินส่งตัวพระยาราม
ผู้ก่อเหตุออกมาถวายแล้ว พระเจ้าหงสาวดีก็จะเ็นทางราชไมตรี
สืบไป มิให้ยากแก่สมณชีพราหมณ์อาณาประชาราษฎรทั้งปวง จะเลิก
ทัพกลับไปพระนครหงสาวดี

จึงสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฝ่ายในรู้แจ้งแล้ว ก็เอาหนังสือนั้นมา
แถลงแก่สมเด็จพระมหินทราธิราชเจ้าแผ่นดิน ๆ ได้ฟังโดยลักษณะ
หนังสือนั้น ก็ให้หาท้าวพระยาเสนาพฤตมาตย์ทั้งปวงมาประชุมกัน
ปรึกษากัน ซึ่งพระเจ้าหงสาวดีให้ส่งพระยารามออกไปแล้วจะเป็นทาง
ไมตรีนั้น ยังเห็นควรประการใด หรือมิชอบจะส่ง จึงท้าวพระยา
อำมาตย์ทั้งปวงปรึกษากัน ถ้าพระเจ้าหงสาวดีจะเป็นพระราชไมตรี
จึงควรจะส่งพระยารามออกไป อย่าให้ยากแก่อาณาประชาราษฎร

ทั้งปวง และพระมหินทราธิราชเจ้าแผ่นดิน ก็สั่งให้แต่งหนังสือ
 ทบออกไป ว่าถ้าพระเจ้าหงสาวดีจะเป็นไมตรีสัจจริงก็ให้หนังสือเข้า
 มานี้ไซ้ ก็จะส่งพระยารามออกไป จึงนายกัณทอกรับเอาหนังสือ
 ออกไป แต่พระมหาธรรมราชา ๆ ก็สั่งให้นายกัณทอกรเข้าไปอีกเล่า
 ว่าพระเจ้าหงสาวดีจะเป็นราชไมตรีสัจจริง . ให้ส่งตัวพระยาราม
 ออกไป ซึ่งจะเอาพระยารามไว้ในพระนครนั้นจะได้ยากแก่อาณาประช
 ราษฎรทั้งปวงนั้นก็มีขึ้นควร ฝ่ายท้าวพระยามุขมนตรีทั้งหลาย มิได้
 รักเกลพระเจ้าหงสาวดี สำคัญว่าจริง ก็พร้อมกันทูลสมเด็จพระมหินทรา
 ธิราชเจ้าแผ่นดิน จึงให้ส่งพระยารามออกไปแก่พระเจ้าหงสาวดี สม
 เสด็จพระมหินทราธิราชจึงตรัสสั่งแก่นายกัณทอกร ให้ออกไปทูลแก่พระ
 มหาธรรมราชาว่า จะส่งพระยารามออกไปกำหนดให้มารับเถิด ครั้น
 นายกัณทอกรไปแล้ว พระเจ้าแผ่นดินให้จำพระยาราม แต่งคนคุมออก
 ไปส่ง แล้วให้อาณาประชาราษฎร์กับพระภิกษุ ๕ องค์ไปทูล ครั้น
 พระสังฆราชและผู้คุมพระยารามไปถึง พระมหาธรรมราชาให้ถอดจำ
 พระยารามออกแล้ว พาเข้าไปถวายบังคมพระเจ้าหงสาวดี ๆ ให้เชิญพระ
 สังฆราชเข้ามาแล้ว ตรัสให้หาพระมหาอุปราชและท้าวพระยาทั้งปวง
 มาประชุมหน้าพลับพลา พระเจ้าหงสาวดีก็ตรัสแก่ท้าวพระยาทั้งหลาย
 ว่าพระเจ้าแผ่นดินศรีอยุธยา ให้สังฆราชเอาพระยารามผู้ก่อเหตุมา
 ส่งแก่เรา แล้วว่าจะขอเป็นพระราชไมตรีด้วยเราตถกัณ ท้าวพระยา
 ทั้งหลายจงปรึกษา ยังจะช่วยรับเป็นพระราชไมตรีหรือประการใด
 ท้าวพระยาทั้งหลายทูลว่า ซึ่งได้พระยารามออกมาแล้วดังนี้ เสมือน

ใต้แผ่นดินอยุธยา อันซึ่งจะเป็นราชไมตรีนั้นหาต้องการไม่ ขอให้ยก
เข้าหักเอากรุงจันทบุรี พระเจ้าหงสาวดีจึงตรัสว่า เราเป็นกษัตริย์จะทำ
สงครามสืบไป ซึ่งจะทำกันหาควรไม่ แล้วก็ส่งนายทัพนายกอง
ทั้งปวงให้รักษาแผ่นดินไว้อย่าให้ประจวบพุ่งเข้าไป

ฝ่ายชาวพระนครก็มีไกรย ต่างคนต่างสงบอยู่ทั้งสองฝ่าย
จึงพระเจ้าหงสาวดีส่งพระสังฆราชเข้ามา ว่าถ้าพระเจ้ากรุงมหานคร
อยุธยาจะเป็นทางพระราชไมตรีด้วยเรา จึงให้เจ้าแผ่นดินและท้าว
พระยาผู้ใหญ่ทั้งปวงออกมาถวายบังคมแก่เรา ๆ จึงจะรบเป็นทางพระ
ราชไมตรีด้วย ครั้นพระสังฆราชเข้ามาถึงกรุงถวายพระพรแก่สมเด็จพระ
พระมหินทราธิราช โดยคำพระเจ้าหงสาวดีสั่งให้เข้ามานั้น จึงท้าว
พระยาทั้งหลายทูลพระมหินทราธิราช ว่าการทั้งนี้และพระเจ้าหงสาวดี
หากคิดเพโทบายล่อลวงให้ออกไป แล้วจะกุมเอาตัวท้าวพระยาผู้ใหญ่
ทั้งปวงไว้ แล้วจะให้เข้ามาเอาครัวอาณาประชาราษฎร์ทั้งหลาย
อพยพไปเป็นขะเลย และอีกครั้งนั้น ข้าพเจ้าทั้งหลายขอถวาย
สัตย์ปฏิญาณของกันจนลงขนาด จึงสมเด็จพระมหินทราธิราชก็ตรัสให้
ท้าวพระยาทั้งหลายปรึกษาเป็นหลายครั้ง ก็ลงใจด้วยกันเป็นคำเดียว
ว่าจะอาสารบพุ่งไว้ แต่พระยาธรรมมานันมีลงใจด้วยท้าวพระยาทั้งปวง

ฝ่ายพระเจ้าหงสาวดี ควบคุมทหารออกมาแก่พระนครเข้าอยู่ถึง
๗ วันแล้วก็มีใบบอกมา จึงตรัสแก่พระมหาธรรมราชา ว่ากรุง
นครศรีอยุธยาให้ทัพออกมาเราจากการเมืองกันและเข้าอยู่ดังนี้ เห็นว่า
มิเป็นพระราชไมตรีกันแล้ว เราจะให้แต่งการที่จะปล้นยกหนีลงมา

สมเด็จพระมหาธรรมราชา ก็ทูลแก่พระเจ้าหงสาวดีว่า จะขอให้ท่อน
 ข้าพระเจ้าจะเข้าไปแสดงการทั้งปวง ให้พระเจ้าแผ่นดินและท้าวพระยา
 ผู้ใหญ่เห็นเห็นว่า จะเป็นทางราชไมตรีจึงอย่าให้ยากแก่สมณช
 พราหมณ์อาณาประชาราษฎรทั้งหลาย พระเจ้าหงสาวดีตรัสบัญชาโดย
 สมเด็จพระมหาธรรมราชา ๆ ก็เสด็จยังพระราชยานมาขึ้นอยู่ตรงหน้า
 พระมหาเทพ จึงร้องเรียกเจ้าหน้าที่เข้าไปว่า เราจะเข้าไปรับ
 แผ่นดิน และพระมหาเทพเจ้าหน้าที่ขึ้นกระสุนใหญ่ขึ้นออกไป
 พระองค์ก็ลงจากพระเสลี่ยง ขุนอินทรโคตะก็แบกพระองค์ลงกับออก
 มา สมเด็จพระมหาธรรมราชาก็มาเฝ้าพระเจ้าหงสาวดี แล้วกราบทูล
 ว่าไปทุกประการ ฝ่ายพระเจ้าหงสาวดีจึงตรัสว่า ชาวพระนคร
 คืออยุธยา มิไฉน ก็เป็นสำหรับกรรมที่จะให้เสียพระนคร ซึ่งจะ
 พินมอเราไปนั้นหาไม่ แล้วพระเจ้าหงสาวดีก็ให้นายทัพนายกองทั้งปวง
 เร่งประชิดทำการทั้งกลางวันและกลางคืน ชาวพระนครก็รบพุ่งป้องกัน
 เป็นสามารรถ

ขณะนั้นพระเจ้าลูกเธอพระศรีเสาวราชดิศพล ๑๕๐๐๐ ทั้งเป็น
 กองกลางอยู่ท้องสนามหลวง ถ้าเจ้าหน้าที่มาทูลว่าข้าศึกเข้ามาหัก
 หาญค้ำโค่น ก็มิได้ทูลพระราชบิดาก่อน แต่งทหารให้ไปช่วยรบ
 ทุกครั้ง ส่วนสมเด็จพระมหินทราธิราชเจ้าแผ่นดิน มิได้เอาพระทัย
 ใส่ในการศึก มาคิดแคลงพระเจ้าลูกเธอพระศรีเสาวราช ว่าการ
 ศึกหนักเขามิได้มาแจ้งก่อน ทำแต่อาธอใจ จึงให้หาพระศรีเสาวราช
 เข้ามาแล้ว สั่งให้พระยาธรรมมาเขาคัวพระศรีเสาวราชไปล้างเสียณวัด

พระราม และข้าราชการนายทัพนายกองทหารทงป่องก็เสียใจ แต่
 เหตุว่ารักบุตรภรรยาอยู่ก็อดสำหรับชียงกันไว้ทุกหน้าที ฝ่ายขุนราช
 เสนา ขุนมหาวิชัยกับไพร่ ๕๐ คนพากันเล็ดลอดหนีไปตั้งเมือง
 ด้านข้าง จึงเอาศุภอักษรนั้นออกให้แก่เสนายักษ์ ในศุภอักษรนั้นว่า

ศุภอักษรบรรลพสาธิต วิมลเชษฐคุณานันต์ วิกลิตวิจิตรคัมภี
 ราชาวคัย ในท่านอัครมหาเสนาธิบดีนรินทร์ นรินทร์รามาศัย อันสวามิ
 ประवासบาทมุลิกากร บวรยุคลเรณูมาศ ในพระบาทสมเด็จพระนารถ
 บรมบพิตรพระพุทธรเจ้าอยู่หัว ณ กรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา มหา
 ภิลังกพนพรัตน์ราชธานีบรมมัย อุดมพระราชมหาสถาน มีมธุริศค
 สนิทเสนาหา มายังเสนายักษ์ณกรุงศรีสัตนาคนหุตว่า บัดนี้กรุงเทพพระ
 มหานครศรีอยุธยา มีราชคัมภีร์คือพระเจ้าหงสาวดี กอบด้วยโลภ
 เจตนาหาหิริโศดตย์ประมิได้ ยกกองทัพมาปล้นหักกระทำการ้ายพระนคร
 ศรีอยุธยา สมณพราหมณาจารย์และไพร่ฟ้าประชากร ได้ความ
 เกือคร่อนหนัก และกรุงเทพพระมหานครศรีอยุธยา ก็เป็นเขื่อนเพชร
 เขื่อนขันธแก่กรุงศรีสัตนาคนหุต ถ้าว่ากรุงศรีอยุธยาเสียแก่กองทัพ
 หงสาวดีแล้ว เห็นว่าคิงหงสาวดีจะคืบคืบถึงกรุงศรีสัตนาคนหุตด้วย ขอ
 เชิญเสด็จพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต ยกพยุหโยภาทิพลลงมาช่วยบรร
 ยุทธปราบปรามข้าศึกให้อภัยปราศัยประลาสไปแล้ว จะได้ช่วยกัน
 ทำวโรกาสที่จะคอยแทนแก่แก่นพระเจ้าหงสาวดีให้ถึงขนาด

และเสนายักษ์วันแจ้งในศุภอักษรแล้ว ก็พาขุนราชเสนา ขุน
 มหาวิชัย เข้าเฝ้าทูลโดยสำเนาศุภอักษรเสร็จสิ้นทุกประการ

พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตแห่งกรุงนี้ ก็ทรงพระโกรธ จึงตรัสว่า
 พระเจ้าหงสาวดีมีใต้อยู่ในชาติศิขรราชตามประเพณี ประพฤติพาล
 ทารุณและให้ทหารมาสะกดซึ่งเอาพระเทพกษัตริย์ไปครั้งหนึ่งแล้วมีหน้า
 ยังมีน้ำใจกำเริบยกพยัคฆ์โยธามากระทำร้ายพระนครศรีอยุธยาอีกเล่า
 จำเราจะยกไปตีเป็นทัพกระหนาบ ดูหน้าพระเจ้าหงสาวดีจะทำเป็นประการ
 ไท ทั้งทางพระราชไมตรีกรุงศรีอยุธยาที่จะวัฒนาการสืบไป แล้ว
 จึงมีพระราชกำหนดให้เตรียมทหารขุนหมื่นนายช้าง ๓๐๐ ม้า ๓๐๐๐
 ครั้นณวันเสาร์เดือน ๓ แรม ๕ ค่ำ ใต้ศุกราวดีก็มีหมายมงคลฤกษ์
 ประเสริฐก็เสด็จทรงช้างพระที่นั่ง พร้อมด้วยแสนท้าวพระยาลาว
 และพยัคฆ์โยธาทหารแห่โดยขบวนซ้ายขวาหน้าหลัง ตั้ง แฉก เป็น
 ขันคี่แน่นด้วยเครื่องสรรพศาสตราวุธ ยกออกจากกรุงศรีสัตนาคนหุต
 ประทับรอนแรมมาโดยวิถีทางสถลมารค

ฝ่ายท่านเมืองนครไทยรู้ข่าวว่ากองทัพเมืองล้านช้างยกลงมา
 ก็บอกข่าวราชการลงไปให้กราบทูลพระมหารัชมหาราชฯ แห่งกรุงนี้แล้ว
 จึงเฝ้าออกขึ้นไปเฝ้าทูลพระเจ้าหงสาวดี ว่าบัดนี้กองทัพกรุงศรีสัตนา
 คนหุตยกมาทางเมืองเพชรบุรี จะลงเมืองสระบุรีเป็นทัพกระหนาบ
 พระเจ้าหงสาวดีแจ้งแล้ว ครั้นตามพระยารามว่า กองทัพกรุงศรีสัตนา
 คนหุตยกมานี้ มาช่วยเองหรือบอกขึ้นไปขอให้มาช่วย พระยาราม
 กราบทูลว่า สมเด็จพระมหินทราธิราช สั่งข้าพเจ้าให้มีศฤงคาร
 ขึ้นไปขอกองทัพลงมาช่วย พระเจ้าหงสาวดีตรัสว่า ชังกองทัพ
 กรุงศรีสัตนาคนหุตยกมาครั้งนี้ ครั้นจะละไว้ให้เข้ามาใกล้ ชาวพระ

นครจะแข่งมอชน การที่จะทำเอาพระนครจะข้ามวันไป จำเราจะ
ให้แตกฉานแต่ไกล แล้วสมเด็จพระมหาธรรมราชา กับพระยาราม
เขาช่างทรมณมาแคะตราให้เหมือนตราพระราชสีห์เสร็จแล้ว จึง
แต่งเป็นคู่อักษรว่า

ทัพพระเจ้าหงสาวดียกมาครองน กองทัพกรุงพระมหานคร
ศรีอยุธยาแห่งชอกรับ ก็หาหักหาญไต่ไม่ ยึดมั่นให้ตั้งมั่นไว้
แต่งให้คนออกลาดกระเวนตักสระเบียง กองทัพชาวหงสาวดีก็ขาด
สระเบียงลง จวนจะเลิกกองทัพถอยไปอยู่แล้ว ให้เชิญเสด็จพระ
เจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต เว้งยกพยุหโยธาทัพลงมาทำการตีกระหนาบ
ก็จะไต่ชัยชนะโดยง่าย

ครั้นแต่งเสร็จแล้วจึงส่งพระมหาธรรมราชา ให้แต่งไทยซึ่งมีสติ
ปัญญาไว้ใจได้ ถอรบขึ้นไปให้กองทัพยกเร่งลงมา แล้วส่งพระมหา
อุปราชว่าให้แต่งกองทัพขึ้นไปคอยสะกดตี พระมหาอุปราชก็
เสด็จยกพยุหยาตราทัพ โดยสถลมารคแนวน้ำแควเข้าคักฟาก
ตะวันออกออกพักพลชุ่มไว้ ใกล้เมืองสระบุรีทั้งสองฟากน้ำ

ฝ่ายผู้ถือคู่อักษรไปพบกองทัพพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต
ณเมืองเพชรบุรี เสนาบดีนำเข้าเฝ้าทูลข้อความตามคู่อักษรทุก
ประการ พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตแจ้งแล้ว มิได้มีวิจารณ์ญาณ
สำคัญว่าจริงก็พระทัยนัก ก็ยกกองทัพถอยลงมาเมืองสระบุรี ถึง
ตำบลหมากสอง ค่ายกองทัพยังมีทัพพร้อม พระมหาอุปราชเห็นได้
ทีแล้วให้ทหารเข้าโจมตี กองทัพกรุงศรีสัตนาคนหุตไม่ทันรู้ คบก็

แตก ไร้พลเจ็ยพลล้มตายเป็นอันมาก พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตก็
 ขึ้นช้างหนีไป กองทัพพระมหาอุปราชาไล่ติดตามไปไ้ช้างม้าเป็น
 อันมาก จับพลลาไ้ประมาณ ๑๐๐ เศษ แล้วยกกลับลงมาเฝ้าพระเจ้า
 หงสาวดี แล้วก็ทูลถวายช้างม้ากับชะเถยชาวล้านช้างซึ่งไ้มานั้นพระ
 เจ้าหงสาวดีก็พระทัย จึงไ้ปล่อยชาวล้านช้างเข้าไปแจ้งเหตุทั้งปวงใน
 พระนคร ฝ่ายพระมหินทราธิราชเจ้าแผ่นดินและนายทัพนายกองทั้งปวง
 แจ้งว่า กองทัพพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตเสียแก่ชาวหงสาวดีก็เศร้าใจ

ฝ่ายพระเจ้าหงสาวดีก็คิดการซึ่งจะเข้าหักเอาพระนครไ้จึงไ้
 ฝ่ายสมเด็จพระมหาธรรมราชาจึงคิดว่า ถ้าจะหักเอาพระนครโดยกำลัง
 ทหารนั้นเห็นจะเสียไพร่พลเป็นอันมาก จึงไ้หาพระยาจักรีมาว่า ซึ่ง
 พระเจ้าหงสาวดีไ้ขึ้นไปครั้งพระราเมศวรนั้นมาเฝ้าแต่สอง ไ้สาขาล
 แล้วจึงทูลปรึกษาเป็นความลับ ว่าแต่ก่อนท่านกับเราก็คือเป็นข้าพระเจ้า
 ช้างเผือก ครั้นเรามาเป็นข้าพระเจ้าหงสาวดีด้วยกันแล้ว ฝ่าย
 พระเจ้าช้างเผือกก็สวรรคตแล้ว ตัวเราก็คือไ้ทำความชอบ แต่ตัว
 ท่านยังหาไ้ความชอบสิ่งไ้ไม่ เรากิจะไ้ให้ท่านไ้ความชอบไว้ต่อ
 พระเจ้าหงสาวดี เราเห็นอุบายอันหนึ่งซึ่งจะเป็นความชอบของท่าน
 ครายเท่าถวัลยสาธน์ ถ้าท่านเป็นใจด้วยแล้วก็จะไ้พระนคร
 โดยง่าย พระยาจักรีก็รับว่าจะสนองพระคุณไ้กว่าจะสิ้นชีวิต สมเด็จพระ
 มหาธรรมราชาจึงเอาความลับทั้งนี้ไ้กราบทูลแก่พระเจ้าหงสาวดี ๆ
 ก็ยินยอม จึงอุบายไ้เอาพระยาจักรีมาลงพระราชาอาชญาแล้วจำไว้
 แล้วไ้พระมามอญลาวคุมอยู่ ๓๐ คน ครั้นอยู่มาประมาณ ๕ วัน

๖ วัน จึงสมเด็จพะมหาธรรมราชาแต่งให้คนลอบไปปล่อยพระยาจักรี
เข้าไปในกรงทั้งสังขลิกพันธนา เข้าหน้าท่พระยาธรรมมา ตรงวัค
ศัพสวรค์ในเพลากลางคณ ครันรุ่งขึ้นพระเจ้าหงสาวดีทำเป็นให้
คณหาพระยาจักรีทักทอของทัพไม่พย แล้วก็ให้เอาผู้คุม ๓๐ คนไป
ตระเวนรอกองทัพ แล้วประหารชีวิตเสียไว้หน้าค่ายพระยาธรรมมาใน
เพลานั้น พระยาธรรมมาก็พาเอาตัวพระยาจักรีเข้าไปเฝ้า

สมเด็จพะมหินทราธิราชเจ้าแผ่นดินสำคัญว่า พระยาจักรีหนีมา
ไ้จริง มีความยินดีนัก ก็ให้ถอดเครื่องพันธนาออกแล้ว จึงพระ
ราชทานบำเหน็รางวัลเป็นอันมาก แล้วให้พระยาจักรียังค้ำบัณฐาการ
ซึ่งจะบอกรับพระนคร แล้วสมเด็จพะมหินทราธิราชเจ้าแผ่นดิน
พระราชทานอาชญาสิทธิให้แก่พระยาจักรี ให้แก่เครื่องสูง มี
ขกลองชนะแตรสังข์ประโคมเทยวตรวหน้าท และพระยาจักรี
นี้แจ็กแวงค่ายค้ประตูหอรบ บำรุงทะแกล้วทหารรบพุ่งโดยฉัน
อันจึงมาได้ประมาณเดือนหนึ่ง แต่นั้นไปเห็นเจ้าหน้าท่ผู้ ไตรยพุ่ง
กล้าหาญ ก็พาเลาผิดให้ถึงโทษว่าละหน้าท่เสีย มีไ้เป็นไ้
ค้อราชการ แล้วก็เอาพลเรือนมาเป็นทหาร เอาทหารมาเป็น
พลเรือน นายทัพนายกองทั้งปวงก็เสียใจ การศึกก็ถอยกำลังลง
แล้วให้หนึ่งสี่ร้อยกำหนดออกไปว่า ณวันศุกร์เดือน ๙ แรม ๑๐ ค่ำ
ให้ยกเข้ามา

ฝ่ายพระเจ้าหงสาวดีแจ้งดังนั้น ก็กำหนดให้นายทัพนายกอง
ทั้งปวงซึ่งจะเข้าหักเอาพระนคร แล้วแต่งทหารเป็น ๔ เหล่า ๆ

หนึ่งใส่เสื้อดำ ถอดบายคิง เหล่าหนึ่งใส่เสื้อเขียว ถอดบาย ๒ มอ
 เหล่าหนึ่งใส่เสื้อแดง ถอดบนนกสับคายชด เหล่าหนึ่งใส่เสื้อสีม่วง
 ถอดออกทวนคายสะพานแล้ว แล้วพระเจ้าหงสาวดีสั่งให้พระมหาธรรม
 ราชากับพระมหาอุปราช ถอดพลท่งนยกลงเข้าไปโดยถนนเกาะแก้ว
 และพระเจ้าอริยวงค์ พระเจ้าแปร ยกเข้าตามหน้าที่พร้อมกันทั้งสามถนน
 เจ้าหน้าทักสาตบ่นไฟแผลนหลาวออกมา ต้องพลท่งท้าวหงสาวดีล้มตาย
 เป็นอันมาก พลซำคักก็มีไต่ถอย เขี่ยคยัดหนนเอนงกันเข้าไปไม่ได้
 ซาคเสียงพลเสียงบันดงแผ่นดินจะไหว และกองทัพพระมหาธรรมราชา
 พระมหาอุปราช โจมตีหักเข้าไปได้ค่ายพระมหาเทพ ๆ แตกถอยเข้าไป
 ตั้งรับอยู่ค่ายลหนาวัดโควัดกระบือ แล้วก็แตกเข้ามาตั้งรับค่ายลวัด
 เผาข้าว กระจ่าระสายแตกกระจัดพรวัดพรวายคุมกันไม่ติด ซำคักก็
 เข้าเมืองได้

เมื่อเสวยกรุงเทพพระมหานครแก่พระเจ้าหงสาวดีนั้น ณ วันเสาร์
 เดือน ๘ แรม ๑๑ ค่ำ ศักราช ๙๑๘ ปีมะโรงอิฐคัก (๑)
 (พ.ศ. ๒๐๘๘) เพลาเข้า ๓ นาฬิกา

ขณะนั้นจึงพระมหาอุปราช กับสมเด็จพระมหาธรรมราชา
 อภิราชเจ้า ก็เสด็จเข้ามายืนข้างพระที่นั่งในหน้าพระราชวัง จึง
 สมเด็จพระมหินทราธิราชเจ้าแผ่นดินเห็นว่า พระนครศรัยอโย
 เสียดแก่พระเจ้าหงสาวดีแล้ว ก็เสด็จด้วยพระราชยาน ออก

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐว่า ศักราช ๙๓๓ มะเส็งคัก (พ.ศ. ๒๓๓๒)
 ณ วันอาทิตย์เดือน ๘ แรม ๑๑ ค่ำ (ผิดกัน ๓๓ ปี)

ไปยังสมเด็จพะมหาดรรมาธราชิราชเจ้าหน้าพระราชวัง จึงพระมหา
 อูปราชาภิสมเด็จพะมหาดรรมาธราชิราชเจ้า พาเอาสมเด็จพะมหิน
 ทราธิราชเจ้าแผ่นดิน ออกไปถวายพระเจ้าหงสาวดีณพลับพลาวัด
 มเหยงคณ์ สมเด็จพะเจ้าหงสาวดีทอดพระเนตรเห็นสมเด็จพะมหิน
 ทราธิราชเจ้า จึงตบพระหัตถ์ลงทราชาอาคณ์ แล้วตรัสเชิญเสด็จ
 พระมหินทราธิราชเจ้าให้เข้ามานั่ง สมเด็จพะมหินทราธิราชเจ้าก็คลาน
 เข้าไปตามรั้วสั่ง แต่ทว่าหาถึงที่ตบพระหัตถ์ไม่ สมเด็จพะเจ้า
 หงสาวดีจึงยกพานพระศรี ขึ้นมาให้สมเด็จพะมหินทราธิราชเจ้าเสวย
 และสมเด็จพะมหินทราธิราชเจ้าก็มิไ้เสวย พระเจ้าหงสาวดีก็หยิบ
 เคาพระศรีในพานประทานให้ สมเด็จพะมหินทราธิราชเจ้าก็รับเอามา
 กำไว้สักครู่หนึ่งแล้วจึงเสวย สมเด็จพะเจ้าหงสาวดี จึงหยิบเอาขวน
 พระโขนงสั่งให้ สมเด็จพะมหินทราธิราชเจ้าก็มิไ้ขวนลง สมเด็จ
 พระเจ้าหงสาวดีจึงตรัสว่า ซึ่งเรายกพยุหยาตราโดยฉันทิพมากระทำ
 สงครามทั้งนี้ เป็นเพือกษัตริย์ชาติตียราช จะเอาเกียรติยศแผ่ไปทั่ว
 ขอบขันธเสมาอาณาจักร ให้กว้างขวางในทิศานทิศทั้งปวง เจ้า
 ออย่าโทมนัสน้อยพระทัยเลย จะเชิญขึ้นไปอยู่ยังกรุงหงสาวดีด้วยกัน
 แล้วพระเจ้าหงสาวดีจึงตรัสสั่งแก่พระมหาดรรมาธราชิ ให้นำสมเด็จ
 พระมหินทราธิราชเจ้าไปบำรุงไว้ แล้วก็ให้พระมหาอูปราชา
 เข้าไปในเมือง เกือบเอาครอขบครวขยพชาวเมืองครอขยธาทั้งปวง
 แล้วให้เอาอุปาททั้งปวงจะส่งขึ้นไปเมืองหงสาวดีให้สิ้น แล้วพระ
 เจ้าหงสาวดีจึงตรัสแก่พระมหินทราธิราชเจ้า ว่าให้จัดแจงพระสนม

ราชบริวาร และเครื่องราชบริโศภกิจต่างออกมากัน จะได้นำไป
 ด้วยกัน แล้วมีพระราชบัญญัติแก่พระมหากษัตริย์ราช
 จิตแห่งเครื่องราชูปถัมภ์นาสุวรรณาสำหรับชาติยาธิปไตย และพระ
 สนมราชบริวาร ส่งให้พระมหากษัตริย์ราชด้วยเถิด สมเด็จพระ
 พระมหากษัตริย์ราชก็ทรงตามรับสั่งทุกประการ แล้วพระเจ้า
 หงสาวดีก็อัญเชิญสมเด็จพระมหากษัตริย์ราชเจ้า เสด็จขึ้นเสวย
 สมบัติกรุงเทพมหานครศรีอยุธยา และพระเจ้าหงสาวดีให้พระยานคร
 ศิริธรรมราช พระศรีธรรมราช ขุนเกษมราชธิปไตย ขุนรักษมนเทียร
 หมั่นนรินทร์เสนี และขุนหมื่นทั้งปวง ๑๐๐ คน กับไพร่ชายหญิง
 ๑๐๐๐๐ คน ให้อยู่สำหรับกรุงพระนครศรีอยุธยา

(๑๗) รัชกาลสมเด็จพระมหากษัตริย์ราช

ครั้นศักราช ๔๑๘ ปีมะโรงอัฐศก (พ.ศ. ๒๐๔๔) วันศุกร์
 เดือนอ้ายขึ้น ๖ ค่ำ (๑) พระเจ้าหงสาวดีให้แต่งการพระราชพิธีราชา
 ภิเษกสมเด็จพระมหากษัตริย์ราชเจ้า เสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติ
 ผ่านพิภพในกรุงเทพมหานครศรีอยุธยา ให้พระนามสมเด็จพระเจ้า
 สรรเพชญ์วงศ์กรุงศรีโคคม กรมมหาราชราชธิราชราเมศ ปรีเวท
 ธรรมิกราช เกษไชย พรหมเทพาภิเทพนฤปดินทร์ ภูมินทรเทพ
 สดมภ์ราชบรมบพิตรพระพุทธเจ้า กรุงพระมหานครศรีอยุธยา มหา

(๑) ฉบับหลวงประจักษ์ว่า ศักราช ๔๓๑ มะเถลิงศก เดือนศุกร์
 เดือน ๑๒ ขึ้น ๖ ค่ำ

กิจกรรณราชธานีบุรีรมย์ อุดมพระราชสถาน แล้วพระเจ้าหงสาวดีก็
 ให้พระสุทนต์สงครามอินทร์ไปหงสาวดีเมื่อขณะศึกคราวครั้งนั้น อยู่เป็น
 พฤตมาตย์สำหรับพระสงคราม และให้เมืองนครพร้อมทั้งพลทหาร
 ๓๐๐๐ ให้อยู่ระวังพระนคร เมื่อครั้งได้พระนครแล้วราชสมบัตินั้น
 พระชนินษาได้ ๕๔ พรรษา ครั้นราชาภิเษกพระมหากษัตริย์ราชเสว
 ธิบริบูรณ์แล้ว สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีเสด็จเลิกพยุหยาตราโดยทาง
 กลับไปทางเมืองกำแพงเพชร สมเด็จพระมหินทราธิราชเจ้าก็โดยเสด็จ
 ครั้นถึงแดนแคว้น สมเด็จพระมหินทราธิราชเจ้าทรงพระประชวร
 หนัก ลักไวทมูเอาพระอาการมาทูลสมเด็จพระเจ้าหงสาวดี ๆ จึงพระ
 ราชทานแพทย์ไปรักษา แล้วตรัสถามไทยแพทย์ว่า ถ้าสมเด็จพระ
 พระมหินทราธิราชเจ้าสิ้นชีพิตักษัย จะลงไทยถึงสิ้นชีวิต ครั้น
 รุ่งขึ้นพระเจ้าหงสาวดีเสด็จมาเยือน จึงว่าอุทิศส่วยยาและพระ
 อาหาร อย่าท้อแท้พระทัย เราจะไต่ไปด้วยกัน ครั้นให้พระราชโอรส
 ทั้งนั้นแล้วก็เสด็จกลับมาพลับพลา และสมเด็จพระเจ้าหงสาวดี
 แต่ประทับแรมอยู่ที่นี่ ๑๘ วัน สมเด็จพระมหินทราธิราชเจ้าก็สวรรคต
 สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีทรงพระโอรส ครั้นส่งให้ลงพระอาชญาแก่
 แพทย์พระม้ามอญไทย ๑๑ คนแล้ว พระราชทานเพลิงแล้วทรงพระ
 กรุณาให้เอาพระอัฐิ กับพระสณมและเครื่องราชบริภคทั้งปวง ให้
 พระม้ามอญลาวคุมลงมาส่งยังพระนครศรีอยุธยา แล้วสมเด็จพระเจ้า
 หงสาวดีก็เสด็จไปเมืองหงสาวดี

แล้วจึงสมเด็จพะมหาธรรมราชา

ก็ให้ไปโรหิตและชีพอ

พราหมณาจารย์มาปรึกษาจัดแจง

ตั้งแต่งพระราชทานเลี้ยงเสนา

อำมาตย์ ราชสกุลวงศ์ทั่วพระยาน้อยใหญ่ ตามตำแหน่งนามาแต่ก่อน

นั้นแล้ว สมเด็จพะพุทธเจ้าหลวงเสด็จทรงพระดำริ ตรัสให้เอาพระสุนทร

สงครามขึ้นเป็นพระยาธรรมาธิบดิ์ เอาพระยาศรีทันเป็นพระยากระเสย

เอาพระยาเพชรราชาเป็นอินทราธิบดิ์

พระนครบาลเอาเป็นพระยา

รองเมือง เอาขุนหลวงพระไกรศรีมาเป็นพระยาเสนาบดีศรีสมุหพระ

กลาโหม เอาพระศรีเสาวราชเป็นพระยาศรีราชเทย เอาพระจันทบูร

เป็นพระท้ายน้ำ ให้พระศรีอัครราชคงที่เป็นพระคลัง เอาขุนจันท

เป็นพลเทพ แล้วก็ตั้งพระหั่วเมืองมณฑลชุมทวารพลเรือนทั้งปวงทุก

กระทรวงเสร็จแล้ว จึงให้ตั้งช่องจัดไพร่พลหม่องครุภักขิกรณารายัน

ชาวท่านชาวเรือ และหมู่ทหารอันกำจัดทั้งปวง ประมูลเข้ามาโดยหมู่

โดยกรม แล้วจึงให้จัดไพร่พลหมูลีสองพระกำนันทั้งปวงอันกระจัด

พรัดพรายนั้น มาประมูลไว้โดยหมู่โดยกรม รัชการการกรุงพระนคร

แล้วตั้งทั่วพระยาสามนคราช และพระหั่วเมืองทั้งปวงให้ออกไป

ครองอาณาประชาราษฎร์ ในหัวเมืองใหญ่น้อยและเมืองเขกทั้งปวง

สำหรับขึ้นนอเสมากรุงพระมหานครศรีอยุธยา ตามประเพณีพระมหา

กษัตริราชเจ้าแต่ก่อนมา

ศักราช ๙๑๘ บรมเสด็จนพศก(พ.ศ. ๒๑๐๐) เดือนยี่ (๑) พระยา

ลวงยกช้างม้าพลมาโดยทางนครนายก และไพร่พลพระยาละแวก

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐว่า ศักราช ๙๓๒ มะเมียศก

มาครั้งนั้นประมาณ ๓๐๐๐ จึงกรมการเมืองนครนายกส่งข่าวมาถวาย
 มุขมนตรีจึงเอาหนังสือขึ้นบังคมทูลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทั่วราชอาณาจักร
 การแล้ว จึงสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงก็ตรัสสั่งให้ท้าวพระยาพระหัวเมือง
 มุขมนตรีทั้งหลายปรึกษาว่า พระยาละแวกยกช้างมารบพลมาถึงนี้ ท้าว
 พระยาทั้งหลายจะคิดประการใด จึงพระยาเพชรราชาผู้เป็นพระยา
 นครบาล ก็ทูลพระกรุณาว่า กรงพระมหานครใช้พึ่งเป็นชน วัล
 ยอบข้าเบาบางยังไม่มิดได้สมบุรณ และพลทหารซึ่งจะขึ้นประจำหน้าที่
 รอยพระนครนั้น เห็นมีครบหน้าที่ อนึ่งบนใหญ่่น้อยสำหรับพระนครนั้น
 พระเจ้าหงสาวดีก็ให้เขาไปเป็นอันมาก แล้วย่นซึ่งตั้งช่องบ่อนน
 เป็นอันน้อย อนึ่งทั้งดินประสีก็น้อย มิได้ประมาณไว้สำหรับที่จะ
 กันพระนคร และซึ่งจะตั้งอยู่รอบยังกันพระนครครั้งนี้ เห็นพันกำลัง
 ขอสืบเสาะกันไปยังเมืองพระพิษณุโลกให้พันสัตว์ก่อน และท้าวพระยา
 มุขมนตรีหัวเมืองทั้งหลาย ก็ลงเป็นคำเดียวกันด้วยพระยาเพชรราชา
 สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงก็ตรัสบัญชาตามท้าวพระยาทั้งหลาย จึงมี
 พระราชโองการตรัสสั่งแก่ขุนเทพอรชุน ให้แต่งเรือพระที่นั่งและเรือ
 ประเทียบทั้งปวงให้สรรพ ในขณะนั้น พระเพชรรัตนณเพชรบุรีมคค
 ทรงพระกรุณาเอาออกจากราชการ พระเพชรรัตนก็คิดเป็นขบถ และ
 ช้องสมคนชาวนอกทั้งปวงได้มากแล้ว คิดจะปล้นทัพหลวงเมื่อเสด็จ
 ขึ้นไปนั้น จึงสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ตรัสถามขุนเทพอรชุนยังคิด
 เห็นประการใด จึงขุนเทพอรชุนทูลพระกรุณาว่า พระเจ้าละแวกยก
 มาคราวนี้มิได้เป็นศึกใหญ่ และขอทรงพระกรุณาเสด็จอยู่ และรบพุ่ง

ขึ้นกับพระนครให้รู้จักกำลังข้าศึกก่อน ครั้นจะทูลละพระนครเสียให้
เกลือกพระเจ้าหงสาวดีจะตรัสติเตียนได้ สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงตรัส
เห็นชอบด้วยซึ่งขุนเทพอรชนทูลพระกรุณานั้น ก็มพระราชโองการ
ตรัสสั่งขุนเทพอรชน ให้เตรียมเรือพระที่นั่ง และตรวจจัดพลสำหรับ
เรือพระที่นั่งนั้นให้สรรพ

ฝ่ายพระเจ้าละแวก ยกทัพเข้ามาถึงกรุงพระนครศรีอยุธยา
และกองทัพในตำบลบ้านกะทู้ม ขณะนั้นสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ตรัส
ให้เมืองนครพหุหม และพลหงสาวดี ๓๐๐๐ อยู่ประจำหน้าที่ใน
ข้างหน้า แล้วท้าวพระยาพระหัวเมืองทั้งหลาย ตรวจจัดพลทหารขึ้น
ประจำหน้าที่กำแพงและรายกันอยู่รอบพระนคร พระเจ้าละแวกก็ยกพล
เข้ามา พระเจ้าละแวกมาขึ้นช้างในสามพิหาร และพลข้าศึกรายกัน
มาถึงวัดโรงฆ้อง ถึงวัดกุฎีทอง แล้วเอาช้างมาขึ้นในวัดหน้าพระเมรุ
ราชการามประมาณ ๓๐ ช้าง พลประมาณ ๕๐๐๐ พระเจ้าละแวกให้
พลทหารลงเอาเรือประมาณ ๕ ลำเข้ามาจอดในแม่น้ำสุทนต์ สมเด็จพระ
พุทธเจ้าหลวงก็เสด็จไปขึ้นพระราชยาน และให้พลทหารขนรับฟ่ง
ข้าศึกก็แพ้ออกไป จึงตรัสให้ ยิงปืนจ่ารงเอาช้างข้าศึกซึ่งยืนอยู่ใน
สามพิหารนั้น ต้องพระจัมปาศิราชซึ่งช้างมาเป็นกองหน้าพระเจ้าละแวก
และพระจัมปาศิราชก็ตายกับคอช้าง พระเจ้าละแวกก็ยกพลกลับคืน
ไปยังทัพบ้านกะทู้ม ยกเข้ามาจอดตั้งนั้นถึง ๓ วันก็มีได้ และพระเจ้า
ละแวกก็ยกทัพคืนไป กวาดเอาคนในบ้านนาและนครนาบกไปยัง
เมืองละแวกเป็นอันมาก ในขณะนั้น พระเจ้าละแวกแต่งพลมาลาด

กระเวนทั้งทางบกและทางเรือเป็นหลายครั้ง และเสียดชาวจันทบูร ชาว
ระยอง ชาวดะเจียงเทรา ชาวนาเวียงไปแก้อำค้ำคักแวกเป็นอันมาก

ศักราช ๔๒๐ บรมเมษัมมฤทธิศก ^(๑) (พ.ศ. ๒๑๐๑) สมเด็จพระ
พุทธเจ้าหลวงทรงจัดแจงแต่งตั้งให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชอิสรราช
บพิตร ^(๒) อันเป็นสมเด็จพระโอรสาธิราช ขึ้นไปเสวยราชสมบัติ
ณเมืองพระพิษณุโลกมหานคร ขณะนั้นพระชนม์ได้ ๑๖ วษา

ลศักราช ๔๒๖ บชวศ จอศก (พ.ศ. ๒๑๐๗) ณวันศุกร์ เดือน
๑๒ ขึ้น ๖ ค่ำนั้น พระเจ้าหงสาวดียกทัพไปเมืองล้านช้าง ให้มา
เชิญเชิญสมเด็จพระมหาธรรมราชา และสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า
เสด็จไปด้วย แต่สมเด็จพระเอกาทศราช อันเป็นตรุณราชบุตร พระราช
บิดาตรัสให้อยูรักษาทพระนคร ฝ่ายสมเด็จพระราชบิดากับพระนเรศวร
เป็นเจ้า ก็ยกช้างม้าพลไปจนถึงค่ายลพของบัวในจังหวัดเมืองล้านช้าง
ขณะนั้นสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าทรงพระประชวรทรมาน ^(๓) พระเจ้า
หงสาวดีตรัสให้สมเด็จพระมหาธรรมราชาไปพระนเรศวรเสด็จกลับคืน
มายังพระนครศรีอยุธยา ครั้นนั้นพระเจ้าล้านช้างยังกั้นรักษามือง
เป็นสามารภ ทัพหงสาวจะหักเอาพระนครมิได้ พอจนเทศกาลวสันต
ฤกษ์ก็ยกทัพกลับไป

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐว่า ศักราช ๔๓๓ มะแมศก (๒)ว่า
สมเด็จพระนารายณ์บพิตรเป็นเจ้า (๓)ว่า ศักราช ๔๓๖ จอศก
ครั้งนั้นสมเด็จพระเจ้าเอกเชษฐาธิราชทรงพระประชวรทรมาน

ศักราช ๙๓๗ บัณฑิต สัปตศก^(๑) (พ.ศ. ๒๑๐๘) วันศุกร์ เดือน
 ๑๒ ขึ้น ๖ ค่ำ พระเจ้าละแวกยกกองทัพเรือเข้ามาอีก ใกล้ถึงปากน้ำ
 พระประแดง เจ้าเมืองธนบุรีและกรมการทั้งหลายรู้ว่าพระเจ้าละแวก
 ยกมา ก็ส่งข่าวขึ้นมาให้กราบทูลถวาย ส่วนเรืออันมาเป็นทัพหน้า
 พระเจ้าละแวก ก็ไล่ตามเรือซึ่งตระเวนชลนันทิคมเข้ามาเมืองธนบุรี
 และกรมการทั้งหลายมีทันแต่งการที่จะรบพุ่งป้องกันเมือง ต่างคนก็
 ต่างเอาครวญหนี พระเจ้าละแวกก็ยกเข้ามาในปากน้ำพระประแดง ก็
 ลากจัญชาวเมืองธนบุรี ชาวเมืองนนทบุรี ไปเป็นทะเล

จึงสมเด็จพะพุทธเจ้าหลวง ครัสทีให้เอาเมืองยโสธรราชธานีเป็น
 นายกอง และชนหมนทั้งหลาย กับพลทหาร ๒๐๐๐ และเครื่องศาสตราวุธ
 บรรทุเรือได้ ๕๐ ลำ และให้ยกลงไปตำบลข้าศึกละแวก ครั้นเมืองยโสธร
 ราชธานียกทัพเรือลงไปถึงเมืองนนทบุรี ก็พบข้าศึก ได้รบพุ่งกันเป็น
 สามารด ข้าหลวงก็แพ่งแก่ข้าศึกละแวก และเสียหมันวาชามาตย์
 ข้าศึกจับได้เป็น เขาไปถวายพระเจ้าละแวก เมืองยโสธรราชธานีและ
 ข้าหลวงทั้งปวง ก็พ่ายขนามายังพระนคร พระเจ้าละแวกก็ให้จับเอา
 คนทั้งจังหวัดเมืองธนบุรีได้มากแล้ว ก็ยกทัพขนามายังพระนคร ตั้ง
 ทัพในชนอนบางตะนาว สมเด็จพะพุทธเจ้าหลวง ก็ตรัสให้ท้าวพระยา
 ทั้งหลาย ตรวจจัดพลทหารขึ้นประจำหน้าที่กำแพงพระนคร แล้วแต่ง
 การที่จะรบพุ่งกันพระนคร พระเจ้าละแวกก็ยกทัพเรือเข้ามาแผ่อยู่ข้าง

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐว่า ศักราช ๙๓๗ ฤกษ์ศก

วิหพระพะเนงเงิง ให้เรืออันเป็นทัพหน้าประมาณ ๓๐ ลำ พายเข้ามา
จะเข้าปล้นในตำบลนายกำย ขณะนั้นสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง เสด็จ
อยู่ในหอราชคฤห์ทรงเกาะแก้วนั้น และท้าวพระยาเสนาบดีมนตรีมุข
ทั้งหลายชุมนุมกันในที่นั้น ครั้นเรือข้าศึกเกยเข้ามา จึงวางปืนใหญ่
ณขอมนายกำย ต้องพลข้าศึกตายมากนัก แล้วก็ตรัสให้พลทหารเอา
เรือออกไปยั่ว และข้าศึกทั้งปวงก็พ่ายลงไป พระเจ้าละแวกเห็นจะปล้น
พระนครมิได้ ก็เลิกทัพคืนลงไปยังอยู่ณปากน้ำพระประแดง แล้วก็
แต่งให้ขึ้นไปลาดตระเวนจับคนถึงสุพรรณบุรี นครชัยศรี สาครบุรี ราช
บุรี ให้ชุมนุมหนกรมการและไพร่ชายหญิงอพยพเอาลงเรือล่องไปเป็น
อันมากแล้วพระเจ้าละแวกให้เอาอุปเทหาวิทยาทองสัมฤทธิ์ทั้งสององค์
ขอพระยาแสนกาและบาทสังขกร อันมีมหัศจรรย์ภาพ ซึ่งอยู่ณเมือง
พระประแดง อันซุกใต้แต่ครั้งสมเด็จพระรามาธิบดีนั้นไปถวาย พระเจ้า
ละแวกก็เลิกทัพกลับไปเมืองละแวก

คักราช ๔๒๔ ปีชวดอัฐศก ^(๑) (พ.ศ. ๒๑๐๔) พระเจ้าละแวก
แต่งกองทัพเรือ ไซ้ ให้พระยาอุเทศราชและพระยาจันทน์คุกทัพเรือมา
อีก พลประมาณ ๓๐๐๐๐ ยกเข้าตีเอาเมืองเพชรบุรี พระศรีสุรินทร
ภายไชย เมืองเพชรบุรีกับกรมการทั้งหลาย แต่งการรบพุ่งป้องกันเป็น
สามารถ และข้าศึกยกเข้าปล้นเมืองถึง ๓ วัน วิพลข้าศึกก็ตายมาก
จะปล้นเอาเมืองมิได้ พระยาจันทน์คุกให้ทนายบลแก่พระเจ้าละแวกว่า จะ

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐว่า คักราช ๔๔๐ ชวดศก

เอาเมืองให้ทั้งไท้ ถ้ามีไท้ให้ลงไทยเถลิงชีวิต มีไท้เมืองเพ็ชรบุรี
 พระยาจีนจันตุกลัวว่าพระเจ้าละแวกจะลงไทย พระยาจีนจันตุก็พาเอา
 ครวือพยพทั้งปวงหนีเข้ามายังพระมหานครศรีอยุธยา สมเด็จพระ
 พุทธเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาแก่พระยาจีนจันตุ ครวส์ให้พระราชาทาน
 เป็นอันมาก ครั้นอยู่มาพระยาจีนจันตุมีไท้สวามีภักดี ซึ่งพระกรุณา
 ครวส์เลี้ยงดูนั้น พระยาจีนจันตุก็ลอบตบแต่งสำเภาที่จะหนีจาก
 พระนคร ครั้นถึงวันอาทิตย์ เดือนยี่ขึ้น ๔ ค่ำ ยี่มะโรงสัมฤทธิศก
 เพลาค่ำประมาณ ๒ นาฬิกา พระยาจีนจันตุพาเอาครวส์ลงลงสำเภาหนี
 ล่องลงไป ขณะนั้นสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าเสด็จลงมาแต่เมืองพระ
 พิชัยโลก เสด็จอยู่ในวังใหม่ สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าก็เสด็จยก
 ทิพเรือตามพระยาจีนจันตุลงไปในเพลากลางคืนนั้น แล้วครวส์ให้
 เรือประตูกัน และเรือท้าวพระยาทั้งหลายเข้าล้อมสำเภาพระยาจีนจันตุ
 และไต่รบพุ่งกันเป็นสามารบ พระยาจีนจันตุเอาสำเภาเข้ากระหนาบกัน
 และแต่งไล่สำเภาในจังหวัดในนั้น สมเด็จพระนเรศวรบรมบพิตรเป็น
 เจ้า ครวส์ให้เอาเรือประตเรือกันเข้าจกค่ายสำเภาพระยาจีนจันตุ จะให้
 พลทหารเข้าย่นสำเภาขึ้นไป แล้วเอาเรือพระที่นั่งเข้าไปให้ชิดสำเภา
 แล้วทรงขึ้นนกสยบยิงถูกจีนผู้ใหญ่นาย ๓ คน พระยาจีนจันตุก็ยิง
 ย่นนกสยบมาทอ้งวางย่นตนอันทรงนั้นแตก และพระยาจีนจันตุรบพุ่ง
 ย่นกันเป็นสามารบ พลทหารข้าหลวงจะเข้าย่นย่นสำเภาไม่ได้
 พระยาจีนจันตุให้เร่งไล่สำเภาหนีลงไป จึงสมเด็จพระนเรศวรบรมราชา
 วิราชบพิตรเป็นเจ้า ก็เสด็จตามรบพุ่งลงไปถึงบางกอก พระยาจีนจันตุ

ก็ให้เร่งไล่สำเภาออกไปพ้นปากน้ำตกเงือกกลางทะเล จึงสมเด็จพะ
พุทธเจ้าหลวงก็เสด็จหนนทัพสมเด็จ พระนเรศวรบรมราชาธิราชขบพิตร
เป็นเจ้าลงไป แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์เสด็จ
ขึ้นมายังพระนคร

ศักราช ๙๒๔ ปีเถาะนพศก (๑) สมเด็จพระเจ้า
หงสาวดีทรงพระประชวร เถึงฉวันเสาร์เดือนยี่ ขึ้น ๘ ค่ำ เสด็จสวรรคต
พระชนม์ได้ ๖๕ พรรษา แต่อยู่ในราชสมบัติ ๓๕ พรรษา มังเอิง
ราชบุตร ผู้เป็นพระมหาอุปราชได้ผ่านสมบัติในกรุงหงสาวดี ตั้งให้
มังสามเกลียวราชบุตรเป็นพระมหาอุปราช และเมื่อพระเจ้าหงสาวดี
ขึ้นผ่านพิภพสมบัติใหม่ ย่านเมืองยังมีปกติ ฝ่ายเมืองมร เมืองคัง
ก็ยังซัดเซ้งเมืองอยู่นั้น จึงแจ้งข่าวลงมาถึงพระนเรศวรเป็นเจ้า ๆ
ก็เสด็จลงมาฉกรรจ์ ๑ กรวยทูลสมเด็จ พระบรมราชาธิราช ตามคดีข้อ
ความซึ่งแจ้งมานั้นทุกประการ แล้วจะขอถวายยังคัมลาขึ้นไปช่วยการ
สงครามเมืองหงสาวดี จะไ้พึ่งซึ่งกิจการในเมืองหงสาวดีด้วย สมเด็จ
พระพุทธเจ้าอยู่หัวก็ตรัสบัญชาตาม จึงสมเด็จ พระนเรศวรเป็นเจ้า
ก็ถวายยังคัมลากลับคืนมายังเมืองพระพิษณุโลก แล้วให้ทรวจเตรียม
วิพลโยธาช้างม้า โดยกระบวนพยุหยาตราทัพ พลสกรรจ์ลำเค็ร
๑๐๐๐๐๐ ช้างเค็ร ๘๐๐ ม้า ๑๕๐๐ ครั้นได้ศฤงษณ์ก็เสด็จ
ทรงช้างพระที่นั่ง ยกทัพหลวงขึ้นไปถึงตำบลดพระตำหนักไม้ไผ่ ไกล

เมืองหงสาวดี ๓ เวน ก็พักพลอยู่ที่นั่น จึงบอกหนังสือเขาไป พระ
เจ้าหงสาวดีแจ้งกตพระทัย จึงให้แต่งส่วยเบี่ยงอาหารและเครื่องเสวย
ลงมาถวาย แล้วก็นำเสด็จขึ้นไปเฝ้าพระเจ้าหงสาวดี ๆ จึงตรัสว่า ซึ่ง
สมเด็จพระนเรศวรได้ยกทัพลงมาจนถึงเราครั้งนี้ เราก็มีความยินดี
หาที่สุดมิได้ ด้วยเมืองหงสาวดีครั้งนี้ ฝ่ายหัวเมืองทั้งปวงเห็นพระราช
บิดาหายบุญไปแล้ว ก็ไม่เป็นปกติเหมือนแต่ก่อน เราจึงแต่งกองทัพ
จะให้พระมหาอุปราชากับพระสังขทัตและพระเจ้าเชียงใหม่ ยกไป
ตีเอาเมืองมร เมืองคัง และเมืองล้านช้างให้จงได้ สมเด็จพระนเรศวร
เป็นเจ้าได้ทรงฟังทุกประการ แล้วก็กราบทูลพระเจ้าหงสาวดีว่า ข้า
พระองค์แจ้งข่าวลงไปถึงจึงยกขึ้นมาช่วยการพระราชสงคราม พระ
เจ้าหงสาวดีก็ตรัสให้สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า กับพระมหาอุปราช
พระเจ้าเชียงใหม่ พระสังขทัต ยกไปตีเมืองมร เมืองคัง เมือง
ล้านช้างให้จงได้

ทั้งสี่พระองค์ก็ถวายเป็นคัมลาบทพิไปเถิงเมืองมรเมืองคัง แล้ว
ให้ตั้งค่ายปลูกราชสัณฐานาวุธไว้ท่ามกลางเสด็จ ปรักราชการ
พร้อมกัน ทั้งสี่พระองค์นั้นไพร่พลมากนัก จะสู้รบกันคนปนกัน
วันวานนี้

จึงสมเด็จพระนเรศวรบรรณาธราชิราช เสด็จไปเถิงเมืองล้านช้าง
แล้วเสด็จไปเถิงอัตถิยแดนเมืองจาม ไว้แต่พระมหาอุปราช พระเจ้า
เชียงใหม่กับพระสังขทัต ให้ตีเอาเมืองมรเมืองคังนั้น ครั้นปรักรา
พร้อมกันแล้ว พระมหาอุปราชจึงยกขึ้นไปรบก่อน

วันจันทร์เดือน ๕ ขึ้น ๕ ค่ำ เพลา ๔ ท่มเกอนตก ฝ่ายข้าศึกก็
 คืบกันคีลาลงมา ทับรพลตายเป็นอันมาก ขึ้นมีไ้ เพลารวรุ่ง
 ก็ถอยลงมาค่าย ครั้นวันอังคารเดือน ๕ ขึ้น ๖ ค่ำ ทัพพระสังขัต
 ยกขึ้นไปรบพุ่งกัน ข้าศึกก็คืบกันคีลาลงมาทับรพลตายเป็นอันมาก
 จะชนหักเอาพระนครมีไ้ถอยลงมาค่าย ครั้นวันพุธเดือน ๕
 ขึ้น ๗ ค่ำ เพลา ๑๐ ท่ม พระเจ้าเชียงใหม่ขึ้นตีระหักเอาเมืองมีไ้
 ถอยกลับคืนมา พอสั้พระเจ้าพระนเรศวรบรมราชาธิราชเจ้า เสด็จ
 ยกทัพกลับมาแต่เมืองล้านช้าง เมืองอัตบอแดนเมืองจาม เถึง
 วันพฤหัสบดีเดือน ๕ ขึ้น ๘ ค่ำ เสด็จตั้งทัพหลวงแทยภเขานัน
 ครัสให้เอาพลบันนกลั้รายขึ้นทั้ง ๒ ข้าง บึงข้าศึกอนักังคีลาลงมา
 นั้น ต้องบันนกลั้ล้มตายเป็นอันมาก จะกลังคีลาลงมาอีกมีไ้
 จึงให้พลทหารบนขึ้นไปรบพุ่งฆ่าฟันล้มตายเป็นอันมาก จับได้ตัว
 เจ้าเมืองรวมเมืองคังแล้ว สั้พระเจ้าพระนเรศวรบรมราชาธิราชขพิตร
 เป็นเจ้ากับพระมหาอุปราชา พระสังขัต พระเจ้าเชียงใหม่ ก็คุม
 เอาตัวเจ้าเมืองรวมเมืองคังเล็กทัพกลับเถึงเมืองหงสาวดี แล้วพระ
 นเรศวรบรมราชาธิราชขพิตรเป็นเจ้า ก็พาเอาเจ้าเมืองรวมเมืองคัง
 คนไทย ขึ้นกราบบังคมทูลถวายพระเจ้าหงสาวดี แจ้งข้อราชการ
 สงครามทังไ้ชยอำนาจมานันทุกประการ แล้วสั้พระเจ้าหงสาวดี
 ก็มนำพระทัยนคั ครัสชมลั้มและความคิกลั้สั้พระเจ้าพระนเรศวรเป็น
 เจ้า แล้วพระราชทานพานทององค์หนึ่งได้ภูษาหนัก ๕ ซ้ง จำหลัก
 เป็นรูปเทวคา พระมหาอุปราชากัน้อยพระทัยแก่พระนเรศวรนั้นนักแล้ว

ฝ่ายสมเด็จพระนเรศวรมหาราชราชาธิราชขพิตรเป็นเจ้า กัตุลลา
พระเจ้าหงสาวดี ๆ ก็ตรัสให้มังทุ มังอนันต์ มังอสารจะรอกาง สมิ้ง
พักเบ็ด ลงไปอยู่หัวเมืองรายทาง ให้ย้ายสะเบียงเลี้ยงไพร่พลไปกว่า
จะถึงแดนพระนครศรีอยุธยา สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า เสด็จ
ยกพยุหยาตราไปถึงพระพนมตรศให้ยศของพระมหาธาตุนั้นแล้ว ก็
ถวายพระบัญชาเป็นฉัตรธงขชาพระมหาธาตุ แล้วจึงยกทัพหลวงคืนมา
ยังเมืองพระพิษณุโลก ถึงแล้วเสด็จเปลื้องเครื่องทรงออกขุนาถวาย
พระชินราชเจ้า พระชินศรีเจ้า ให้กระทำการสรงสโมชมีการมหรสพ
๓ วัน แล้วเสด็จนำเอาทหารลงมาเฝ้าสมเด็จพระราชบิดาณกรุงเทพ
มหานคร จึงเฝ้าทูลทูลให้ยกกองทัพไปช่วยพระเจ้าหงสาวดี ใ้รบพุ่ง
มีชัยชนะแก่ข้าศึกนั้น กราบทูลให้ทราบ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
มีพระทัยยินดีนัก ให้แต่งการสมโภชสมเด็จพระอัครโอรสราชาเจ้า
๗ วัน แล้วก็พระราชทานปูนบำเหน็จแก่ท้าวท้าวทั้งปวงโดย
สมควร ครั้นเสร็จการสมโภชแล้ว สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า
ก็กราบถวายบังคมลากลับคืนไปสถิตณเมืองพระพิษณุโลก

ลคักราช ๔๓๒ ปีมะเมียโทศก^(๑) (พ.ศ. ๒๑๑๓) สมเด็จพระ
บรมขพิตรพระพุทธเจ้าหลวง ตรัสให้เลือกกำแพงบรบพระนครลงไป
ตั้งเืองริมแม่น้ำแล้ว ให้ยกแต่งข้อมหัวรบขายเขื่อนรบพระนครแล้ว
ให้ขุดคูในค่านขื่อพระนครของบรมพิศนั้น ให้กว้างกว่าคูเก่า แล้ว
ให้ยกแต่งการที่จะป้องกันราชคัศุนั้นเป็นมั่นคง

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐว่า คักราช ๔๔๒ มะโรงศก

ลพบุรี พระยาศรีราชเทโศตยแห่งการรบพุ่งชองกัน จึงยกภูฏาน
พิเชียรก็ยกไปเถิงเมืองลพบุรี ชู่ช้างเข้าไปยืนในหัวครี แล้วให้
พวกพลกบฏเข้าไปปล้นในที่นั้น จึงพระยาศรีราชเทโศก็มาขึ้นช้างให้
รบพุ่งกันจึงชาวเทศชออมวักแฝงคันโพธิ์ยิงปืนนกสับเอาตัวกบฏ ต้อง
ญานพิเชียรพลลงตายในที่นั้น กบฏทั้งปวงแตกฉานออกไป และ
ต่างคนต่างหนีกระจัดพรัดพรายทุกตำบล พระยาศรีราชเทโศก็เอา
อมวักซึ่งยิงกบฏญานพิเชียรตายนั้นเข้ามาดววย

จึงสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงตรัสให้พระราชทานแก่อมวักนั้นมาก
นัก แล้วตรัสให้ข้าหลวงออกไปจับพวกกบฏทั้งปวงนั้นได้มาก บรรดา
จะลงพระราชอาชญาไซ้ เหตุด้วยพระองค์ทรงทศพิธราชธรรม ก็
มิไ้ลงพระราชอาชญา และให้แต่สักหมายหมู่เข้าประสมหมู่
โดยโทษนั้น

และเมื่อมะเส็งนพคัก^(๑) เถิงเดือน ๓ พระเจ้าละแวกยกพลมา
โดยเรือประมาณ ๗ หมื่น มาเอาเมืองเพ็ชรบุรี ในขณะนั้น สมเด็จ
พระพุทธเจ้าหลวงตรัสให้เมืองยโสธรราชธานี เมืองเทพราชธานีออก
ไปรักษาเมืองเพ็ชรบุรี จึงพระศรีสุนทรภานุชัย เจ้าเมืองเพ็ชรบุรีและ
เมืองยโสธรราชธานี และเมืองเทพราชธานี ก็ช่วยกันตบแต่งการที่จะ
รบพุ่งชองกันเมืองนคร พระเจ้าละแวกยกกองทัพมาเถิง พระเจ้า
ละแวกให้พลชนล้อมเมืองเพ็ชรบุรีอยู่ ๓ วัน พระเจ้าละแวกให้ยก
เข้าปล้นเมืองเพ็ชรบุรี และให้พลทหารเอาบันไดพาดบนกำแพงเมือง

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐว่า คักราช ๙๔๓ มะเส็งคัก

และชาวเมืองเพชรบุรีรุมฟุ้งขบถกันเป็นสามารภ และข้าศึกชาวสระแวง
ต้องสาครวราวธายเป็นสามารภนัก และจะขึ้นปล้นมิไต่ก็พ่ายออกไป
แต่พระเจ้าสระแวงยกเข้าปล้นถึงนั้นถึง ๓ ครั้ง จะปล้นเอาเมืองเพชรบุรี
มิได้ แต่พระเจ้าสระแวงก็คิดว่าจะปล้นแต่ครั้งหนึ่ง ถ้ามิได้ไซ้จะเลิก
ทัพคืนไป

ขณะนั้นเจ้าเมืองเพชรบุรี และเมืองยโสธรราชธานี เมืองเทพ
ราชธานี มีสมัครสมานทวักกัน และต่างคนต่างบังคับบัญชาและ
อภัยของกันแต่หน้าทเองซึ่งได้เป็นพนักงานรักษานั้น มิได้มาพร้อมมูล
คิดอ่านทวักกัน ซึ่งจะคิดอ่านแต่งการของกันข้าศึก

ครั้นถึงแรม ๘ ค่ำ พระเจ้าสระแวงก็ยกเข้าปล้นซึ่งคลองกระแซง
และประต๋ายงานข้าศึกตามตลอดเข้าเฝ้าหอรบทะเลาลง และขึ้น
กำแพงเข้าไต่ในทันนั้น ก็เสียเมืองเพชรบุรีแก่พระเจ้าสระแวง แล้ว
เจ้าเมืองเพชรบุรี เมืองยโสธรราชธานี เมืองเทพราชธานี ตามใน
ทันนั้น พระเจ้าสระแวง ให้จับเอาชาวเมืองเพชรบุรีทั้งปวงไปเป็นชะเลย
แล้วพระเจ้าสระแวงก็เลิกทัพคืนไปเมือง

ลัทธิราช ๘๓๔ บัวยอจ้ควาศัก (พ.ศ. ๒๑๑๕) เดือน ๑๑
สมเด็จพระนเรศวรมหาราชอิราชบพิตรเป็นเจ้า ลงมาแต่เมืองพระ
พิษณุโลกเสด็จอภัยในวังใหม่

ในขณะนั้น^(๑) พระเจ้าสระแวงแต่งทัพพระทศราชา พระสุนทรราชา
ให้ยกช้างม้าและพลประมาณ ๕๐๐๐ มาลาดตระเวนในตำบลวันออก

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐว่า คักราช ๘๔๔ น.เมษายน

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชวิชาชัยพิตรเป็นเจ้า ครัสรู้ข่าวว่าคัก
 มาลาครระเวนนั้น ก็ทรงเร่งม้าเร็วและพลทหารลัทธิมวัง ๓๐๐๐ เสด็จ
 ออกไป ครัสให้เมืองชัยบุรีและขุนหมื่นชาวม้า พลทหาร ๕๐๐ ไปเป็น
 ทักษิณ และให้เร่งออกไปควบด้วยทัพเมืองศรีธมมรัตน์ ให้ช้อยกัน
 คราวอพยพอยู่ในท่าน จึงเมืองชัยบุรีและเมืองศรีธมมรัตน์เอาพลเข้า
 ชุ่มอยู่ ๒ ข้างทางที่ข้าศึกจะมานั้น พลหัวหนาคักยกมาประมาณ
 ๑๐๐๐ เถึงที่เมืองชัยบุรีและเมืองศรีธมมรัตน์ชุ่มอยู่นั้น ครั้น
 ข้าศึกก็ถอยเข้ามา เมืองชัยบุรี เมืองศรีธมมรัตน์ ก็ยกพลออก
 ต่อข้าศึก ๆ ก็แตกฉานซ่านเซ็นหนีไป จึงเมืองชัยบุรี เมืองศรีธมม
 รัตน์ ตามตีข้าศึกไปจนถึงทัพใหญ่ และไล่ฟันแทงข้าศึกตายมาก
 พระทศราชา พระสินทรราชา ก็เลิกทัพหนีขึ้นไปเมืองละแวก สมเด็จพระ
 นเรศวรมหาราชวิชาชัยพิตรเป็นเจ้า เสด็จถึงเมืองชัยบาดาล
 ก็ครัสรู้ ว่า ข้าศึกพ่ายแพ้ไปแล้ว ก็เสด็จเลิกทัพกลับคืนมายัง
 พระนครศรีอยุธยา

ลัทธิราช ๔๓๕ ปีระกาเบญจศก เดือน ๕ ฝ่ายพระเจ้าหงสาวดี
 ก็มีใ้ตั้งอยู่ในทิศพิราชนคร ทรงพระดำริว่า พระนเรศวรประคอง
 ไปด้วยบุญญาหลักแหลมลกลิง ทั้งการสงครามก็องอาจกล้าหาญ
 นานไปเห็นจะเป็นเส้นศัตรูต่อเมืองหงสาวดีเป็นมั่นคง จำจะคิดแต่ง
 ขยายให้ไปเอาตัวพระนเรศวรชนมา จะกระทำพระนเรศวรเสียให้จึงได้
 สำเร็จแล้วเมืองหงสาวดีจะกว้าง เผื่อแผ่ขอบขันธสีมาออกไป อนึ่งทรง
 พระเจ้าอาหมเป็นเจ้าองระกิกแข็งเมืองอึงจะด้วยเล่า พระเจ้าหงสาวดี

ปรึกษาว่า จะให้ยกกองทัพลงมาเทครัวบริวารอพยพหัวเมืองฝ่ายเหนือ
ทั้งปวง ไปไว้เป็นกำลังในเมืองหงสาวดี การศึกพระนเรศวรจะได้
ถอยกำลังลง ครั้นตำรับแจ้งตรัสให้นันทสูกับราชสงคราม ถิผล
๑๐๐๐๐ ไปตั้งอยู่กลางอยู่ณเมืองกำแพงเพชร นันทสูกับราชสงคราม
ก็ยกไปตั้งอยู่กระทำการณเมืองกำแพงเพชรตามรับสั่ง และซึ่งพระ
เจ้าหงสาวดี ก็ยกช้างมารัวพลเสด็จไปเมืองอังวะ ไว้พระมหาอุปราช
และอภัยคามณีรัตนเมืองหงสาวดี พระเจ้าหงสาวดีเป็นอบายทั้งน
ก็เพราะมหาอุปราชกราบทูลยกราบว่าภัยแก่พระนเรศวรเป็นเจ้า จึง
พระมหาอุปราชให้มีศุภอักษร ขอกมาแจ้งพระนเรศวรว่า ยศนี้
กรุงรัตนบุรีมียังจะเป็นกบฏแข็งเมืองต่อพระเจ้าหงสาวดี ให้เชิญ
พระนเรศวรยกทัพลงมาช่วยการสงครามติดกรุงรัตนบุรีอังวะ

สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า แะถึงนั้นสำคัญว่าจริง ก็เสด็จไป
ทูลลาพระราชาบิดา สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็บัญชาตาม สมเด็จพระ
พระนเรศวรเป็นเจ้า ก็กราบถวายบังคมลาชนมายุเมืองพระพิษณุโลก
จึงกำหนดให้ตำรวจเตรียมพลสกรรจล้าเครื่อง ๑๐๐๐๐๐ ช้างเครื่อง
๘๐๐ ม้า ๑๕๐๐ ไร่พร้อม

ครั้นศักราช ๙๓๖ ขจอฉศก (๑) วันอาทิตย์เดือน ๓ แรม ๖ ค่ำ
เพลา ๑๑ ทุ่ม ๘ บาท ประกอบภัยเพชรฤกษ์ เสด็จทรงเครื่องพิชัย
ภูษาแล้วเสด็จ ทรงพระศขาธารพร้อมด้วยพลพยุหแสนยากร ทอด
พระเนตรเห็นบรมสารีริกธาตุเสด็จปาฏิหาริย์แต่บุรพทิศ ผ่านพระ

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐว่า ศักราช ๙๔๖ ขจอศก

ศาสนาจารย์ไปโดยประตูชัยแสน ไปถึงตำบลรัตนมทัยเมื่อรุ่งแจ้งเพ็ชร
 ธรวันพุธเดือน ๓ แรม ๙ ค่ำเพลาบ่าย ๕ โมง เกือบศกษณศก
 ทำใหญ่ แผ่นดินไหวเป็นอัศจรรย์ ครั้นรุ่งขึ้นก็ยกทัพหลวงไป
 ถึงเมืองกำแพงเพชร ตั้งประทับแรมอยู่ตำบลหนองปลิง ๓ วัน
 แล้วก็ยกทัพหลวงเสด็จไปโดยทางเชียงทอง เสด็จถึงทุ่งตะเภา
 นั้น จึงพระยากำแพงเพชรส่งข่าวไปถวายว่า ไทยใหญ่เวียงเล็ก
 เล็ดต๋าน เกียกกาย ขุนปลัด มังทรง มังนิว ข้ายหลวงกับนายม้า
 ทั้งปวง อันอยู่ณเมืองกำแพงเพชรพาครอบครัวอพยพหนี พระม้ามอญ
 ตามไปทัน ได้รบพุ่งกันที่ตำบลหนองปลิงเป็นสามารถ พระม้ามอญ
 แดกแก่ไทยใหญ่ๆ ทั้งปวงยกไปทางเมืองพระพิษณุโลก สมเด็จพระ
 พระนเรศวรเป็นเจ้าทวยหาญนั้น ก็ให้ม้าเร็วไปบอกแก่หลวงโกษา
 และลูกขุนอันอยู่รักษาเมืองพระพิษณุโลก ว่าซึ่งไทยใหญ่หนีมานั้น
 เกลือกจะหนีไปเมืองอื่น ให้แต่งออกอาศัยต๋านเมืองเพชรบูรณ์ เมือง
 นครไทย ชาติตระการ แสเฮา ให้มั่นคงไว้ อย่าให้ไทยใหญ่ออกไป
 รอกได้ หลวงโกษาและลูกขุนทั้งปวงทวยหาญนั้น ก็แต่งออกไป
 กำชัยต๋านทางทั้งปวงตามรับสั่ง

ฝ่ายไทยใหญ่นั้นก็พาครอบครัวตรงเข้าเมืองพระพิษณุโลก หลวง
 โกษาและลูกขุนทั้งปวงก็รับพิทักษ์รักษาไว้ ฝ่ายนั้นทศกัณฐ์ราชสงคราม
 มีหนังสือมาให้สั่งไทยใหญ่ หลวงโกษาและลูกขุนผู้รักษาเมืองพระ
 พิษณุโลก ก็มิได้สั่ง

ฝ่ายสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า เสด็จยกพลยกแสนยกลงไปถึง
เมืองแครงณวันพฤหัสบดี เดือน ๖ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ขณะนั้นข่าวไปถึง
ซำแกชกระยอกลาง เจ้าเมืองแครง ให้ปลัดเมืองออกมาทูลว่า ขอเชิญ
เสด็จพักพลอยู่แต่่นอกเมืองแครงก่อน สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า
ก็ให้พักพลอยู่ใกล้อารามพระมหาเถรคันฉ่อง แล้วตรัสให้ข่าวขึ้นไป
ถึงพระเจ้าหงสาวดีว่า ยกทัพมาถึงเมืองแครงแล้ว พระเจ้าหงสาวดี
ทราบดังนั้นแล้วก็มีความยินดี ว่าครั้งนี้เราจะสมคิดแล้ว จึงให้จัดแะ
กองทัพ ๑๐๐๐๐ ออกไปข่มไว้ ที่ต่อทางสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า
จะเสด็จขึ้นไปนั้น ใกล้เมืองหงสาวดีทางวันหนึ่ง แล้วตรัสให้พระยา
เกียรติ พระยาพระรามลงไปรับ ถ้าพระนเรศยกล่วงขึ้นมาแล้ว
เราจะยกทัพหลวงออกตีหน้า ให้พระยาเกียรติ พระยาพระรามเอา
กองทัพนั้ตกระหนาบหลัง จับเอาตัวพระนเรศประหารชีวิตเสียให้
จงได้ เมืองหงสาวดีจึงจะเป็นอิสสระภาพไพศาลกว่าพระนครทั้งปวง
พระยาเกียรติ พระยาพระรามกราบถวายบังคมลา ยกกองทัพไปถึง
เมืองแครง ก็ทูลแก่สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าว่า พระเจ้าหงสาวดี
ให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งสองนี้มารับเสด็จขึ้นไป ทูลดังนั้นแล้วก็ถวาย
บังคมลาไปนมัสการพระมหาเถรคันฉ่องผู้เป็นอาจารย์ แล้วแจ้งความ
ซึ่งพระเจ้าหงสาวดีคิดทำการทั้งปวงนั้น ให้พระมหาเถรคันฉ่องฟัง
ทุกประการ พระมหาเถรคันฉ่องแจ้งดังนั้น มีใจกรุณาแก่สมเด็จพระ
นเรศวรเป็นเจ้าเธอหาผิดมิได้ อนึ่งด้วยพระราชาภิกษุญาณินหาร
บารมี สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าจะได้บำรุงพระบวรพุทธศาสนา

และอาณานิคมประชาราษฎร ให้ถาวรวัฒนาการสืบไป ครั้นเพลาค่ำก็พา
พระยาเกียรติ พระยาพระราม เข้าไปเฝ้าสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า
แล้วถวายพระพรว่า พระยาเกียรติ พระยาพระรามนี้ เป็นสาธุศิษย์
ของบุปผมาบอกว่า พระเจ้าหงสาวดีคิดประทุษร้ายต่อพระองค์ สมเด็จพระ
นเรศวรเป็นเจ้าแจ้งดังนั้น จึงตรัสถามพระยาเกียรติ พระยาพระ
รามว่า เหตุผลประการใด พระเจ้าหงสาวดีคิดจะทำร้ายแก่เรา พระยา
เกียรติ พระยาพระราม ก็กราบทูลตามความ ซึ่งพระเจ้าหงสาวดีคิดและ
สิ่งนั้นทุกประการ สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าได้ทรงทราบ ก็น้อย
พระทัยคิดอาฆาตแก่พระเจ้าหงสาวดี จึงตรัสแก่พระมหาเถรคันฉ่อง
ว่า ซึ่งพระผู้เป็นเจ้าเมตตาบอกเหตุการณ์แก่ข้าพระเจ้าหงนี้ พระคุณ
หาที่สักมิได้ อันพระผู้เป็นเจ้าอยู่ในเมืองมอญนี้ พระเจ้าหงสาวดี
แจ้ง อันตรายก็จะมีเป็นมั่นคง ข้าพระเจ้าจะนำพระผู้เป็นเจ้ากับพระยา
เกียรติ พระยาพระราม และญาติโยมทั้งปวงลงไปอยู่พระนครศรี
อยุธยาจะได้ปฏิการสนของพระผู้เป็นเจ้า และปลุกเลี้ยงพระยา
เกียรติ พระยาพระรามโดยกตเวทีธรรมประเพณี พระมหาเถรคันฉ่อง
และพระยาเกียรติ พระยาพระราม ก็พร้อมโดยพระราชบริหาร

สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าก็ตรัสแก่เมฆมาตยาโยธาทหารทั้งปวง
ว่า เราหาความผิดมิได้ ซึ่งพระเจ้าหงสาวดีคิดร้ายต่อเราก่อนนั้น อัน
แผ่นดินพระมหานครศรีอยุธยา กับแผ่นดินเมืองหงสาวดี ขาดจาก
ทางพระราชไมตรีกัน เพราะเป็นอกุศลกรรมนิยมสำหรับที่จะให้
สมณพราหมณาประชาราษฎรได้ความเดือดร้อน ครั้นแล้วพระหัตถ์

ชวาทรงพระสุวรรณภิงคาร หลังอุทกธาราลงเหนือพื้นพระสุภาคล
จึงออกพระโอษฐ์ตรัสประกาศแก่เทพเจ้าทั้งหลาย อันมีมหิทธิฤทธิ์
และที่พิภพขุทิพโสศ ซึ่งสถิตอยู่ทุกทิศานุทิศทั้งเป็นทิพพะยานด้วย
พระเจ้าทศาวตัมมิได้ตั้งอยู่โดยคลองสุริยมิติรภาพชัตติยราชประเพณี
เสียสามัคคีธรรม ประพฤติพาลทุจริตคิดจะทำอันทรยศแก่เรา
ตั้งแต่วันนี้ไป ทรงพระมหานครศรีอยุธยา กับเมืองหงสาวดี มิให้
เป็นสุวรรณบัลลังก์เดียวกันแต่ก่อน ขาดจากกันตั้งแต่วันนี้ไปตราดเท่า
กัลปาวสาน ครั้นพระราชบริหารประกาศเป็นฉันทภาคอุทัยมหนคร
เสร็จแล้ว พระราชโองการตรัสสั่งท้าวพระยาเสนามุขมนตรีทั้งปวงว่า
เราจะยกทัพกลับไปพระนครครั้งนี้ จะพาพระมหาเจรคันฉ่อง และ
ญาติโยม กับพระยาเกียรติ พระยาพระรามไป แล้วจะตีกวาด
ครอบครองรวมนิเวศน์เมืองราชทางไปด้วย

ครั้นวันศุกร์ เดือน ๖ แรม ๓ ค่ำ เพลาค่ำ ๑๑ ทุ่ม ให้เอา
พระคชาธารเข้าเทียบเกย ทอดพระเนตรเห็นพระสวริยกบรมธาตุ
เสด็จบำเพ็ญพิธีมาแต่ประจิมทิศ ผ่านพระคชาธารไปยังบูรพทิศ จึง
เสด็จพยุหยาตราตราทัพออกจากเมืองแครง พระมหาเจรคันฉ่อง
พระยาเกียรติ พระยาพระราม และญาติโยมก็มาโดยเสด็จ ฝ่าย
นายทัพนายกองก็แยกย้ายกันตีรวบ ต้อนครุฑราชทางมาใต้ประมาณ
๑๐๐๐๐ เศษ ครั้นถึงฝั่งแม่น้ำสะโตง ก็ให้เทียวเกยเรือ หาไม้ผูก
พ่วงแพเร่งข้ามครอบครองพลช้างม้าทั้งปวงถึงปากท่งสิ้นแล้ว ก็ให้
เผารวดทำลายแพเสีย ครั้นพระเจ้าหงสาวดีแจ้ง จึงให้พระมหาอุปราช

ถือพล ๑๐๐,๐๐๐ ให้สัระกำมาเป็นกองหน้า ตามมาถึงแม่น้ำสะโตง
 ฟากหนึ่ง สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าทอดพระเนตรเห็นดังนั้น ก็ให้
 นายทัพนายกองนำพระมหาเถรคันฉ่องกับครอบครัวขึ้นไปก่อน แต่
 พระองค์กับทหารล้าลอง ๑๕,๐๐๐ นั้นยังรออยู่ริมฝั่ง จึงทอดพระเนตร
 ไปเห็นสัระกำมากองหน้า ใส่เสื้อแขนข้างบนอยู่ริมฟากน้ำ ตรัส
 ให้ทหารเอาขันทามแล่น และบนนกสับคายชดยิงระดมไปเป็นอัน
 มากก็ไม่เจิง จึงสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า ก็ทรงพระแสงขันทม
 ยาวกว่าคืบ ยิงไปตอ้งสัระกำมาตกจากคอข้างตาย วิพลรามัญ
 ทั้งนั้นเห็นอัศจรรย์ ด้วยแม่น้ำนั้นกว้างเหลือกำลังขันทม ก็กลัวพระเดช
 เกษานุภาพ และพระมหาอุปราชามีอาจะตามมาได้ ก็เลิกทัพกลับไป
 สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าก็เสด็จยกมาโดยทางเมืองกาญจนบุรี
 ครั้นถึงพระนครศรีอยุธยา ก็กราบทูลถวายเรื่องยุบลคดียังป่วย
 ถวายให้ทราบทุกประการ สมเด็จพระราชบิดาเฝ้าดังนั้นจึงตรัสว่า
 เรามิได้มีความผิดสักสิ่ง พระเจ้าหงสาวดีมิได้ตั้งอยู่ในคลองธรรม
 เสียสัตย์อันสัตย์ประพฤติพาลทุจริตอิจฉาจาร เป็นวิสมโลภต่อเราพระ
 ก็เพราะผลวิบากแห่งสัตว์ เป็นลำหรับกาลกลียุค ตั้งแต่ขึ้นไปมอญ
 กับไทยจะเป็นปรปักษ์แก่กัน สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าก็กราบทูลว่า
 ถิ่นมาตรว่า พระเจ้าหงสาวดียกพยุหแสนยานุภาพมาเท่าไร ๆ ก็มิได้เกรง
 ข้ำพระเจ้าแผ่นดินซึ่งจะสนองคุณมิให้เคืองฝ่าพระบาท สมเด็จพระราช
 บิดากับสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า ดำริการกันเสร็จแล้ว จึงโปรดให้
 พระมหาเถรคันฉ่องอยู่วัดพระมหาธาตุ พระราชทานสัณฑ์ท่น กรรชิง

คานหาม คนหาม จิ้งหรีด นิคยภัตร เครื่องสมณบริกขารต่าง ๆ
 ฝ่ายพระยาเกียรติ พระยาพระรามนั้น ก็พระราชทานซึ่งเจียกทอง
 เถาน้ำทอง กระบี่ขึงทอง เงินตรา เสื้อผ้าพรรณนุ่งห่ม และเครื่องอุปโภค
 บริโภคเป็นอันมาก และครอบครองมอญซึ่งกวาดต้อนลงมาขึ้น ก็พระ
 ราชทานให้พระยาเกียรติ พระยาพระราม ควบคุมว่ากล่าวตักเตือน แล้ว
 พระยาเกียรติ พระยาพระรามนั้น ให้อยู่ตำบลบ้านขมิ้น ริมวัดขุนแสน
 ญาติโยมพระมหาเถรคันฉ่องนั้นให้อยู่ตำบลบ้านหลังวัดนก แล้ว
 สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าก็กราบทูลถวายบังคมลากลับมายังเมือง พระ
 พิชณโลก เสด็จไปถวายนมัสการพระชินราชพระชินศรี ทรงพระ
 ราชูปถัมภ์ศรัทธา เสด็จเครื่องสุวรรณลังกาขัดคิยาภรณ์ออกกระทำ
 ลักการบูชาแล้ว เสด็จออกพร้อมด้วยมขมนครี ขณะนั้นหลวงโกษา
 และลูกขุนทั้งปวงผู้อยู่รักษาเมืองนั้น ถิ่นำบรรดานายไทยใหญ่เข้าเฝ้า
 จึ่งบังคมทูลว่า มีหนังสือฉบับหนึ่ง ราชสงคราม ซึ่งมาตั้งอยู่ณเมือง
 กำแพงเพชร มาให้ส่งไทยใหญ่และครัว ซึ่งหนีมาอยู่ณเมืองพระ
 พิชณโลก ข้าพระพุทธเจ้าตอบไปว่า สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
 มิได้เสด็จอยู่ ซึ่งจะส่งไปนั้นยังมิได้ สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า
 ทราบดังนั้น จึ่งตรัสให้มีหนังสือตอบไปว่า อรรมคาพระมหากษัตริยา
 ธิราชผู้ดำรงทศพิชราชธรรมนั้น อุปมาถ่วงพระมหาโพธิอันใหญ่
 และมีผู้มาพึ่งพระราชสมภาร หวังจะให้พ้นจากภัยอันตรายต่าง ๆ
 ซึ่งนั้นทูลกับราชสงคราม จะให้ส่งไทยใหญ่ไปนั้น ไม่ควรด้วยคลอง
 ขัดคิยาราชประเพณีธรรม

ฝ่ายนั้นทศกัณฐราชสงคราม แจ้งทั้งนั้น ก็ปรึกษากันว่า
สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า ยกพยุหยาตราทัพขึ้นไปเมืองหงสาวดี
ครั้งนี้ เหตุไฉนจึงไม่กลับโดยทางเมืองกำแพงเพชรเล่า บัดนี้
มีหนังสือเป็นคำฉกรรจ์ของอาจมาตย์ เห็นประหลาดนัก เราจะอย่ามิได้
จำจะเลิกครัวเมืองกำแพงเพชรอพยพไปเมืองหงสาวดี จึงมีความ
ชอบและข่าวทั้งนี้ก็แจ้งไปถึงเมืองพระพิษณุโลก

สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าให้ประชุมท้าวพระยาเสนามุขมนตรี
ปรึกษากันว่า ซึ่งเราจะละให้ชาวเมืองกำแพงเพชรหนีหายพรักพราย
จากภูมิลำเนาอันมีชอบ เราจะยกไปต้อนทศกัณฐราชสงครามมิให้
เอาครัวเมืองกำแพงเพชรไปได้ ท้าวพระยาเสนามุขมนตรีทั้งปวง
ก็เห็นพร้อมโดยพระราชบริหาร สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า ก็ตรัส
ให้ข้าหลวงไปกุมเอาพระมามอญ ซึ่งมาอยู่ประจำหัวเมืองฝ่ายเหนือ
ส่งลงไปกรุงเทพมหานครสิ้นแล้ว กำหนดไปแก่พระยาสุวรรณคโลก
พระยาพิชัย ให้ไปโดยเสด็จ ยกไปเอนันตศกัณฐราชสงคราม
จึงให้ตรวเตรียมพลช้างม้า ครั้นวันพฤหัสบดีเดือน ๘ ขึ้น ๗ ค่ำ
เพลาสายแล้ว ๕ บาท ก็เสด็จยกพยุหยาตราทัพ จากเมืองพระ
พิษณุโลก ไปยังเมืองกำแพงเพชร

ฝ่ายนั้นทศกัณฐราชสงครามรู้ข่าวว่า สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า
เสด็จออกมา เลิกครัวพลช้างม้าหนีไปจากเมืองกำแพงเพชร

สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าทราบ จึงตรัสให้พระยาชัยบุรณ
และขุนพศั และพระหัวเมืองทั้งปวง ยกครัวพลช้างม้าเป็นกองหน้า

ทัพหลวงเสด็จตามไป พระยาชัยบูรณ์ตามไปทันถึงค่ายลแม่ระกา
 นั้นทศกัณฐ์ราชสงครามก็จัดทัพพลช้างม้า ออกมารบพุ่งพระยาชัยบูรณ์
 และข้าหลวงทั้งปวงเป็นสามารถ ในขณะนั้นพระยาชัยบูรณ์ซึ่ง
 พลายนับพระรามได้ชนช้างกับนันทสู ช้างนันทสูได้ล่าง ช้างพระยา
 ชัยบูรณ์ชนเสียทีเบนไป นันทสูจึงฟันด้วยของ้าวตองนิ้วพระยา
 ชัยบูรณ์กระแทกขอขาด ช้างพระยาชัยบูรณ์กลับไต่ล่างค้ำถนัด
 ช้างนันทสูทันทาลังไม้ไต่ค้ำวิ่งพ่ายไป ชนพศวิชัยซึ่งพลายศัตริวินาส
 ได้ชนด้วยช้างราชสงครามเป็นสามารถ ช้างราชสงครามก็พ่ายแพ้
 แก่ช้างข้าหลวงทั้งสอง และนันทสูก็ราชสงครามก็รุกหนีไปโดยทาง
 เชียงทอง ครั้งนั้นได้ไทยใหญ่ชาวแสนทวี อันมาอยู่เมืองเชียงทอง
 สกกรจ์และครัวอพยพประมาณ ๒๐,๐๐๐ เศษ แต่ผู้มีบรรดาศักดินัน
 เจ้าฟ้าเมืองจี้ เจ้าเมืองแจใหม่ เมืองปาก สิมังคิมายาเยวและ
 ไทยใหญ่เข้ามาทั้งปวง ก็เอาครัวอพยพออกมาสู่พระราชสมภาร แล้ว
 จึงแต่งช้างม้าพลและทหาร ไปช่วยติดตามต้อนนันทสูกับราชสงครามถึง
 ค่ายลแม่หาราช แล้วก็กลับคืนมาทัพหลวงที่ค่ายลเชียงทองนั้น

ฝ่ายพระยาพิชัยข้าหลวงเดิมแจ้งว่า สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า
 กับพระเจ้าหงสาวดีเป็นปรปักษ์แก่กัน ก็คิดการกบฏ มิได้มาตาม
 พระราชกำหนดให้หานั้น และพระยาพิชัยก็เข้าเฝ้ากรมการและครัว
 อพยพชาวพิชัยขึ้นไปหาพระยาสุวรรณคโลก และชวนกันแข็งเมือง
 พระยาสุวรรณคโลกก็ลงท่วยพระยาพิชัย แต่หลวงปลัด ขุนยกบัต

ขุนนั้นทนายก็ใช้ ก็มีลิงตัวพระยาทั้งสอง ๆ ก็ให้เอาหลวงปลัด
ขุนยกบัตร์ขุนนั้นทนายจำไว้

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชอิราชบพิตรเป็นเจ้า ก็ตรัสรู้
พระยาทั้งสองชนกันแข่งเมือง ก็ยกทัพหลวงเสด็จจากเชียงใหม่ไป
เอาเมืองสวรรคโลก เสด็จไปโดยทางสุโขทัย ครั้นเสด็จถึงสุโขทัย
ก็ตั้งทัพหลวงตำบลวัดเกษม จึงทรงพระกรุณาตรัสให้ชาวพ่อขุนมุนี
พราหมณาจารย์ เอน้ำในบ่อพระสยามภูนาถ และเอน้ำสระพัง
โพนศรีมาตั้งบูชาโดยกิจพิธีกรรม เป็นน้ำสัตยาธิฐาน และเอาพระศรี
รัตนตรัยเจ้าเป็นประธาน ให้ท้าวพระยาเสนาบดีมนตรีมุขอำมาตย์
ทหารทั้งหลายกินน้ำสัตยา ครั้นรุ่งก็ยกทัพหลวงโดยทางเขาคับ และ
เสด็จถึงเมืองสวรรคโลก ครั้นวันศุกร์เดือน ๘ ขึ้น ๕ ค่ำ ตั้ง
ทัพหลวงหน้าวัดใหม่งาม สมเด็จพระนเรศวรมหาราชอิราชบพิตร
เป็นเจ้า พระองค์ทรงทศพิชราชธรรม ก็ทรงพระกรุณาแก่พระยา
ทั้งสอง ก็ตรัสให้ข้าหลวงเข้าไปร้องว่า ให้พระยาทั้งสองออกมา
ถวายบังคม และทรงพระกรุณามีไต่เอาโทษเลย และพระยาพิชัย
พระยาสวรรคโลก ทำออกอาการอับอายพองข้าหลวงแล้ว ครองจัดไพร่พล
ขึ้นหน้าที่เชิงเทินกำแพง ประกาศกันเมืองสวรรคโลก จึงพระยา
ทั้งสองก็ฆ่าหลวงปลัด ขุนยกบัตร์ ขุนนั้นทนาย ซึ่งมีลิงตัวนั้น
ฆ่าเสียแล้วก็ตกศิระชัศออกมายังข้าหลวงอื่นเข้าไปขยั้น สมเด็จพระ
นเรศวรมหาราชอิราชบพิตรเป็นเจ้า ก็ตรัสให้ยกพลทหาร
เข้าปล้นเมืองสวรรคโลก ในเพลาค่ำวันเสด็จถึงนั้น ปล้นใน

ประตุสามเกิดแห่งหนึ่ง ปล้นในประตุยาม่อแห่งหนึ่ง ปล้นในประตุ
 สะพานจันทร์แห่งหนึ่ง ปล้นแต่คำจนถึงเที่ยงคืน และเฝ้าข้อนั้น
 นอกประตุสามเกิดนั้น จึงมีพระราชโองการตรัสถามโหราจารย์ว่า
 ยังจะไ้เมืองสวรรคโลกหรือ โหราจารย์ก็ถวายบังคมทูลพระกรุณา
 ว่าจะไ้เมืองสวรรคโลก และซึ่งปล้นข้างประตุสามเกิดนั้น เห็นจะ
 ไ้ด้วยยาก ถ้าปล้นข้างทิศคองแหลมไ้เห็นจะไ้ง่าย เพราะทิศ
 ข้างนั้นเป็นอริแก่เมือง จึงมีพระราชโองการตรัสให้พระยาชัยบุรี
 ขุนหลวงธรรมไ้ตรโลก ขุนราชรินทร์ ยกพลจากประตุสะพานจันทร์
 มาตั้งอิกประตุข้างทิศคองแหลม แล้วให้เร่งแต่งการอื่นจะเข้าปล้น
 เมืองนั้น อนึ่งในประตุสามเกิดและประตุยาม่อ ก็ให้แต่งพลทหาร
 รบพุ่งกันยังรุ่ง ครั้นรุ่งขึ้นวันเสาร์เดือน ๘ แรม ๒ ค่ำ ก็ยกทัพ
 หลวงมาตั้งประตุข้างคองแหลม แล้วให้เร่งแต่งการเข้าปล้นเมืองนั้น
 จึงไ้ ชาวเมืองยิงปืนไฟแล้วพุ่งสาตราวุธมาต่อพลทหารช่วยจับ
 และจะจับนายกำแพงชนมไ้ ส้มเตี๊พระนครวรบรมราชาธิราชขพิตร
 เป็นเจ้า ก็ตรัสให้ส่งโทษแก่ขุนอินทรเคชะ ผู้เป็นบกรบิคร อินชัย
 คือนคนเขาบันเมือง และขุนหมื่นท้าวทงหลาย ให้มีภักตะเว
 รอบทพิ จึงขุนอินทรเคชะและขุนหมื่นทงหลายถวายทำนบนว่า จะขอ
 เข้าปล้นบันเมืองให้ไ้ จึงพระยาชัยบุรีบังคมทูลพระกรุณาว่า ซึ่ง
 ไ้มีไ้ตั้งค่ายปชิดแล้วและจะย้ายบันปล้นเอาเมืองทงนี้ พลทหาร
 ทงหลายจะบันย้ายมิสะดวก เพราะชาวเมืองไ้ช่วยกันเป็นอัน
 ถนัดง่าย และจะขอทำค่ายปชิดกันพลทหารทงหลายซึ่งจะยังตอบชาว

เมือง และจะปลุกหอระชนให้สิ่งเทียมกำแพงเมือง และจะเอาพลบัน
ไฟขึ้นบนหอระชนนั้น ให้ยิงข้ามเข้าไป อย่าให้ชาวเมืองยิงพุ่งแทง
ทหารผู้บนนั้นได้ เห็นจะได้เมืองโดยง่าย สมเด็จพระนเรศวรบรม
ราชาธิราชปิตรเป็นเจ้าเห็นชอบด้วย ครั้นบัญชาให้พลทหารทั้งปวง
ตกไม้หมากพร้าวตั้งค่ายประชิดริมคูเมือง แล้วปลุกหอระชน ๓ แห่ง
สิ่งเทียมกำแพงเมืองตามพระยาชัยบุตรฤๅษ

ครั้นถึงวันจันทร์เดือน ๘ แรม ๓ ค่ำ เพลาเช้าแล้ว ๒ นาฬิกา
๕ บาท ยกพลทหารเข้าเฝ้าประตูคอนแหลม หอผ่านประตูนั้นทลาย
ลงมา จึงพลทหารเอาบันไดหักเข้าพาดกำแพงเมือง ขึ้นเข้าไปใน
เมืองสวรรคโลกได้ และตัวพระยาสวรรคโลกก็หนีไปพึ่งอยู่บนกุฎี
พระสงฆ์ในวัดใต้ได้ และทหารก็ได้ตัวพระยาสวรรคโลกในวันนั้น
เอามาถวาย ส่วนพระยาพิชัยหนีจากเมืองสวรรคโลกไปแจ้งแดน
กระจุกระไปยังเชียงใหม่ ชาวค่านกั๊กมเอาพระยาพิชัยมาถวาย
สมเด็จพระนเรศวรบรมราชาธิราชปิตรเป็นเจ้า ก็ตรัสให้ตะเวนแล้ว
ฆ่าพระยาทั้งสองนั้นเสียแล้ว เทเอาครัวอพยพทั้งปวงมายังเมือง
พระพิษณุโลก และให้อารามารูปพระยาร่วง พระยาฯ อินรน
ด้วยนางข้างเผือกงาคำนันมาด้วย

ครั้นถึงวันพฤหัสบดีเดือน ๘ แรม ๖ ค่ำ เพลายัง ๒ บาท
จะรุ่ง ให้เรียกข้างพระที่นั่งประทับเกย เห็นพระสาร์ริกธาตุเสด็จยาฏ
หารีย์แต่ตะวันตก ผ่านข้างพระที่นั่งมาตะวันออก โดยทางที่จะเสด็จ
มานั้น เท้าผลหมากพร้าวปอก ก็ยกทัพหลวงเสด็จคืนมาโดยทาง

น้ำขึ้น มาทางพิชัย เสกขึ้นมาเจิมเมืองพระพิษณุโลกฉะนี้ อังคาร
เดือน ๘ แรม ๑๑ ค่ำ

และฝ่ายพระเจ้าหงสาวดีก็ทรงทราบว่า สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า
พาเอาพระมหาเถระคันฉ่อง และญาติโยม กับพระยาเกียรติ พระยา
พระราม และกวาดเอาครัวรายทางอพยพเป็นอันมาก กลับไปยัง
เมืองนครศรีอยุธยา ข้างนั้นทูล ราชสงคราม แล้ว ก็มาแจ้งเหตุทุก
ประการ ทรงพระพิโรธอาฆาตหมายจะเอาพระนครศรีอยุธยาให้
จงได้นั้น พระเจ้าหงสาวดีจึง ตรัสให้เกณฑ์ทัพทุกหัวเมืองขึ้น
เมืองออก เตรียมไว้เป็นอันมาก และบำรุงช้างม้าพลเสนาโยธา
ทหารเครื่องศาสตราวุธไว้จงสรรพ และตรัสให้พระเจ้าเชียงใหม่ เกณฑ์
กองทัพพลม้าเครื่องให้ไป ๑๐๐,๐๐๐ ข้างม้าพร้อมด้วยเครื่อง
ศาสตราวุธ และให้พระเจ้าเชียงใหม่ต่อเรือรบเรือไล่เรือลำเลียงไว้ ให้
ไปเรือ ๑๐๐๐ ลำ เจริญเทศกาลเดือน ๑๑-๑๒ จะให้พระเจ้าเชียงใหม่
กับพระยาพะสิม ยกทัพยกทัพเรือลงไปตีเอาพระนครศรีอยุธยาให้
จงได้นั้น พระเจ้าเชียงใหม่ก็ไปเกณฑ์กองทัพข้างม้าพลม้าเครื่อง
๑๐๐,๐๐๐ และแต่งให้ต่อเรือลำเลียงไปเรือ ๑๐๐๐ ลำ ตามรับสั่ง
พระเจ้าหงสาวดีทรงพระบัญชามานั้น และให้บำรุงช้างม้าเสบียง
อาหารไว้พร้อมทุกประการ

และเมื่อขณะนั้น พระเจ้าละแวกได้ข่าวไปว่า สมเด็จพระนเรศวร
เป็นเจ้าเมืองพระพิษณุโลก มีบารมีพระเดชพระคุณภาพ พระเจ้า
ละแวกก็คิดปริกษาคัวยท้าวพระยามนตรีมุขทั้งหลาย ก็แต่งตั้งสืบเป็น

ทางพระราชไมตรี และให้ขุนเทพโกษา หมั่นชียสงคราม นาย
เทพศรีข้าง ให้ถือหนังสือมา จึงให้เอาผู้ถือหนังสือทั้งสามนั้นมาวาง
ไว้ในแดนระยง กรมการอันอยู่ประจำด้านระยงนั้น ก็ได้ตัวผู้ถือ
หนังสือทั้งสามคน จึงจัดส่งเข้ามาถวายแก่สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง
ในลักษณะหนังสือนั้นว่า

พระเจ้ากรุงกัมพูชาธิบดีว่า พงถึง พระคุณสมเด็จพระบรมบพิตรพระ
พุทธเจ้ากรุงพระมหานครศรีอยุธยา และสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
อิราชบพิตรเป็นเจ้า กรุงพระพิษณุโลก ไท้เสวยราชครองพิภพกรุงศรี
อยุธยา โดยโบราณพระมหากษัตริราชชนั้น เห็นว่าบุญญาภาพ
ประเสริฐที่หนักหนา จึงพระเจ้ากัมพูชาธิบดีก็ว่า พงคิดถึง พระคุณ
สมเด็จพระวรวงศาธิราช ซึ่งทรงพระกรุณาเอาสมเด็จพระโอยกา
อิราชเป็นพระราชบุตร และคำกลให้เสวยราชครองพิภพ และยก
แผ่นดินกรุงกัมพูชาธิบดีให้ นั้น และซึ่งพระคุณนั้น พระเจ้ากรุง
กัมพูชาธิบดีก็ว่า พงจุพระมหาโพธิ และองค์พระสรเพ็ชฌัญญาณ
เหตุนี้จึงจะแทนพระคุณคือกตัญญูที่เวทไถ่โดยรักฉนัยธรรม และ
พระยาภิรมย์ และท้าวพระยาเสนาบดีมนตรีมุขสมณพราหมณา
จารย์ทั้งหลาย ขอเป็นพระราชไมตรี ด้วยพระบาทสมเด็จพระ
บรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์

จึงสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงก็ตรัสให้สลักหนังสือนั้น ไปถวาย
แก่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชอิราชบพิตรเป็นเจ้า ถึงพระพิษณุโลก
ก็สยพระราชหฤทัยซึ่งพระเจ้าละแวกขอเป็นพระราชไมตรีนั้น สมเด็จพระ

พระเวศรบรมราชาธิราชขพิตรเป็นเจ้า ก็ตรัสให้แต่งพระราชสารลง
ในแผ่นทอง แล้วและตรัสใช้เมืองศรีวิกรมย์ ขุนพศั ห่มนวมรงค์
ทูลเจ้า พระราชสารและเครื่องบรรณาการไปเมืองตะแวกในเดือน ๘
ปฐมมาสานั้น แต่เมืองพระพิษณุโลกมา มาโดยทางนาเวียงเมือง
นครราชสีมา ไปโดยทางนาเวียงเมืองนครหลวงซึ่งพระยาตะแวกอยู่
นั้น เถึงเดือน ๘ ทศกัณฐ์

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชขพิตรเป็นเจ้า ตรัสให้
ขุนอินทรเทชะ เป็นนายกองช้างเครื่อง ๓๐ ม้าเครื่อง ๑๐๐ พล ๓๐๐๐
ให้ไปลาดถึงเมืองเชียงใหม่ ในวันจะยกทัพนั้น ไล่ให้ใหญ่ในกำแพง
สนามหน้าวังนั้น หาเหตุการณ์มิได้ และถึงช้างตะวันตกนั้นหักลง
กิ่งใหญ่ประมาณ ๒ อ้อม และให้ฟังข่าวคราวในเมืองหงสาวดี เถึงวัน
อาทิตย์ เดือน ๘ แรม ๕ ค่ำ ขุนอินทรเทชะก็คืนลงมาถึงเมือง
พระพิษณุโลก

ในเดือน ๘ นั้นมีพระราชกำหนดสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ให้
ขึ้นไปเทครัวอพยพชาวเมืองเหนือทั้งปวง ลงมายังกรุงเทพพระมหา
นครศรีอยุธยา สมเด็จพระนเรศวรมหาราชขพิตรเป็นเจ้า ตรัส
ให้ถ่ายช้างและเทครัวอพยพทั้งปวงเมืองพระพิษณุโลก เมืองกำแพง
เพชร เมืองสุโขทัย เมืองพิชัย เมืองพิจิตร ลงมายังกรุงเทพพระมหา
นครศรีอยุธยา ตามพระราชกำหนดขึ้นไปนั้นเสร็จ เถึงวันศุกร์
เดือน ๑๑ แรม ๔ ค่ำ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชขพิตรเป็นเจ้า
ก็เสด็จจากเมืองพระพิษณุโลก ลงมายังพระมหานครศรีอยุธยา

พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทฺธเจ้าอยู่หัวทั้งสามพระองค์ ตรัส
ให้ข้าราชการที่จะบังน้อมพระนคร และซ่อมกำแพงปราการท้ายเศียร
และหอรบทั้งปวงรอบพระนครแล้ว ก็ให้ขุดคูเมือง ขุดบรพทิศนั้น
ให้กว้างลึกเป็นแม่น้ำประยกกันรอบพระนครแล้ว ก็ให้ถ้ายข้าวเทศวิ
อพยพเมืองนอกทั้งปวงเข้ามาในพระนคร แล้วซ่อมจัดทหารอาษา
ทั้งหลายทุกหมู่ทุกกรม ตกแต่งเครื่องสรรพยุทธ์ไว้ให้สรรพที่จะกัน
ราชศัตรูอนจะยกมานั้น

ส่วนเมืองศรีวิกรมย์และชนพัตร์ หมื่นรามรงค์ ซึ่งทูลเจ้าพระราช
สารไปเมืองละแวกนั้น ครั้นไปเฝ้าพระเจ้าละแวกก็ให้ตกแต่งรับพระ
ราชสาร ให้เบิกเมืองศรีวิกรมย์และชนพัตร์ หมื่นรามรงค์ เข้าถวาย
บังคม และได้ฟังลักษณะพระราชสารนั้น พระเจ้าละแวกก็ยินดีซึ่งจะได้
เป็นพระราชไมตรีนั้น พระเจ้าละแวกให้รางวัลแก่ทูตานุทูตผู้ไปทั้งปวง
นั้นมาก พระเจ้าละแวกก็ใช้พระราชอาภัย พระอินทราเคไช
พระทรงคเชนทร์ หลวงศรีราชนคร หลวงมฤตยาศิเชนทร์ หลวง
นเรนทมฤตยิ ทูลเจ้าพระราชสารและเครื่องราชบรรณาการ มาด้วย
เมืองศรีวิกรมย์ ชนพัตร์ หมื่นรามรงค์

ครั้นทูตานุทูตชาวละแวกมาเฝ้าพระนคร จึงพระบาทสมเด็จพระ
บรมพิตรพระพุทฺธเจ้าอยู่หัวทั้งสามพระองค์ ตรัสให้เบิกทูตานุทูต
เข้ามาถวายบังคม ตรัสให้พระราชทานแก่ทูตานุทูตนั้นแล้ว ก็
ตรัสให้แต่งพระราชสารไปตอบพระเจ้าละแวก และตรัสให้พระศรี
เสาวราช ขุนหลวงธรรมาภิเศก ขุนมงคลรัตน์ ขุนจันทราเทพ ขุน

เทพธัมมราช หนี นรรมเจียร ทูลเจ้าพระราชาสารและเครือ
ราชบรรณาการ ไปด้วยทศานทศอินมานัน

และเถลิงศักราช ๔๓๗ ปีกรลัษตคก^(๑) (พ.ศ. ๒๑๑๘) ฅวัน
พฤทศบค ฅอน ๑๒ ขน ๒ ค่ำ เพลายาย ๓ โมง ๖ บาท ฅณน
พระเจ้าหงสาวดีศรีให้พระเจ้าเชียงใหม่มยกช้างมารพล ทพยทพเรือ
พลประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ ลงมาโดยทางเมืองกำแพงเพชร และให้
พระยาพะสิม ผู้เป็นอา มยกช้างมารพลประมาณ ๓๐,๐๐๐ มาโดย
ทางกาญจนบุรี และทพพระยาพะสิมนั้น มยกมาเถิงสพรรณบุรี
ฅวันพฤทศบค ฅอนอ้ายขันค้ำหนิง ฝ่ายทพพระเจ้าเชียงใหม่มยังไป
ไค้มาเถิงเมืองนครสวรรค์

พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทงสองพระองค์ ศรีสุริยวงศ์
อนมกมาทงสองทางสามทางนั้น ก็ศรีให้บารุงช้างมารพลทพย
ทพเรือไว้ศรี ให้พระยาจักรีศรีอองครักษ์ สมหมายก เป็นกองทพเรือ
ศรีให้พระยาพรคลังเป็นยกบริวาร ให้มยกทพเรอนั้นไปเมืองสพรรณ
บุรี ครันทพเรือไปเถิงเมืองสพรรณบุรี ไค้รบพงกันด้วยทพพระยา
พะสิมซึ่งทงในสพรรณบุรีนั้น ก็วางขันใหญ่ขันไปแต่เรือรบ คอง
พลข้าศึกตายมากนค และทพพระยาพะสิมนั้นจะตั้งอยู่มไค้ ก็เลิก
ทพกลับออกไปโดยราชสิงหะ และไปตั้งทพมั่นในค้ายลเขาพระยาแมน
เถิงวันพฤทศบค ๒ ขน ๒ ค่ำ เพลาเที่ยงคันแล้ว ๒ นาฬิกา
๔ บาท จึงพระบาทสมเด็จพระบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทงสองพระองค์
เสด็จพยุพยาตราจากพระนครศรีอยุธยาไปโดยชลมารค จึงเสด็จขึ้น

เหยียบซึ่งชัยภูมิในลุมพลี และให้พระพิชัยสงครามฟันไม้ข่มนาม แล้วเสด็จจากลุมพลี สัมเด็จพระอนาจารราชเจ้าเป็นทัพหลวง สัมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จอยู่พระนคร สัมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ไปไว้ท่าเรือในอินทบุรี จึงเสด็จพยุหยาตราทัพขึ้นโดยสถลมารค ไปตั้งทัพหลวงในตำบลสามชนอน และเมื่อตั้งทัพอยู่สามชนอนนั้น มีตัวหนึ่ง ออกลูกเป็น ๒ ตัวหัวเดียว มีเท้าตัวละ ๔ จึงหัวกัน จึงมีพระราชโองการตรัสให้พระยาสุโขทัยเป็นนายกอง และท้าวพระยาพระหัวเมืองทั้งหลาย ยกช้างม้าและพล ๑๐,๐๐๐ ออกไปตีทัพพระยาพะสิมณเขาพระยาแมน ทัพหน้าข้าศึกก็ได้รับพุงกัน ข้าศึกก็แตกฉานแก่พลข้าหลวง ก็ได้ช้างม้ามาก และได้ช้างขอ และมอญพม่าตายในที่รบนั้นก็มาก พระยาพะสิมก็เลิกทัพหนีไป จึงแต่งทหารข้าหลวงตามไปแจ้งกาญจนบุรี และทัพหลวงตั้งอยู่ตำบลสามชนอนนั้น ๗ วัน จึงเสด็จยกทัพหลวงเลี้ยวกลับมาโดยทางสุพรรณบุรี ก็เสด็จมายังพระนครศรีอยุธยา

ครั้นทัพพระยาพะสิมแตกฉานพ่ายไปแล้ว ในเดือนเดือนนั้น พระเจ้าเชียงใหม่ยกช้างม้าพลประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ มาถึงนครสวรรค์ ทั้งทัพยกทัพเรือ และพระเจ้าเชียงใหม่ยังไม่มีรู้ข่าวว่า ทัพพระยาพะสิมพ่ายไปแล้ว พระเจ้าเชียงใหม่ก็ยกลงมาแจ้งชยันตบุรี พระเจ้าเชียงใหม่ก็ให้ชัยกระยอสู และนันทกระยอสู ยกช้างม้าและพลประมาณ ๑๕,๐๐๐ มาเป็นทัพหน้า ลงมาตั้งถึงบางพุดชา และบางเกี้ยวหน้า จึงพระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์

แจ้งข่าว ก็เสด็จยกทัพยกทัพเรือขึ้นไปโดยลำแม่น้ำใหญ่ทั้งตำบลชะโล
ก็ตรัสให้พระเทพมุนี เป็นนายกของ ขุนรามเดชะ เป็นยกรบัตร ยก
ทัพม้า ๒๐๐ และพลทหารอาษา ๓๐๐๐ ขึ้นไปตีทัพข้าศึก อันม
ทั้งตำบลบางเกี้ยวหวานนี้ พระเทพมุนีและขุนรามเดชะ ก็ขึ้นไปตั้ง
เป็นทัพชุมนุมอยู่ในป่า ครั้นข้าศึกออกเกี้ยวหวานข้างทิศ ออกลาด
หากินก็ตี พระเทพมุนีและขุนรามเดชะ ก็ไล่ฆ่าฟันแทงเอาข้าศึกออก
เอาหญ้าช้างหญ้าม้า และลาดหากินทุกตำบลนั้น และไล่ข้าศึกเข้าไป
จนค่ายทุกวง ชาวทหารอาษาได้ฟันแทงข้าศึกตายมาก ได้ช้างม้า
และของสิ่งส่งมาถวายมาก ข้าศึกจะตั้งอยู่มีไต่ที่บางพุดชานนี้
ก็เลิกทัพขึ้นไปหาทัพใหญ่ในชัยนาทบุรี พระเทพมุนีและขุนรามเด
ชะตามตีข้าศึกขึ้นไปถึงชัยนาทบุรี เข้าโจมตีทัพข้าศึกในกลางคืน
และได้ฟันแทงข้าศึกตายมาก แล้วก็ยกทัพคืนลงมายังพระนคร

ขณะนั้นพระเจ้าเชียงใหม่จึงรู้ข่าวทัพพระยาพะสิม ซึ่งยกมาทาง
กาญจนบุรีนั้น แยกฉานพ่ายหนีไปแล้ว และพระเจ้าเชียงใหม่ก็คิด
ด้วยท้าวพระยาทั้งหลาย ว่ากำหนดพระเจ้าหงสาวดีให้มาใช่ ว่าให้ทัพ
พระยาพะสิมคอยช่วยกันกับทัพเรา และซึ่งไปมีทันควยกัน และทัพ
พระยาพะสิมแตกฉานพ่ายไปแล้วดังนี้ ควรเราจะยกทัพขึ้นไปฟัง
กำหนดพระเจ้าหงสาวดีก่อน อนึ่งเรายกมาคราวนี้ ไปมิได้ยารุงการ
ศึกมาเป็นสามารรถ และเรายกมาด้วยรวดเร็วให้ทันตามกำหนด
พระเจ้าหงสาวดี เพราะทัพพระยาพะสิมยกมาทางนี้ก่อนแล้ว และ
จะควยกันให้จงได้ และซึ่งมีไต่ควยกันดังนี้ เราจะยกทัพขึ้นไปก่อน

จะบำรุงการศึกไว้ถ้าพระราชกำหนดพระเจ้าหงสาวดี พระเจ้าเชียงใหม่
ก็เลิกทัพจากชียนทวยวีนไปเมืองเชียงใหม่

สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ แจ้งว่าทัพเชียงใหม่
ยกเลิกไปแล้ว ก็เสด็จกลับมายังพระนคร แจ้งเหตุแก่พระราชบิดา
ทุกประการ

และศักราช ๘๓๗ บักรับปีก (พ.ศ. ๒๑๑๘) พระเจ้าละแวกก็
ใช้พระอภัยพงศ์และหลวงสภาทิพ ทูลจำพระราชสารและเครื่องราช
บรรณาการมาด้วยพระศรีเสาวราช และทูตานุทูตทั้งหลายอันไป
ณเดือน ๔ บักรับนั้น ในลักษณะพระราชสารพระเจ้าละแวกมาครานั้นว่า
ขอให้หล่อน้ำใจโณทก ดังสามารถสำหรับท่านพระราชไมตรี ตาม
ประเพณีโบราณพระมหากษัตริย์ราชเจ้าแต่ก่อนมา พระบาทสมเด็จพระบรม
บพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสามพระองค์ แต่งท้าวพระยามุขมนตรี
และสมณพราหมณาจารย์ทั้งหลาย ไปหล่อน้ำใจโณทก ฝ่ายมุขมนตรี
และเจ้าพระยาจักรีศรีอริยวงศาคตย์ สมุหนายก เจ้าพระยาสุโขทัย พระยา
เทพนครภักชัย พระพลเทพ พระศรีภูริปริชาและขุนหมื่นทั้งหลาย
ฝ่ายพระสงฆ์ใช้ สมเด็จพระสังฆราชคามวาสีอริยญวาสี พระครูเสก้า
พระครูฉะเวียง และพระสงฆ์ ๒๐ รูป ฝ่ายพราหมณาจารย์ใช้ พระ
มเหศวรราชสวามี พระราชปโรหิตาจารย์ พระเทพาจารย์ พระโหร
าธิบดี และชีพ้อพราหมณาจารย์ ๑๐ คน ฝ่ายพระเจ้ากัมพูชาธิบดี
ก็แต่งเจ้าฟ้าทละ พระยาธรรมเดโช พระยาจักรีวิคิต์ พระศรีภูริปริชา
และท้าวพระยาเสนาบดี และสมณพราหมณาจารย์ ในกรุงกัมพูชา

ประเทศนั้น มาหล่อน้ำโขงตก จึงท้าวพระยาเสนาบดี และสมณ
พราหมณาจารย์ทั้งสองฝ่าย ก็ชกกันในตำบลบ้านท้ายสระเกษ ทบแต่ง
การที่จะหล่อน้ำโขงตกในที่นั้น

ถึงวันพฤหัสบดี เดือน ๑๒ ขึ้น ๘ ค่ำ ก็ประกอบด้วยศุภฤกษ์
จึงฝังสมาจารกสัตยาธิฐานลงในศิลาบาตร แล้วก็หล่อน้ำโขงตก
เหนือมหาบูชาพิ เป็นสักขีพยาน เพื่อยะให้พระราชไมตรีสมานัน
ทั้งสองฝ่ายนั้นคงตรงเท่ากัลปาวสานแล้ว ก็ให้อุปสมบทกรรม
ภิกษุ ๖ รูปในที่นั้น

ในขณะนั้นพระเจ้าเชียงใหม่ เลิกทัพขึ้นไปยังเมืองเชียงใหม่
พระเจ้าหงสาวดีก็ทรงพระโกรธแก่พระเจ้าเชียงใหม่ ว่าซึ่งมิได้ยก
ลงไปให้ทันกำหนด กองทัพพระยาพะสิม ๆ จึงเสียทีแก่ข้าศึก และ
พระยาพะสิมเลิกทัพคืนไปนั้น

เมื่อศักราช ๙๓๘ ปีชวดอิฐุศก (พ.ศ. ๒๑๑๙) พระเจ้าหงสาวดี
ดำรัสแต่งตั้งให้พระยาอภัยคามณี ชักแซกยะอด่าง เมืองโยคธาตุนาย
และท้าวพระยาทั้งหลายไปเข้ากำกับทัพพระเจ้าเชียงใหม่ ให้เร่งยก
ลงไปตีเอากรุงพระมหานครศรีอยุธยาให้จงได้ พระเจ้าเชียงใหม่แจ้ง
พระราชกำหนดแล้ว ก็จัดช้างม้าพลทัพยกทัพเรือพร้อมด้วยเครื่อง
สัตวาวุธ และให้พระยาเชียงแสนถือพล ๑๕,๐๐๐ ช้างเครื่อง ๑๕๐
ม้าเครื่อง ๑๐๐๐ แล้วพระเจ้าเชียงใหม่ก็ยกช้างม้าพลทัพยก
ทัพเรือออกจากเมืองเชียงใหม่ มาชุมพลทั้งปวงในเชิงทอง จึง
เคลื่อนทัพนั้นลงมาชุมพล ณ นครสวรรค์ ในวันอังคารเดือนอ้ายขึ้น

คำหนึ่ง พลพระเจ้าเชียงใหม่ยกมาครานั้น ทั้งชาวหงสาวดีและ
ชาวเชียงใหม่อันมาช่วยกันทั้งปวงนั้น ข้างเครื่องประมาณ ๓๐๐
ม้าประมาณ ๓๐๐๐ พลประมาณ ๑๕๐,๐๐๐ และทัพนั้นเร่งยก
ลงมาตั้งทัพมั่นในตำบลสระเกษปากชะวัก ทั้งทัพยกทัพเรือ ทัพค่าย
อยู่เป็นสามารณ

พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพทุธเจ้าอยู่หัวทั้งสามพระองค์
ก็ตรัสให้ถ้าย้าวและเทครัวเข้าในพระนครศรีวิชัยแล้ว ก็ให้ครัว
จิตรพลเครื่องสรรพท้าวไว้สำหรับหน้าท้าวกำแพงรอบพระนคร โดย
พนักงานท้าวพระยาพระหัวเมืองทั้งหลายเสร็จ ก็แต่งทหารอาษา
ออกไปทำงานนอก ข้องสมคนซึ่งชำนาญพระนครทุกตำบล อัน
หนึ่งชาวนอกพระนครทั้งปวง อันยังชำนาญอยู่ป่าโดยทางข้าศึกจะ
ยกมา ก็มีพระราชกำหนดออกไปให้คุ้มกันเป็นหมู่เป็นกอง ทำการ
นอกพระนครศรีอยุธยา มิให้ข้าศึกออกไล่ล่าหาถิ่นใดสะดวก

เมื่อครั้งนั้นพระเจ้าละแวกแจ้งข่าวออกไปว่า กองทัพหงสาวดี
ยกมากระทำสงครามกับกรุงศรีอยุธยา จึงคำรัสปรึกษาทวยท้าว
พระยาเสนาขุนมนตรี ว่าทรงก็มีพสาธิตกับพระนครศรีอยุธยา พึง
เป็นทางพระราชไมตรีกัน บัดนี้มีขงามิตรข้าศึกมารบ ครั้นจะมี
ไปช่วย พระราชไมตรีจะไม่ถาวรวัฒนาสืบไป จำจะให้กองทัพยก
ออกไปช่วย ท้าวพระยาเสนาขุนมนตรีทั้งหลายก็เห็นด้วย พระเจ้า
ละแวกก็ให้พระศรีสุพรรณมาธิราช ผู้เป็นพระอนุชา ถือพล ๑๐,๐๐๐
ข้างเครื่อง ๑๐๐ ม้าเครื่อง ๓๐๐ ยกเข้ามาช่วยโดยทางด่านเมือง

ปราจีนบุรี กรมการบอกเข้ามาให้กราบทูล สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
 ดำรัสให้หลวงราชเสนาภักดิ์ กับขุนพิพิธวาที หมื่นพจนพิจิตร ออก
 ไปรับพระศรีสุพรรณมาธิราชเข้ามาเฝ้า แล้วครุสสั่งให้กองทัพเขม
 ร์อยู่ค่ายลวกพระพะเนางเชิง

ครั้นวันพฤหัสบดีเดือนอ้ายแรม ๒ ค่ำ พระเจ้าเชียงใหม่
 ให้ยกทัพยกทัพเรือลงลงมาตั้งค่ายมั่นค่ายลวกสระเกษ แล้วแต่ง
 ให้เจ้าเมืองพะเยาคุมทัพมา ๑๐๐๐ ไปลากรับคน และให้ตั้งกองทัพ
 กรงจะออกมาตั้งอยู่ตำบลใด ๆ บ้าง เจ้าเมืองพะเยาก็กองทัพมาเข้า
 มาถึงสะพานขาว ขาว ก็เที่ยวเผ่าย่านเรือน

พระบาทสมเด็จพระบรมพิทักษ์พระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ก็
 เสด็จออกไปโดยชลมารคถึงสะพานขาว ก็ดำรัสให้พลทหารบ
 พลุข้าศึกนั้นถอยคืบไปหาทัพใหญ่ จึงเสด็จกลับเข้ามาพระนคร

ฝ่ายทัพพระเจ้าเชียงใหม่ตั้งอยู่ค่ายลวกสระเกษนั้น แต่เดือน
 อ้ายถึงเดือน ๔ และพระเจ้าเชียงใหม่จะไต่คืบแต่งให้เข้ามารบพ
 มิได้ และพระเจ้าเชียงใหม่ก็คิดการคืบนี้เป็นงานขบ และจะตั้งอยู่
 อย่าให้ชาวพระนครออกมาทำนาได้ ให้ถอยกำลังแล้วจึงจะเข้ารบ
 พงเขา พระเจ้าเชียงใหม่ก็ให้เรือลำเลียงข้าวเสบียงลงมาแต่เมือง
 เชียงใหม่ เลียงไพร่พลทั้งปวงมิได้ขาด

ครั้นถึงขลุณพศก พระเจ้าหงสาวดีก็ให้มหาอุปราชคุมพล
 ๒๐,๐๐๐ มาตั้งทัพทำนาในเมืองกำแพงเพชร อนึ่งพระเจ้าหงสาวดี
 ก็ให้ตั้งแต่งบำรุงการศึกทั้งปวงไว้ ว่าครั้นออกพระวษาแล้ว พระเจ้า

หญิงสาวก็จะยกพลศึกลงมายังกรุงพระมหานคร ส่วนทัพพระเจ้า
เชียงใหม่ก็ตั้งอยู่ตำบลสระเกษ และทัพพระยาอภัยคามณีตั้งเป็น
ทัพหน้าในตำบลตลาดกรวด

พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพทลเจ้าอยู่หัวทั้งสามพระองค์ ตรัส
รู้ข่าวซึ่งพระมหาอุปราชามาตั้งทำนาในเมืองกำแพงเพชร จึงตรัส
พิพากษาด้วยท้าวพระยาพฤตมาตย์มนตรีทั้งหลายว่า ซึ่งพระเจ้า
เชียงใหม่มาตั้งอยู่เป็นช้านาน และมีไต่ยกเข้ามารบพุ่งกันอยู่ เห็น
ว่าจะอย่าทัพพระเจ้าหญิงสาวก็ ซึ่งจะยกมาเถิง จึงจะควมกันยกเข้า
มาที่เกยว และเราจะละให้พระเจ้าเชียงใหม่ตั้งอยู่ดังนี้ไม่ควร ควร
ยกทัพหลวงออกไปตีทัพพระเจ้าเชียงใหม่ อย่าให้ตั้งอยู่ได้ และทัพ
พระเจ้าหญิงสาวก็คิดว่าจะยกมานั้น มีว่าจะยกลงมาได้ในบัดนี้ พระบาท
สมเด็จพระพทลเจ้าอยู่หัวทั้งสามพระองค์ ก็ตรัสให้ตรวชช้างมารพล
ทัพยกทัพเรือ ณวันพอเถอน ๕ ชนค้ำหนึ่ง เพลารุ่งแล้ว ๔ นาฬิกา
๒ บาท ก็เสด็จพยุหยาตราจากพระนครโดยชลมารค ทัพทัพชัย
ในลุมพลี เถิงวันเสาร์เถอน ๕ ชน ๔ ค่ำ พระบาทสมเด็จพระบรมพิตร
พระพทลเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ก็ตรัสให้เทียบเรือรบเรือไล่ทั้งปวง
ก็เสด็จด้วยพระชลวิमानขึ้นไปเถิงป่าโมกน้อย เพื่อบรรณกัณฑ์ช้างศึก
ยังจะรบพุ่งหรือประการใด

จึงพระเจ้าเชียงใหม่ก็ใช้สระเรนันทสุ เหาช้างเคื่อง ๓๐ ม้า
เคื่อง ๕๐๐ พลทหาร ๕๐๐๐ ยกเข้ามาป่าโมกน้อย พระบาท
สมเด็จพระบรมพิตรพระพทลเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ตรัสรู้ข่าวศึกยก

เข้ามา ก็ให้เทียบเรือรบเรือไล่ทั้งปวงเข้าฝั่ง ให้พลทหารอาษาชนบก
 ยกไปตั้งต่อข้าศึก แล้วก็เสด็จขึ้นทางบกทั้งสองพระองค์ เสด็จด้วย
 สุพรรณรัตนปาทกัรของพระบาท และตรัสให้พลทหารทั้งปวงยืนอยู่ได้
 บ้างสายพลาย ท้องที่ปากน้ำคลองบ้านเฉียน บ้านวี คลองลมพลี
 เหนือบ้านกระสอบ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชอาษาชนพิตรเป็นเจ้า
 ทรงพระแสงขรรค์ชัย บิณฑูคนายม้าผู้ดี และนายมนันหมื่นเสือก
 กระหลาก และไต่ดาบทองและม้านั้นมาถวาย ข้าศึกอันยกมาทั้งปวง
 นั้นก็พ่าย ทหารอาษาก็ไล่ฟันแทงข้าศึกไปจนหน้าค่ายตายมาก

จึงพระยาอภัยคามณี และท้าวพระยาแสนชนแสนหมื่นทั้งหลาย
 อันเป็นทัพหน้า แ่่งข้างเครื่องออกมาประมาณ ๑๐๐ ม้าประมาณ
 ๑๐๐๐ พลประมาณ ๑๐,๐๐๐ ยกเป็นคึกใหญ่ออกมาปะทะพลทหาร
 ข้าหลวง ๆ ก็ลาดถอย

พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ตรัส
 เห็นข้าศึกยกใหญ่ออกมาตีพลข้าหลวง และจะล่าถอยลงเรือมิได้
 จึงเสด็จด้วยเรือพระที่นั่งขึ้นไปเหนือคลองบ้านโมกษน้อย และขนายเรือ
 พระที่นั่งทั้งสองเสด็จอยู่กันพลเรือรบ และพลทหารอันอยู่ริมแม่น้ำ
 ข้าศึกก็วางข้างมาริพลมาเจริญมน้ำ และไต่รบพุ่งกัน พระบาทสมเด็จพระ
 บรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ทรงบนนกลชัยบิณฑู
 ข้าศึกตายมาก ข้าศึกพุ่งสาตราวุธมากตกถึงเรือพระที่นั่ง จึงพระ
 บาทสมเด็จพระเอกาทศราชูธิศวรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ผู้เป็นพระ
 ราชนุชา ก็ให้สอยเรือพระที่นั่งเสด็จเข้าไปข้างฝั่ง กันเรือพระที่นั่ง

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชราชาธิราชบพิตรเป็นเจ้าพระเชษฐาธิราช จึง
มีพระราชโองการตรัสให้ยิงปืนใหญ่ในเรือรบเรือไล่ทั้งปวงชนเอา
ข้างมาซำคัก ก็ต้องข้างมาซำคักและพลล้มตายเป็นอันมาก ซำคัก
ทั้งปวงก็พ่ายไป

พระบาทสมเด็จพระบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว จึงตรัสแก่สมเด็จพระ
พระอนุชาธิราช และท้าวพระยานายทัพนายกองทั้งปวงว่า พระเจ้า
เชียงใหม่ยกทัพแสนลงมาตั้งอยู่ณสระเกษถึง ๔-๕ เดือนแล้ว เพิ่ง
ไต่เห็นฝีมือกำลังทหารวันนี้ ก็ร้ายจะเป็นเบาสงคราม ใน ๒-๓ วัน
นี้จะยกมาอีก ถ้าจะยกลงมาเราจะตีให้ถึงสระเกษที่เดียว ตรัสเท่า
กันนั้น ก็มีไต่เสด็จกลับลงมาตามพล ตั้งอยู่ณป่าโมก

ฝ่ายพระเจ้าเชียงใหม่แจ้งว่า สระเนินทูล พระยาเชียงใหม่
แตกขึ้นไป ก็ทรงพระโกรธ สั่งให้ประหารชีวิตเสีย พระยาพะเยา
น้องพระเจ้าเชียงใหม่กับท้าวพระยาแสนชนแสนหมื่น ทูลขอโทษ
ให้แก้ตัว พระเจ้าเชียงใหม่ก็ให้โทษ แต่ทว่าให้ไปตระเวนปรจาน
รอบทัพ แล้วตรัสปรึกษาแก่นายทัพนายกองและแสนท้าวพระยาลาว
ทั้งปวงว่า พระยาเชียงใหม่ สระเนินทูล แดกซำคักชนมา พระนเรศว
ร์พี่น้องจะมีใจกำเริบ จะยกชนมาตีถึงค่ายเรา คิดจะยกลงไปที่
เสียก่อน ท้าวพระยานายทัพนายกองทั้งปวงก็เห็นด้วย และจึงไซ้ให้
พระยาเชียงใหม่ สระเนินทูล ถิพล ๑๕,๐๐๐ คนทั้งหลายตกแต่ง
ข้างมาพลางสรรพ และพวกรุ่นเข้าเราจะยกเข้าไปตีทัพอันยกออกมา
กันนั้น

ในขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสอง
 พระองค์ ครัสรู้^๑ว่าพระเจ้าเจียงใหม่ จะยกพลเข้ามารบทัพหลวง
 รุ่งขึ้นณวันพฤหัสบดีที่เดือน ๕ แรม ๑๔ ค่ำนั้น ครัส^๒ให้ทัพพระเทพมน
 และท้าวพระยาพระหัวเมืองทั้งหลายอันเป็นทัพหน้านั้น ยกพลข้าม
 ไปปากตะวันตก และบรรดาข้างมาร^๓พลตั้งอยู่ฝ่ายทัพหลวงไว้ ทัพ
 พระยาสุโขทัยเป็นกองหน้า พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุ^๔ทธเจ้า
 อยู่หัวทั้งสองพระองค์ เสด็จด้วยพลายมังคลทวีป เป็นพระคชาธาร
 ยกข้างมาร^๕พลมาปากตะวันตกนั้น สมเด็จพระนเรศวรมหาราช
 ยพิตรเป็นเจ้า ก็มีพระราชรำพึงว่า ให้ข้าศึกวางมาจนเกือบ แล้ว
 จะข้ามข้างพระที่นั่งก็ค^๖เอาจากกลางทัพข้าศึกนั้นจงได้ จึงมีพระราช
 ใ^๗โงการครัส^๘ให้ม้าใช้^๙ไปสั่งแก่พระเทพมน ให้ล่าทัพพลอยก่อน แต่
 ข้องกันอย่าให้พลแตกฉาน ครั้นม้าใช้^{๑๐}ไปสั่งแก่พระเทพมน ๆ
 จึงว่าแก่ม้าใช้^{๑๑}ให้มารายบท^{๑๒}พระกระณา ว่าข้าศึกยกมาจะใกล้ถึง
 กันแล้ว ครั้นจะล่าถอยไว้ เห็นจะพ่ายแก่ข้าศึกที่เดียว พระเทพมน
 มิได้ล่าถอยตามรับสั่ง จึงมีพระราชใ^{๑๓}โงการครัส^{๑๔}สั่งม้าใช้^{๑๕}ไปสั่ง
 ครั้งหนึ่งแล้ว พระเทพมนก็มีได้ล่าทัพพลอย จึงครัส^{๑๖}ใช้ขุนนรินทรเส^{๑๗}็น
 ไปสั่งแก่พระเทพมนให้เร่งล่าทัพพลอย พระเทพมนมี^{๑๘}พึงใช้^{๑๙}ให้เอา
 พระเทพมนูลงจากคอช้าง และลงโทษถึงสิ้นชีวิต จึงขุนนรินทรเส^{๒๐}็น
 ก็ไปว่าแก่พระเทพมน^{๒๑}คามพระราชใ^{๒๒}โงการครัส^{๒๓}สั่งนั้น พระเทพมน
 จะล่าทัพ เมื่อพระเทพมนูลาทัพพลอยออกนั้น พลหัวหน้าได้รบพุ่ง
 ประชันกันแล้ว ครั้นล่าทัพพลอย ข้าศึกได้^{๒๔}ใจ ก็วางใหญ่เข้ามา